समाजक्रांती व स्त्री उन्नतीस वाहिलेली

हुंडाविरोधी चळवळ, मुंबई

(रजिस्टर्ड)

स्थापना - १ मे १९७३

Anti Dowry Movement, Bombay

एकोणपन्नासावा वार्षिक अहवाल

FORTY NINTH ANNUAL REPORT

(१ एप्रिल २०२१ ते ३१ मार्च २०२२)

-: कार्यालय :-

४/५० विष्णुप्रसाद सोसायटी, शहाजी राजे मार्ग,

स्वातंत्र्य सैनिक मामासाहेब कुलकर्णी चौक,

विलेपार्ले (पूर्व), मुंबई - ४०००५७.

दूरध्वनी : ०२२ - २६८३६८३४

ई-मेल : antidowry498a@gmail.com

visit us at : www.antidowrymovement.com

With Best Compliments From :

DR. RAVI TALWAR

Anti Dowry Movement, Bombay

(Estd. 1973 Regd.)

Registration No. 1983 G.B.B.S.D.0231 & No.F-8194 (Bom)

PAN CARD NO. AAATA0932D

BOARD OF TRUSTEE

PROF. SHAILAJA SANGLE Educationist & Writer	: Life Managing Trustee
DR. SNEHALATA DESHMUKH Former Vice Chancellor University of Mumbai	: Life Trustee
SMT. SHOBHANATAI RANADE Mahatma Gandhi National Memorial, Pune	: Trustee
SMT. NIVEDITA SHETH All India Women's Conference, Mumbai.	: Trustee
ADV. JAYPRAKASH SAWANT Advocate & Social Worker.	: Trustee

BOARD OF TRUSTEE

President
Prof. Shailaja Sangle

General Secretary
Asha Kulkarni

Treasurer
Jayashree V. Bondre

Jt. Treasurer
Dr. Rashmi Fadnavis

Committee Members

Vishram D. Kulkarni
Prof. Dr. Suhasini B. Arya
Alka Parelkar
Prof. Bharati Unni
Ramesh Kothawade
Shobha Supekar
R. H. Tambe
Sujata Narsale

Bankers

The Saraswat Cooperative Bank Ltd, Vileparle (E) Mumbai 57.

Auditors

Sonsale Saptarshi & Co. Chartered Accountants.

OUR INSPIRATION

FOUNDER PRESIDENT

LATE SHRI D.B. alias MAMASAHEB KULKARNI

(5th Dec. 1913 - 3rd Oct. 2011)

Anti Dowry Movement, Bombay

FORTY NINTH ANNUAL REPORT

We are happy to present our FORTY NINTH ANNUAL REPORT (2021-2022) of ANTI DOWRY MOVEMENT, BOMBAY.

Today we all are placed in a very typical situation, due to partial Lockdown to avoid spread of COVID – 19 activities in the society are restricted. For more than two years, all our social activities are restricted. However we have conducted various activities to fulfill our aims and objectives which we are presenting before you in 49th Annual Report. This Report will be available on our website. (www.antidowrymovement.com)

The organization is devoted to the cause of upliftment of masses, especially women, and to eradicate through Social Revolution the Evil Custom of Dowry from the Society. Our main object is to educate the masses. The Movement operates through its various activities in which we are concentrating on creating public awareness against the various old and outdated Evil Customs in the Society such as DOWRY.

One of the causes of Social instability is Dowry System prevalent in our society. Due to inborn selfishness of the educated and slavish adherence to age-old customs and traditions of the uneducated, the sensitivity of the people is so blunted that the Dowry System, which is rampant, persists unchecked in our country. The Dowry System is against the principals of equality among men and women embodied in the Constitution of our country. The State has passed laws banning the Dowry

System and giving equal share to men & women to the ancestral property. But Social Legislation cannot be automatically implemented unless they are backed by the Public Opinion. The pangs and the sufferings of the parents who cannot afford to pay Dowry and also of girls who remain unmarried on this count are on the increase. It is alarming to note that the suicides committed by the young girls due to the menace of Dowry System are increasing. We have taken a serious note of the situation and have started vigorous campaign in Universities and Colleges to educate the YOUTH. In order to eradicate this Social Evil, people especially the Youth of this country should come forward.

We have noticed shocking reports in the press regarding the crime against women in Maharashtra State which shows increase in crime related to Dowry every year. Report given by National Crime Records Bureau is also alarming which shows nationwide picture of crime against women. In two years (2012-14) 24771 DOWRY DEATHS have been reported. It shows that more than 34 Dowry Deaths are recorded every Day and one Dowry Death in 43 minutes. Metropolitan City like Mumbai records 2 crimes every day related to Dowry. In view of this serious situation we decided to work tirelessly and intensify our efforts to create awareness among the people, especially the Youth. We planned to work in various Districts in Maharashtra and details appear else where in the report.

PUBLIC AWARENESS PROGRAMMES

The main object of the Movement is the SECULAR EDUCATION OF MASSES by holding Public Meetings,

conducting various Educational and Social Programs such as Seminars, Conferences, Debates, Lecture Series, Essay and Elocution Competitions on different Social Subjects, Poster and Cartoon Competitions, QUIZ Contests, screening of Documentary Films and Slide Shows to mobilize and mould public opinion against the Evil Customs prevailing in the Society, such as Dowry which is eating into the vitals of our Society. We accept invitations for lecture programs with power point presentation in Colleges and Public Meetings, on the subject of " Dowry an Evil System" This year we have carried out Legal Awareness Campaigns related to (1) Dowry Prohibition Act 1961 (2) Pre Natal Diagnostic Technique Act 1994 (3) Protection of Women from Domestic Violence Act 2006 & (4) Combating Sexual Harassment. During this year General Secretary, Ms. Asha Kulkarni daughter of our Founder Late Shri Mamasaheb Kulkarni has crossed the magic number of 900 awareness lectures. President Prof. Shailaja Sangle gives motivational lectures on the subjects such as Self Defence, Detailed report of their awareness campaign is given else where in this annual report.

EXHIBITION OF POSTERS SHOWING EVILS OF DOWRY SYSTEM

We have created and maintained an Exhibition highlighting the Evils of Dowry System, which is displayed at various places in the country, especially in the Colleges and Universities, Youth Organizations, Women's Organizations (Mahila Mandals) and also Social Clubs such as Lions, Rotary, Inner Wheel Circles etc. The exhibition which consists of Posters showing

Evils of Dowry System and also Cartoons on the same subject are being exhibited and this program has proved to be a very effective source of social education. This exhibition has been appreciated by all the sections of the society every where and so far has reached people from Maharashtra, Gujrat, Rajasthan, Goa, Karnataka, Madhya Pradesh, and New Delhi.

We have created a Fresh Exhibition of Posters on the subjects (1) Evils Effects of DOWRY Custom (2) Evil Effects of Female Foeticide. This Exhibition is created out of posters received from State Level Poster Competition organized for Fine and Applied Art Colleges from Maharashtra. The year 2021-2022 being a lock down year all public programs were restricted and hence not a single exhibition was organized during this year.

GRIEVANCE CELL

Today Domestic Violence is on the increase in all corners of our country. Domestic Violence is a serious crime, which occurs in family and intimate relationships. It is a pattern of assertive and coercive behavior, including physical, psychological and sexual attacks as well as economic coercion, by one person or member of the family over the other. Though this definition is true, women in the society are the maximum victims of Domestic Violence and hence it appears to be restricted to only violence inflicted by a man on a woman, who live in an intimate relationship. Domestic Violence is a serious Human Rights violation of a woman. It is largely responsible for victimization of children and break-up of families and homes. In fact, violence and tension in the home is a reflection of growing violence and tension in

the society. Hence domestic violence cannot be regarded as private or family matter but a major social problem affecting society at large. We have a Grievance Cell for women in distress operating from our office. Majority of the complaints are about Domestic Violence. We also have Help Line for registering complaints which operates from 5 to 7 p.m. every day including Sunday and the Help Line Telephone No. is 022-26836834 OR 9819373522.

We represent these cases to the Government and concerned authorities and also to the Police Department. Mumbai Dist. Legal Aid Authority helps us in solving some cases. The problems and grievances referred to us by aggrieved women and /or their parents are also referred to legal aid centers for women in distress. Up till now we have received many cases such as bride burning, Domestic Violence, abduction, threats to life etc. and other kind of atrocities on women such as wife beating etc. However response from the authorities is not encouraging and we have not been able to seek justice.

FORTY EIGHTH ANNUAL REPORT

The Forty Eighth Annual Report of the Movement was published online due to complete lock down because of COVID – 19 Pandemic situation in the entire country. The same is uploaded on our website.

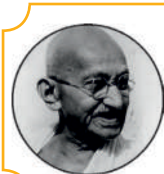

Generations to come, it may well be,
will scarce believe that such a man as this,
ever in flesh and blood,
walked upon this earth.

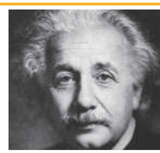

- Albert Einstein

OUR INSPIRATION

FOUNDER PRESIDENT LATE SHRI MAMASAHEB KULKARNI

Shri Mamasaheb Kulkarni, our Founder President, devoted himself for the cause of eradication of Dowry Custom from the society for life time. His great efforts for more than 38 years on all the fronts has put the Movement in forefront in the society. He has inspired many youths, men and women to work for the Social Revolution to ensure equality of men and women in the society. Due to his divine influence, many people volunteered for this noble cause. Because of his constructive approach he initiated various activities which impacted masses to bring about women's emancipation. He has addressed on an average One Hundred Meetings every year in Bombay and various Towns and Cities in Maharashtra and other States to educate the masses against the evil custom of Dowry which were largely attended. We are proud to mention that Shri Mamasaheb Kulkarni has given more than 5000 lectures and has addressed more than Ten Lakhs of people/youth. Inspired by his speeches many Engineering and Medical students have taken oath against the evil custom of DOWRY.

Of late it is observed that a sense of HUMANITY is almost vanishing form the society as is seen from the repeated instances of CRUELTY especially towards Women and therefore MESSAGE OF SANE GURUJI ON HUMANITY needs wide publicity in the society. Mamasaheb was fortunate to be a student of SANE GURUJI and had an opportunity to work with him in our Freedom Struggle and had a long association with him. Mamasaheb had

specially carried a Message of Humanity to young students in his lecture series on the subject of Life & Teachings of SANE GURUJI in all Senior Colleges affiliated to North Maharashtra University, Jalgaon.

These meetings covered Universities, Colleges, Social Organizations, Youth & Women's Organizations, Lions and Rotary Clubs etc. The impact of these meetings and thought provoking speeches of Mamasaheb have inspired the masses to work and help this noble cause by conducting various awareness programs. His legacy is carried over by his daughter and General Secretary of the Movement Ms. Asha Kulkarni . Her contribution of tireless & continued efforts throughout the year is remarkable. His Excellency the Former Governor of Maharashtra Shri Ch. Vidyasagar Rao invited her to discuss about the present scenario of the evil custom of Dowry and to know the details of our awareness campaign. Our Annual Report and a book on the life of our Founder President Late Shri Mamasaheb Kulkarni was presented to the Governor on this occasion.

On the occasion of YOUTH DAY & Swami Vivekanand (Jayanti) Birth Anniversary on 12th January we are organizing State Level Inter University and Inter Collegiate events. This activity is conducted since 1989. However this year due to complete lock down in the entire country, these activities could not be carried out.

If you ever feel afraid of anything always
turn round and face it.
Never think of running away.

- Swami Vivekanand

COMPETITIONS HELD DURING THE YEAR 2021-2022

In our program of creating awareness among the people especially the Youth, against the evil system of Dowry we had organized following competitions during this Academic Year (F. Y. 2021-2022.)

: 34th STATE LEVEL INTER COLLEGIATE ESSAY WRITING COMPETITION :

On the occasion of Swami Vivekananda's Birth Anniversary which is celebrated as YOUTH DAY all over the country on 12th January, State Level Inter University Elocution Competitions for Maharashtra were organized by us in Mumbai. The competitions were of perpetual nature and were organized on State Level for the Universities in which students from senior colleges and post graduate studies participate. The objective behind this activity was to induce the young students to study various social problems & issues which will make them aware of the situation in the society created by age old ugly customs and also induce them to study various social subjects and read, study the lives of the great souls of our country. This year was the 34th year of this event, however we observed that gradually the response over the past 10 years was getting poor to worse. Hence we decided to hold State Level Inter Collegiate Elocution Competition on the occasion of ANTI DOWRY WEEK with effect from the academic year 2018-19.

This year the State Level Competition was organized during 10th November 2021 to 15th December 2021. Total 842 Entries of Essays received from 228 degree

Colleges of all faculties covering 30 different Districts of Maharashtra in this competition. Details of the competition and Results are as under

We are happy to announce Results of Essay Competition organized by us on the occasion of Anti Dowry Day and Human Rights Day. We have received overwhelming response to this Competition. This is the 34th year of this State Level Event. All Universities from Maharashtra State and all faculties such as Medical, Homeopathy, Pharmacy, Physiotherapy, Nursing, Engineering, Technology, Agriculture, Management Studies, Arts, Science, Commerce, Social Sciences, participated. On subject 1. What Lessons we got from COVID-19 Pandemic - from 92 Colleges 403 entries. Sub. 2. Social Media : a Boon or a Curse - from 87 Colleges 339 and on Sub.3. Status of Religion in 21st Century - from 49 Colleges 100. Total 842 Essays received and admitted from 228 Colleges.

Roshanlal Talwar Trophy declared to : K.V.Patel College of Agriculture, Shahada, Nandurbar.

Total 40 prizes are declared, 14 CASH Prizes and 26 Consolation Merit Certificates will be given. Participation Certificates will be issued to rest of the 842 participants. Remarkable participation by Girl Students of nearly 90% is noteworthy. Out of 40 prizes 36 prizes including 12 Cash Prizes are bagged by Girl Students. Cash Prizes were sent to the winning students by EMO and all Certificates were sent to Colleges by Speed Post & Courier for being distributed among students.

(1) Dr. Kavita Rege – former Principal, Sathaye College, Vile Parle, Mumbai, (2) Shri DevendraBhujbal – retired

Director, Information & Public Relations, Mantralaya, Mumbai and (3) Shri Anil Gokhale – Author, Andheri Mumbai acted as examiners for three subjects respectively. Final Result of Roshanlal Talwar Trophy to be awarded to the Colleges is declared by Eminent Author Smt. Madhavi Kunte. Detailed Result is enclosed for your kind perusal and for exhibiting on the Notice Board of the College. With appreciation of your kind cooperation.

RESULT
State Level Inter Collegiate Essay writing Competition – 2021-22.

Subject : What Lessons we got from COVID-19 Pandemic? कोविड-१९ महामारीने काय शिकवले? कोरोना-१९ महामारिने हमें क्या सिखाया?

No.	Name of College / Student	Prize Details
I	Ms. Sai Mothabhau Jadhav F.Y. (Marathi) K.K.Wagh College of Agriculture Engineering, Nashik.	Cash Prize Rs.750/- Merit Certificate.
I	Ms. Vaishnavi Waman Gabhane T.Y. (Hindi) Late Pundalikrao Gawali College, Malegaon, Washim.	Cash Prize Rs.750/- Merit Certificate.
II	Ms. Rasika Ravindra Yelavatkar (Marathi) Seth Govindji Ravji Ayurved College, Sholapur.	Cash Prize Rs.500/- Merit Certificate.
II	Ms. Pritija Rajendra Suravase T.Y. (Marathi) Karmaveer Bhausaheb Hire Dental College, Nashik.	Cash Prize Rs.500/- Merit Certificate

III	Ms. Anjali Ravindra Kevte F.Y. (Marathi) K.K.Wagh College of Agriculture Engineering, Nashik.	Cash Prize Rs.500/- Merit Certificate.

Following Seven Student Participants won Consolation Prizes

1.	Ms. Payal Anil Barhate, T.Y. (Marathi) Science College, Malkapur Dist. Buldhana.	Merit Certificate.
2.	Ms. Rutuja Ravindra Sutar, S.Y. (Marathi) Shivraj Mahavidyalaya, Gadhinglaj, Dist. Kolhapur.	Merit Certificate.
3.	Ms. Pradnya Rajendra Shinde, T.Y. Karmaveer Bhausaheb Hire Dental College, Nashik.	Merit Certificate.
4.	Ms. Vaishnavi Janardan Bhoyar, T.Y. (Marathi) Shri Tulsiramji Jadhav Arts & Science College, Washim.	Merit Certificate.
5.	Ms. Tanmai Ajay Wagh, F.Y. (Marathi) Science College, Malkapur Dist. Buldhana.	Merit Certificate.
6.	Ms. Jyoti Shivanand Damdhere, (Marathi) Agriculture College, Karad, Dist. Satara.	Merit Certificate.
7.	Ms. Mayuri Yashwant Gije, S.Y. (Marathi) Patpanhale College, Taluka Guhagar, Dist. Ratnagiri.	Merit Certificate.

Total 92 Colleges from all over Maharashtra participated in this Essay Competition and 403 Essays were admitted. Dr. Kavita Rege, Santacruz, Mumbai acted as examiner for this subject. Review of Dr. Kavita Rege about this Competition written in Marathi appears elsewhere in the report in Marathi Section.

Subject : Social Media : a Boon or a Curse. / सोशल मीडिया : शाप की वरदान. / सोशल मीडिया : अभिशाप या वरदान.

Best Essay Roshanlal Talwar Trophy to K.V.Patel College of Agri. Shahada, Nandurbar.

No.	Name of College / Student	Prize Details
I	Ms. Smital Suresh Deore (English) K.V.Patel College of Agriculture Shahada, Nandurbar.	Cash Prize Rs.1500/- Merit Certificate.
II	Ms. Kiran Anil Kadganchi (Eng.) College of Computer Science & I.T. Latur.	Cash Prize Rs.500/- Merti Certificate.
II	Ms. Siddhi Rajesh Shejpure (Mar.) Swami Muktanand College of Science, Yeola, Nashik.	Cash Prize Rs.500/- Merit Certificate.
III	Ms. Bhagyashree Nandkishor Patil (Marathi) College of Agriculture, Parola Road, Dhule.	Cash Prize Rs.500/- Merit Certificate.

Following Twelve Student Participants won Consolation Prizes

1.	Ms. Ramkali S. Chaurasiya (Eng.) L.J.N.J.Mahila Mahavidyalaya, Vile Parle, Mumbai.	Merit Certificate
2.	Ms. Kasturi Shashikant Sakpal (English) Sir Parshurambhau College, Tilak Road, Pune.	Merit Certificate
3.	Mr. Chetan Milind Godawale (Marathi) Sarhad College of Arts, Com. & Sci. Katraj, Pune.	Merit Certificate
4.	Ms. Rishita Sharma (English) Thakur College of Sci. & Com. Kandivali. Mumbai.	Merit Certificate
5.	Ms. Prajakta Vilas Zite, (English) Bharati Vidyapeeth College of Nursing, Sangli.	Merit Certificate
6.	Ms. Ashwini Keshav Suryavanshi, (Marathi) Shivaji University, Marathi Department, Kolhapur.	Merit Certificate
7.	Sujata Sudhakar Chabukswar, (Marathi) College of Agriculture, Shivajinagar, Pune.	Merit Certificate
8.	Ms. Pallavi Bhagwat Patil, (Mar.) Walchand College of Arts & Science, Solapur.	Merit Certificate

9.	Ms. Siddhi Vijaykumar Yewale, (English) Bharati Vidyapeeth College of Ayurveda, Pune.	Merit Certificate
10.	Ms. Sifa Akbar Dawre, (Marathi) Ramnaraian Ruia College Matunga, Mumbai.	Merit Certificate
11.	Ms. Sharmin Iram Akhtar Hussain, (English) J.A.T.Arts, Sci. & Com College for Women, Malegaon.	Merit Certificate
12.	Ms. Mitali Ambalal Patil, (English) College of Pharmacy, Shahada, Nandurbar.	Merit Certificate

Total 88 Colleges from all over Maharashtra participated in this Essay Competition and 339 Essays were admitted. Shri Devendra Bhujbal, Sanpada, Navi Mumbai acted as examiner for this subject. Review of Shri Devendra Bhujbal about this Competition written in Marathi appears elsewhere in the report in Marathi Section.

Subject : Status of Religion in 21st Century. २१ व्या शतकात धर्माचे स्थान. / इक्कीसवी सदीमें धर्म का स्थान.

No.	Name of College / Student	Prize Details
I	Ms. Sakshi Sandeep Patil. (Mar.) Karmaveer Bhausaheb Hire Dental College, Nashik	Cash Prize Rs.750/- Merit Certificate
I	Mr. Ritik Anil Balbir, (Marathi) Nagpur Institute of Technology, Nagpur.	Cash Prize Rs.750/- Merit Certificate

II	Ms. Apurva Gokul Waman (Mar.) College of Agriculture, Shivajinagar, Pune.	Cash Prize Rs.500/- Merit Certificate
II	Mr. Radhakrushna Balu Vhanmane. (Marathi) Lokmanya Homoeopathic Medical College, Pune.(Marathi)	Cash Prize Rs.500/- Merit Certificate
III	Ms. Sayali Rajesh Deshmukh. (Marathi) Shriram College of Horticulture, Malshiras, Dist. Solapur.	Cash Prize Rs.500/- Merit Certificate

Following Seven Student Participants won Consolation Prizes

1.	Ms. Shradha Ashok Utekar. (English) Sharadchandraji Pawar College of Agriculture, Chiplun.	Merit Certificate
2.	Mr. Abhishek Santosh Muke. (Marathi) College of Nursing, Govt. Sasoon Hospital, Pune	Merit Certificate
3.	Sakshi Annasaheb Gaikwad, (Marathi) Kala Mahavidyalaya, Bidkin, Tal.Paithan, Aurangabad.	Merit Certificate
4.	Ms. Vaishali Dilip Patode. (Eng.) Shri Shivaji Arts, Commerce & Science Mahavidyalaya, Akola.	Merit certificate

5. Ms. Chitsa Singh. (English) Sir Parshurambhau College, Tilak Road, Pune. — Merit Certificate
6. Ms. Gunjan Mahesh Mahajan (Marathi) Smt. G. G. Khadse College, Muktainagar, Jalgaon. — Merit Certificate
7. Ms. Jayashree Bhagwat Chandekar Br. Sheshrao Wankhede Mahavidyalaya, Mohapa, Nagpur. — Merit Certificate

Total 49 Colleges from all over Maharashtra participated in this Essay Competition and 100 Essays were admitted. Shri Anil Gokhale, Andheri, Mumbai acted as examiner for this subject. Review of Shri Anil Gokhale about this Competition reads as under :

Holding such Competitions annually was aimed with the objective of improving Cultural Literacy, facilitating Intellectual upgradation and promoting socio-cultural awareness amongst New Generations of Student Community. The Essay Competition unveiled the thought processes and trends which are the barometric indicators of dynamic of socio-cultural and intellectual life of students from Age Group of 15 years to 25 years for urban and rural locations. It is noteworthy that more than 80% of the participants were Females. "Status of Religion in 21st Century" was a subject which enabled the students to articulate themselves at multiple levels their inner mind, their psychic turmoils their conscious and unconscious thought processes.

It has been assumed in the social circles that under the threat of brewing COVID-19 Pandemic for the last two

years, student community which suffered very badly on educational front must have fallen prey to depression and loose the mental initiative in articulating the thought processes.

This year's choice of Subjects was aimed at selecting the Socially relevant Topics and awaken mental and rational abilities, upgrade the intellectual tools for comprehension and expression, to get well versed with Indian & World History, Social Sciences, Psycology, and what we could do was to attempt to Review and fathom the intellectual, Socio-Psychic turmoil, Ideological currents, their attempt to explore their futuristic ideas. This may also lead to promotions of New Intellectual Ethos and debating Culture. The Essays received were in Marathi, Hindi and English languages. Comprehension and Articulation of thoughts on subject like Status of Religion in1000 words was herculean and very difficult task but Essayists have attempted to define Religion and its evolutionary trajectory till 21st Century and predict its future.

It was amazing to see multitudes of thought processes flowering and articulated freely across the College, University Youth all over Maharashtra. The Subject Status of Religion is a multifaceted subject debated all over the world by Politicians, Philosophers, Sociologists, Human Rights activists, Psychologists and Historians. The subject is like multi faceted Prism. The subject has been viewed by students in innumerable ways. Overall the students have defended Pluralism and have shown affinity to Sane Guruji's Humanist Tradition. It was highly absorbing endeavour for me to get to the bottom of the thought processes of students and grasp their futuristic dreams and ideas.

While selecting the prize winners, evaluation was done on the basis of Rational approach of Science and Religion and understanding of Unfolding History were considered as Primary Criteria. It was very heartening to review the gamut of thinking processes and mental make ups of the Modern Youth, understand their upbringings in different environments and their reading habits. In similar way, most importantly it was great pleasure to see that the students have come out of theirinsular surroundings and have broadened their outlook and perception. Their encounters with International Thinkers, and Writers, Historians and Philosophers was exciting.

All this credit goes to Anti Dowry Movement. They have carried out great work of Awakening of curiosity, facilitated indipendent thinking and facilitating the students to come out of intelectual lethargy and stressed importance of "INDEPENDENT THINKING" The subject has been considered and treated by all Essayists without exceptions as serious, most controversial and consuming subject and have expressed themselves from their heart and soul. The Essay Competition also helped them to relate themselves with literature around the world and keep track with the updates. We need to conceive this competition as a Cultural Milestone of Success.

This outfit suggests me to recommend Anti Dowry Movement to propose to all Colleges and Universities (1) Each College should consider enriching their Libraries with Marathi and English Books and Literature. (their digitalization if possible) with subjects not only relevant to the disciplines taught in their College but multiple subjects and faculties ranging from History, Sociology, Psychology, Economics Sciences, & Literature etc. and

promoting readership. (2) Holding quarterly Debating Competitions of Students on multiple subjects to promote multi lingual and cultural activities.

With these suggestions I personally wish great success to Ms. Asha Kulkarni, who is very actively shouldering the responsibilities of Anti dowry Movement for the last 50 years and to facilitate spread of such “Ventures” across Maharashtra and India.

- **Anil Gokhale,**

Andheri, Mumbai.

Photos and Profiles of Winning Students.

Subject 1 : FIRST PRIZE Winner **Ms. Saee Mothabhau Jadhav**, F.Y. Student of K.K.Wagh College of Agriculture Engineering, Nashik. Saee wants to pursue her M.Tech. from Governemnt College, She likes to do drawing, painting, Essay writing. She has decided to oppose DOWRY Custom in her own Marriage.

Subject 1 : FIRST PRIZE Winner **Ms. Vaishnavi Waman Gabhane**. T.Y. B. A. Student of Late Pundalikrao Gawali College, Malegaon, Washim. Vaishanvi wants to complete her Masters Degree first and after that she wishes to persue MPSC, UPSC Exams. She has decided to oppose DOWRY Custom in her own Marriage.

Subject 1 : SECOND PRIZE Winner **Ms. Rasika Ravindra Yelvatkar**, Student of Sheth Govindji Ravji Ayurved College, Solapur. Rasika has interest in Reading, Writing, Drawing, and to do Social Work. She has expressed her thoughts against DOWRY Custom and according to her the one who gives and the one who accepts DOWRY both are guilty in the eyes of Law.

Subject 1 : SECOND PRIZE Winner **Ms. Pritija Rajendra Suravase** T. Y. Student of Karmaveer Bhausaheb Hire Dental College, Nashik. Pritija's hobbies are to do painting and writing. She wishes to give Civil Services Exams. and wants to serve the Nation. She says She will surely oppose DOWRY Custom in her own Marriage.

Subject 1 : THIRD PRIZE Winner **Ms. Anjali Ravindra Kevte**, F. Y. Student of K. K. Wagh College of Agriculture Engineering, Nashik. Pritija's hobbies are to do painting, writing poems, essays. She participats in different Competitions. She wishes to give Civil Services Exams. and wants to serve the Nation. She says She will certainly oppose DOWRY Custom in her own Marriage.

ANY YOUNG MAN MAKES DOWRY
CONDITION OF MARRIAGE
DISCREDITS EDUCATION,
HIS COUNTRY & DISHONOURS
WOMANHOOD

- MAHATMA GANDHI

Subject 2 : FIRST PRIZE Winner **Ms. Smital Suresh Deore** Student of K. V. Patel College of agriculture, Shahada, Nandurbar. Smital's hobbies are reading and writing. She wishes to become a successful and leading woman entrepreneur. She says She will certainly oppose DOWRY Custom in her own Marriage.

Subject 2 - SECOND PRIZE Winner **Siddhi Rajesh Shejpure**, Student of Swami Muktanand College of Science, Yeola, Nashik. Siddhi likes to Read & Write. In future she wants to do Post Graduation & Research in Mathematics. Also she would like to be a faculty of Mathematics. She says she will certainly oppose DOWRY Custom in her own Marriage.

Subject 2 : THIRD PRIZE Winner **Ms. Bhagyashree Nandkishor Patil** Student of College of Agriculture, Dhule. Bhagyashree's hobbies are reading, writing and Drawing. She wishes to shape her career in Civil Services. She says She will certainly oppose DOWRY Custom in her own Marriage.

Subject 3 : FIRST PRIZE Winner **Ms. Sakshi Sandeep Patil**, T.Y.B.D.S. Student of Karmaveer Bhausaheb Hire Dental College, Nashik. Sakshi's hobbies are to do Drawing and dancing. She wishes to do her Masters in Dental

Surgery to serve the People. She says She will certainly oppose DOWRY Custom in her own Marriage.

Subject 3 : FIRST PRIZE Winner **Mr. Ritik Anil Balvir**, Student of Nagpur Institute of Technology, Nagpur. Ritik wants to become Software Engineer for his financial needs however socially as a responsible citizen he wishes to bring change in the mind set of the Society. He wishes to reach Rural Area to bring about changes and progress through IT sector. In his community Dowry Custom is not there, eventhough he says he will certainly help to eradicate this age old and outdated Custom of Dowry.

Subject 3 : SECOND PRIZE Winner **Ms. Apurva Gokul Waman** Student of College of Agriculture, Shivajinagar, Pune. Apurva's hobby is Dancing. In future she wants to serve our Nation through Civil Services. She says she will definately oppose DOWRY Custom in her own Marriage.

Subject 3 : SECOND PRIZE Winner **Mr. Radhakrishna Balu Vhanmane** Student of Lokmanya Homoeopathic Medical College, Pune. RadhaKrishna is follower of Shahumaharaj, Mahatma Jyotiba Phule, and Dr. Babasaheb Ambedkar. He wants to bring equality in the society. He wants to work for Human Rights and serve the Nation. He says he will certainly oppose DOWRY Custom in his own Marriage.

OUR OBJECTIVE AND AWARENESS CAMPAIGN FOR COLLEGE STUDENTS.

One of our objects is to offer opportunity to young students to study the Social Problems for which we are organizing Inter Collegiate Street Play and Elocution Competitions on Social Subjects. This year we have organized such competitions for Colleges in Greater Bombay (City & Suburb Districts), affiliated to Mumbai University, Colleges from Pune, Nasik and Ahmednagar Districts affiliated to Savitribai Phule Pune University, and Elocution Competition of B.Ed. Colleges affilieated to Mumbai University. We propose to introduce these competitions in Amravati and Nanded Districts also in near future. However this year Elocution and Street Play Competitions were not conducted due to complete lockdown.

Shri Mamasaheb Kulkarni Special Prize to Student of Management Studies

Our founder President Late Shri Mamasaheb Kulkarni had special attachment with Smt. K. G. Mittal College of Commerce, Malad (West) Mumbai. Every year he delivered an awareness lecture for the Students of this College. After his sad demise, his daughter and our General Secretary decided to give a Special Prize in his memory to the student who stood first in order of merit in Management Studies. We are happy to give details of proud recipients of this Special Prize of Rs.5000/- during the last four academic years.

(1) Academic Year 2015-16 Ms. Gyana Vijay Mane. Malvani, Mumbai.

(2) Academic Year 2016-17 Ms. Shegufa Sailuddin Shaikh Mira Road (East), Thane..

(3) Academic Year 2017-18 Ms. Sonal Tanaji Ubale, Dahisar (West), Mumbai.

(4) Academic Year 2018-19 Mr. Yash Rawal, Malad (West), Mumbai

(5) Academic Year 2019-20 Ms. Prajakta Narkar, both the Awards were given this year on

(6) Academic Year 2020-21 Ms. Renu Swarankar, 5th March 2022 in presence of Asha Kulkarni.

MS. PRAJAKTA NARKAR : (Winner of Academic year 2019-20) Ms. Prajakta Narkar is the BMS Topper of the academic year 2019-20 She is a proud recipient of Mamasaheb Kulkarni Award. She scored Highest Marks in all six semesters of BMS. She is also awarded with "The Student of the Year Award" for the year 2019-2020. Her other **Achievements :** (1) She has presented 6 Research Papers at various Conferences and has published them in National and International Journals. (2) She secured 3rd Prize at the Research Conference for her Research Paper titled "HR in Audit" in the Academic year 2018-2019. (3) She also secured the 1st Prize at a Research Conference in the 2019-2020 for her Research Paper titled "Employee Engagement : 2030 and beyond" (4) She was felicitated by the College for her contribution in the area of Research. (5) She has participated in various Inter Collegiate Competitions wherein she has won prizes. Such as 1. 2018 – A. D.

Shroff Memorial Trust 1st Prize. 2. 2019 – Marathi Vichardhara – 3rd Prize. (6) Internship : Best intern Award of Bajaj finserve 2019. Also she have won various prizes in Nail Art Competition, Mehendi Competition, Essay writing Competition, Poetry Competition, Cook and book Profits. She is also at the First Position of Mittal College Football Team.

MS. RENU SWARNKAR : (Winner of Academic year 2020-21) Ms. Renu Swarankar is the BMS Topper of the academic year 2020-21. She is a proud recipient of Mamasaheb Kulkarni Award. She scored Highest Marks in both the Semisters of BMS for the Academic Year 2020-2021. She has a positive attitude and is punctual. Always wants to do all her work at the right time. Enjoys doing mandala Art, Mehendi, reading Books, Wall painting, and cooking in her spare time. She likes conversing with others. Always a smiling face. Her **Achievements :** Certificate of Participation : Organ Donation A Gift of Life Campaign in the year 2020. Certificate of Participation in “GRAVITAS A new dimension of learning in 2019. Volunteered for the Menstruation Hygiene Research Project.

: ANTI DOWRY DAY & WEEK :

Government of Maharashtra has responded to our request to observe 26th November as ANTI DOWRY DAY followed by a Week on Government Level all over the State of Maharashtra and has already issued a Circular to this effect to all the Districts in Maharashtra and to all concerned. On our initiative and follow up

with Dy. Chief Minister of Maharashtra, Women & Child Development Department has issued directives to the effect that ANTI DOWRY DAY be observed in all the Districts followed by a week and educational programs be organized to create awareness against the evil custom of Dowry.(Cir. 2006/No.194/Ka-2 dated 28.7.2006)

26th November is the day on which Equality of Men & Women was imbibed in our Constitution and was accepted by the State. Custom of DOWRY is against the principal of Equality of Men & Women and hence this day is to be observed as Anti Dowry Day. Various awareness programs were organized to mark this occasion.

This year being complete Lock Down we could not organize Rally, Street Play and Elocution Competitions for Colleges since Colleges also were closed. However on the occasion of Anti Dowry Week we organized State Level Inter Collegiate Essay writing Competition. Result is given elswere in the report.

STATE LEVEL OPEN ESSAY WRITING COMPETITION 2021-2022.

The above State Level Open Essay writing Competition this year was organized on three subjects, however the language option was only Marathi, hence the details of the Competition and Result is given in the Marathi portion of the Report.

ONLINE MEETINGS & WEBINARS HELD DURING THE YEAR 2021 - 2022

Details of online Lectures delivered by Ms. Asha Kulkarni, Geneal Secretary, Anti Dowry Movement, Bombay

on various occasion organized by different Colleges & institutions during the year 2021 - 2022. And the subjects were : (1) DOWRY AN EVIL SYSTEM (2) DOWRY Prohibition Act 1961 (3) Protection of Women Against Domestic Violence Act 2005 (PWADVA) (4) Combating Sexual Harassment. & (5) Gender Discremination. She also attended various webinars and important meetings on behalf of the Movement in the capacity of General Secretary. She also attended periodical meetings of various committees as NGO representative, Social Worker & member of Civil Society in the capacity of General Secretary.

(1) Maniben Nanavati Women's College, Vile Parle (West) Mumbai at 10.00 a.m. 01/07/2021.

Subject : Dowry Prohibition Act 1961, completing its 60 years, hut still lacking in implimentation Organized jointly by NSS Unit and College Women Development Cell.

(2) The New Bharat Samvaad, online discussion on the **Subject :** Dowry Prohibition Act completing its 60 years live on Facebook and Youtube Keynote Address by Asha Kulkarni. Other participants (1) Smt. Pragati Patil - Nagpur. And (2) Vijeta Dhabre – Mumbai. (Discusstion was in Hindi.)

विषय : दहेज निरोधक कानून के ६० वर्ष और वर्तमान स्थिति. at 7.30 p.m. 01/07/2021.

(3) Nirmala Niketan College of Social Work, Mumbai. at 12.15 noon 070/7/2021

Dowry Prohibition Act 1961 completing its 60 years and present status.

(4) Pink & Blue – an organization from New Delhi organized webinar on the subject of Sexual Harassment of Women at Work Place (Prevention, Prohibition and Redressal Act 2013) Participant at 2.45 p.m. 10/07/2021.

(5) Maniben Nanavati Women's College, Vile Parle (West) Mumbai at 10.00 a.m. 13/07/2021. Sexual Harassment of Women at Work Place (Prevention, Prohibition and Redressal Act 2013) Organized by Internal Committee and College Women Development Cell.

(6) One Stop Center Monitoring Committee under the Chairmanship of District Collector - Mumbai City District. at 3.30 p.m. 14/07/2021.

(7) District Legal Services Authority, Mumbai Suburban Distirct organized webinar on the subject Sexual Harassment of Women at Work Place (Prevention, Prohibition and Redressal Act 2013) Keynote Address by Asha Kulkarni. at 12.00 noon 09/10/2021.

(8) Matushri Pushpaben Valia College of Commerce, Borivali (W) Mumbai at 8.00 a.m. 29/11/2021. Organized by Department of Life Long Learning & Extention. Subject : Dowry Prohibition Act .

(9) Wilson College and Bhavan's Somani College jointly organized by the Department of Sociology. **Subject :** " Dowry being an Evil Social Custom gripping Society even today."

Online Lecture on Zoom at 4.30 p.m. 07/12/2021.

(10) L.J.N.J. Mahila Mahavidyalaya, Vile Parle (East) Mumbai. Online lecture on the **Subject :** Sixty years of Dowry Prohibition Act. at 10.30 a.m. 08/12/2021.

(11) Mulund College of Commerce, Mulund, Mumbai. Department of Business Law and Women Development Cell jointly organized Legal and Social Awareness Program : Dowry Prohibition Act – 1961 online lecture Platform Microsoft teams. at 10.00 a.m. 09/12/2021

(12) Vivekanand College of Agriculture Management, Hivra Budruk, taluka Mehkar, Dist. Buldana Online lecture in Marathi : **विषय :** हुंडा प्रतिबंधक कायद्याची ६० वर्षे : अंमलबजावणी का होत नाही? at 11.00 a.m. 21/12/2021.

(13) Randhirsingh Bhadoria Mahavidyalaya, Umred, Dist. Nagpur, NSS Unit and Women Development Cell organized webinar on the occasion of Kranti Jyoti Savitribai Phule Jyanti, Chief and Resource Person : Asha Kulkarni. (Lecture in Marathi) at 12.00 noon 03/01/2022.

(14) Muktainagar Taluk Education Society's Godavaribai Ganpatrao Khadse College, Muktainagar, Jalgaon, NSS Unit & Students Development Dept. organized on the occasion of Youth Day and Swami Vivekanand Jayanti webinar in Marathi for their students. at 7.30 p.m. 12/01/2022.

विषय : सामाजिक आणि सांस्कृतिक बदलात युवकांची भूमिका.

(15) Sathaye College, Dixit Road, Vile Parle (East) Mumbai at 11.30 a.m. 18/01/2022. Dowry Prohibition Act 1961 @ 60 years, online lecture for students organized by Inter Committee, Women Development Cell, and NSS Unit.

(16) Smt. Kamaladevi Gauridatt Mittal College of Arts & Commerce, Malad (West) Mumbai. National Webinar organized by the College for their Schools and Colleges from Rajasthan. Initiative taken by District Legal Services Authority on POCSO Act (Protection of Children from Sexual Offences Act 2005 presided over by DLSA Secretary Judge Hitendra Wani. at 10.00 a.m. 27/01/2022.

(17) Matushri Pushpaben Valia College of Commerce, Borivali (W) Mumbai at 10 a.m. 21/02/2022. Sexual Harassment of Women at Workplace (Preventin, Protection and Redressal) Act 2013. Online lecture with Powerpoint Presentation.

(18) Felicitation on the occasion of International Women's Day at 2.00 p.m. 08/03/2022. Nalasopara Medicaal Association, Nalasopara, Dist. Palghar.

(19) Sathaye College Internal Complaints Committee and Women Development Cell jointly organized Online lecture of Ms. Kavita Srivastava, Topic : 25 years of Vishakha Guidelines – History, Omplementation and Challenges. Google Meet Platform, Program conducted by Asha Kulkarni. at 4.00 p.m. 12/03/2022.

(20) PTVA Institute of Management, Vile Parle (East) Mumbai 400057 at 4.00 p.m. 19/03/2022. Lecture Program (ofline) on Subject : Gender Equality.

LIST OF LECTURES & WORKSHOPS CONDUCTED BY PROF. SHAILAJA SANGLE

Record of lectures taken by Ln.Prof. Shailaja sangle from 1st April 2021 to 31st March 2022.

1. 16th April 2021: Webinar on 'Tension free Life' for housewives in low class locality organised by Bajaj Samaj Seva Kendra, Akurdi.
2. 12th May 2021: Webinar on 'Nirbhay Bana'- to fight against eve teasing, molestation & sexual harassment for teenager girls & housewives in low class locality organised by Bajaj Samajseva Kendra, Akurdi.
3. 16th May2021: Webinar on 'Positive Thinking' for youngsters who suffered due to flooding in Chameli village in Uttarakhand state, organised by head of care taker for these boys.
4. 26th May 2021: Webinar on ' Swamsiddha vha' Guidance lecture to motivate women & young girls from low class locality to develop their skills for self employment, organised by Bajaj Samajseva Kendra, Akurdi.
5. 30th June 2021: Delivered lecture on ' Tension free life' organised by Lions Sakhi Manch for all Lion ladies in the District.

6. 14th July 2021: Webinar on ‘ Swayamrojgarachya Sandhi’ Guidance & motivational lecture to give idea about different self employment opportunities to women & young girls from low class locality, organised by Bajaj Samaj Seva Kendra, Akurdi.

7. 17th July2021: Webinar on ‘Positive Thinking’ for allmembers (Age group 18to 30) Leos in the District.

8. 23rd July 2021: Webinar on topic ‘Mahila Swasaurakshan’ for girl students of Ramkrishna More college, Akurdi.

9. 27th July 2021: Webinar on ‘Parenting’ for the lady staff of Impression System & Engineering Pvt Ltd company, Pune.

10. 28th July 2021: Webinar on ‘Parenting’ for parents of Gurukul High schooi ,Lonavala.

11. 29th July 2021: Webinar on ‘Parenting’ for parents Y.D,Bitco girls High School & Junior college, Nashik.

12. 29th July 2021: Webinar on ‘Parenting’ for parents ofPrimary school students of Prestige Public School, Shivane.

13. 30th July2021: Webinar on ‘Parenting’ for parents of Vidyanand Bhavan school, Nigdi.

14. 31st July 2021: : Webinar on ‘Parenting’ for parents of Galaxy school, Pimpri.

15. 2nd August 2021: Webinar on ‘Parenting’ for parents of secondary school students of Prestige Public School, Shivane.

16. 19th August 2021: Webinar on 'Parenting' for the parents of Adarsh Secondary English Medium School, Nashik.
17. 20th August 2022: Webinar on ' Parenting' for parents of Global Talent International school, Chikhali .
18. 23rd August 2021: Webinar on 'Self Defence' for girl students of 8th to 10th class of Kanya Shala, Waghire, Pimpri.
19. 28th August 2021: Lecture in Teachers workshop on topic 'Tension Free Life' organised by Savarkar Mandal sanskruti Samvardhan & Vikas Mahasangh, Nigdi.
20. 31st August 2021: Webinar on 'Self Defence' for girl students of Prestige Public school (CBSC) Shivane.
21. 7th September2022: Webinar on 'Self Defence' for girl students of Sinhgad Institute's Sau Venutai Chavan Polytechnic college, Pune , organised by Lions Club of Sinhgad Road.
22. 11th September2022: Webinar on 'Parenting' for parents of Little Millennium school, Somatane Phata, Pune.
23. 15th September 2021: Webinar on 'Self Defence' for girl students & their mothers of K.B.H.Vidyalaya, Nashik.
24. 17th September 2022: Webinar on 'Parenting' for parents of Wonderland school, Akurdi.

25. 18thSeptember 2021: Webinar on 'Self Defence' for girl students of 9th& 10th class& their mothers of A.B.Patel English Medium High school, Panchvati, Nashik.(Morning)

26. 18th September 2021:Webinar on 'Parenting' for the parents of Prestige Public school(CBSC school) Shivane (Evening)

27. 20 th September 2021: Lecture on 'Women Empowerment' for girl students of Arts & Commerce College, Chakan.

28. 11th November 2022: Webinar on 'Way of Happy life' for the members of Raju Dange's International Yoga Class.

29. 17th November 2022: Webinar on 'Self Defence' for girl students of third year of D.Y.Patil Institute of Engineering, Management and Research, Akurdi, Pune.

30. 23rd November 2022: Webinar on 'Self Defence' for girl students of second year Engineering of D.Y,Patil Institute of Engineering, Management and Research, Akurdi, Pune.

31. 30th November 2022: Webinar on 'Stri Shakti – Divya Shakti' – to motivate women & young girls from low class locality to fight against social customs harmful to women, organised by Bajaj Samaj Seva Kendra, Akurdi, Pune.

32. 4th December 2022: Webinar on ' Stress free life' for girl students & staff of D.Y,Patil Institute of Engineering, Management and Research, Akurdi, Pune

33. 8th December 2022: Lecture on 'Self Defence' for the girl students & their mothers of Dyanvardhini school, Chakan.

34. 16TH December 2022: Motivational lecture on 'Me Syamsiddha' in Mahila Melava organised by Pimpri Chinchwad Shahar Jilha Congress, Pimpri, Pune.

35. 27th December 2022: Lecture on ' Women Empowerment' for the girl students & their mothers of Dyanvardhini school, Chakan.

36. 28th December 2022: Lecture on 'Self Defence' for girls students of Nagarparishad school no.6 ,Talegaon.

37. 3rd January 2022: Mahila Mukti Din Program – Lecture on work by Krantjyoti Savitribai Phule on the occasion of Savitribai Phule Jayanti, organised by Lions club of Ahmednagar Midtown'

38. 4th January 2022: Lecture on 'Stri Shakti – Diya Shakti' on occasion of Savitribai Phule Jayanti organised by Pimpri Chinchwad Shahar Congress Committee.

39. 5th January 2022: Webinar on 'Women Empowerment' in the 'Savitri Jijau Dashratrotsav 'online Vyakhyanmala Organised by Jijau Brigade, Ahmednagar.

40. 8th January 2022: Webinar on 'Stress free Life' in the 'Savitri Jijau Dashratrotsav 'online Vyakhyanmala Organised by Jijau Brigade,Ahmednagar.

41. 15th January 2021: Webinar on Topic: 'Stress free life' for the staff & parents of Shastri Group of Institutes, Shivane.

42. 19th January 2022: Webinar on 'Gender sensitization for MCA students of Institute of Computer Management, Nigdi, Pune.

43. 1st February 2022: Seminar on 'Challenges of parenting teenagers for parents of 9 & 10th class students of Vidyanand Bhavan High School, Nigdi.

44. 5th February 2022: Delivered lecture on 'Women Empowerment 'in 'Nirbhay Kanya Abhiyan' for the girl students of Baburaoji Gholap college, Sangavi.

45. 8th February 2021: Webinar on ' Positive Thinking' for students of Maghanmal Udharam College of commerce, Pimpri.

46. 14th February 2022: Delivered lecture on 'Strishkati – Divyashakti' in Savitri Mahotasav organised by Savitribai Phule Pune University & Vishvkarma Institute of Information Technology,Pune.

47. 18th February 2022: Lecture on 'Self Defence' in Nirbhay kanya Abhiyan for girl students ofAnnasaheb Magar college ,Hadapsar.

48 21st February 2022: Delivered lecture on 'Self Defence' for the NSS students in NSS camp organised by Maghanmal Udharam college of commerce,Pimpri.

49 26th February 2022: Delivered lecture on 'Self Defence' for girl students of Pimpri Chinchwad college of Engineering, Akurdi Pune.

50 3rd March 2022: Delivered motivating lecture on 'women entrepreneurship' to women aspiring

to start self employment, organised by Pimpri Chinchwad City Congress Committee.

51 5th March 2022:: Webinar on 'Self Defence' for girl students of first year Engineering of D.Y.Patil Institute of Engineering, Management and Research, Akurdi, Pune.

52 7th March 2022: Conducted 'Self Defence' workshop for girl students of Ramkrishna More Arts, Commerce & science college, Akurdi, Pune.

53 8th March 2022:Delivered lecture on 'Way to Happiness' for lady members of Jeshta Nagrik Sangh,Chinchwad.

54 9th March 2022: Delivered lecture in National Webinar on ' Self Defence' for girl students of J.A.T.Arts, Science & Commerce college for women, Malegaon.

55 9th March 2022: Delivered lecture on 'Stri Shakti – Diya Shakti' in Mahila Melava at Dehu Road, Pune.

56 15th March 2021; Delivered lecture on 'Stri Purush Samanta' for students of D.Y.Patil Arts, Commerce & Science college,Nigdi,Pune.

57 21st March 2022: Delivered lecture on 'Way to Happiness' for lady members of Jesth Nagrik Sangh, Yamunanagar, Nigdi, Pune.

HONORS

Ms. Asha Kulkarni, our General Secretary has the honor to be nominated on various Committees in Government Offices, Banks, Private Companies and Degree Colleges. She is working as Social Worker (NGO) Representative Member on following Committees :

(1) Committee dealing with the complaints received from women employees from Mantralaya Department of Information & Public Relations, Government of Maharashtra related to sexual harassment at work place.

(2) District Women Advisory Committee of Women & Child Development Department, Mumbai City District as a Member Social Worker to report about Awareness campaign to eradicate DOWRY Custom under the chairmanship of District Collector.

(3) District Women Advisory Committee of Women & Child Development Department, Mumbai Suburb District as a Member Social Worker to report about Awareness campaign to eradicate DOWRY Custom under the chairmanship of District Collector.

(4) Internal Complaint Committee as per UGC Guidelines at Sathaye College, Dixit Road, Vile Parle (East) Mumbai as a member NGO representative.

(5) Internal Complaint Committee as per UGC Guidelines at M. L. Dahanukar College, Dixit Road, Vile Parle (East) Mumbai as a member NGO representative.

(6) Internal Complaint Committee as per UGC Guidelines at PTVA's Management Institute, Chitrakar Ketkar Marg, Vile Parle (East) Mumbai as a member NGO representative.

(7) Internal Complaint Committee as per UGC Guidelines at Smt. Kamladevi Gauridutta Mittal College of Arts & Commerce, Malad (West) Mumbai as a member NGO representative.

(8) Smt. Kamaladevi Gauridatta Mittal College of Arts & Commerce, Malad (West) Mumbai Local Management Committee to deal with the development of the college as a member NGO representative.

(9) Internal Complaint Committee as per UGC Guidelines at S.S. & L.S.Patkar College of Arts & Science and V.P.Varde College of Commerce & Economics, S.V.Road, Goregaon (West) Mumbai.

(10) Ministry of Women and Child Development, Government of India Project of ONE STOP CENTRE SCHEME, Managing Committee Member.

(11) Member of Selection Committee for selecting Advisors who will guide and train Dowry Prohibition Officers according to the section 8 B (4) of Dowry Prohibition Act 1961. This Selection Committee is on District Level. Mumbai City and Suburb Districts.

(12) NGO Representative on Internal Complaints Committee of M/s. Wallace Pharmaceuticals Pvt. Ltd. M.I.D.C. Road, Andheri (East) Mumbai. Since 30th April, 2018

(13) Member on College Development Committee of Gandhi Shikshan Bhavan's Surajba College of Education, Juhu, Mumbai, since March 2018.

(14) Civil Society Member on Criminal Enjuries Relief & Rehabilitation Board under Manodhairya Yojana by District Legal Services Authority, Mumbai Suburban District, for a period of one year w.e.f. 18th September 2020.

(15) External member NGO Representative on Internal Complaints Committee of Department of Posts India - Mumbai and Navi Mumbai Division.

Late Mrs. Radhabai Kulkarni Smruti Puraskar.

It was decided to commemorate the MEMORY of LATE (Mrs.) RADHABAI KULKARNI, Founder Life Member of the Movement, and wife of our President Shri Mamasaheb Kulkarni, who not only consented to use the Residence as the OFFICE of ANTI DOWRY MOVEMENT since 1973 but also played a major and important role in giving solace to women in distress. This AWARD which is named as "Late Mrs. Radhabai Kulkarni Smruti Puraskar (Vidhayak Karyakarti) is given EVERY YEAR on District Level to such a Woman, who has dedicated her life of Social Cause especially from Rural Area at Remote Place. The main aim behind announcing this Award is to develop an effective Networking of Social Workers / Organizations working for Capacity building and Empowerment of Girls & Women for the better future of our Nation. JALGAON District was selected for the First Year

(1) First year (2008-09) and the Award Winner was Prof. Sheela Patil from Amalner, Dist. Jalgaon,

(2) Second Year (2009-10) Ahmednagar District and the Award Winner was Dr. Sudha Kankaria,

(3) Third Year (2010-11) Akola District and the Award Winner was Advocate Sangeeta Bhakre – practicing Lawer from District Court Akola.

(4) Fourth Year (2011-2012) Amravati District and the Award Winner was Smt. Nalini Phuse – working on the burning issue of malnutrition of adivasi children in Melghat area of Amravati District.

(5) Fifth Year (2012-2013) Aurangabad District and the Award was given to Dr. Rashmi Borikar.

(6) Sixth year (2013-14) Beed District and the Award was given to Prof Savita Shete.

(7) Seventh year (2014-15) Bhandara – Gondia Dist. and the award was given to Dr. Tejaswini Bhuskute from Amgaon, Dist.. Gondia.

(8) Eighth Year (2015-16) Buldhana Dist. Dr. Indumati Lahane.

(9) Ninth Year (2016-17) Chandrapur District : An Activist, Lawyer, and Social Worker Dr. Paromita Goswami She is successful in making the Chandrapur District Addiction Free and stopped completely the sale and consumption of Liquor in the entire District.

(10) Tenth Year (2017-18) Dhule District : Social Worker Smt. Meena Bhosle for her remarkable

contribution in Women Empowerment through SHG and Bachat Gat.

(11) Eleventh year (2018-19) Gadchiroli District : Social Worker Smt. Shubhada Deshmukh for her remarkable contribution in the field of Women Empowerment.

(12) Twelfth year (2019-20) Jalna District : Social Worker Advocate Smt. Kalpana Tribhuvan for her remarkable contribution in the field of Women's Safety and empowerment.

In the forthcoming years Districts will be taken alphabetically. Selection Committee consisting of three eminent personalities is formed every year to select the awardees. Nature of Award is : Cash Rs.10,000/-, Citation, Award Memento, & Saree be given to the Award winner. This award is given by the financial support from Daughters of Late Mrs. Radhabai Kulkarni.

Smt. Shakuntala Parelkar Sevavrati Doctor Puranskar.

During the F. Y. 2015-16 it was decided to commemorate the memory of Late Smt. Shakuntala Parelkar, beloved Mother of Dr. (Mrs) Rashmi Fadnavis our Jt.Treasurer by honoring one social worker from medical profession. Nature of Award is : Cash Rs.10,000/-, Citation, Award Memento.

(1) First year (2015-16) of this Award Dr. Surekha Dhurandhar from Vile Parle was honored at the hands of Dr. Snehalata Deshmukh our Trustee, on the occasion of our 42nd Anniversary.

(2) Second Year (2016-17) Dr. Nilkanth Phadke from Karjat was honored on the occasion of 43rd Anniversary on 29th May 2016.

(3) Third Year (2017-18) Dr. Arun Ramchandra Patil from Dombivali a dedicated Doctor who works for Adivasis for more than 25 years was honored on the occasion of our 44th Anniversary on 28th May 2017

(4) Fourth Year (2018-2019) Dr. Vishwas Sapatnekar from Thane was honored for his dedicated Medical Social Service in Rural area of Thane Districtfor more than 3 decades.

(5) Fifth year (2019-2020) Dr. Bharati Kondvilkar from Borivali, was honored for her dedicated Medical Social Service after her retirement from J.J. Hospital.

Sane Guruji Adarsh Shikshak Puraskaar

From year 2019 - 2020 we are honouring one Ideal Teacher in the memory of our Founder Late Shri D. B. alias Mamasaheb Kulkarni with Sane Guruji Adarsh Shikshak Puraskaar. First year the award was given to Shri Heramb Kulkarni, from Dist Ahmednagar. Nature of Award is : Cash Rs.10,000/-, Citation, Award Memento. This year Dr. Rashmi Fadnavis and Asha Kulkarni contributed for the expenses of this award.

ACKNOWLEDGEMENT

We are very much grateful to our Donors, Sympathizers, our Computer Service Providers : M/s S. R. Systems (Shailesh Limaye and Rajendra Tambe.) M/s. Subodh Typewriters for Typing and Xerox work, Government of Maharashtra, Women & Child Development Department, VIPs who have honoured us by sending their Messages time and again, Purnima Narvekar and Chandrasen Salvi of Nihar Graphics for their assistance in DTP work of our Annual Report, Saurabh Karve for updating our website. We are thankful to the Examiners of our State Level Open Essay Competition and State Level Inter Collegiate online Slogan Competition, also all those who helped us in making our various educational programs successful.

She asked him, why did you only create Common man ..... why not common woman?? And he smiled & said, “you see, women can never be common!”

R.K. Laxman

APPEAL

Though offering - accepting and demanding DOWRY is an offence, there are reports of increasing dowry demands, particularly by those having permanent government jobs that have 'lucrative' prospects. In view of this fact we appeal to the Centre and State Governments to consider and frame appropriate rules for male employees which will prevent them from glorifying this age old and ugly custom. We also appeal to both Centre and State governments to obtain written oath in this regard from all male employees which should be signed by them along with their wives, parents and parents-in-law and this should be made compulsory. Concerned authorities should also find out whether dowry if taken by those male employees already employed has been handed over to the wife as contemplated by section 6 of the Dowry Prohibition Act. We also appeal to the concerned authorities to take strict action against those male employees against whom cases are pending in the court related to dowry demands etc.

It is high time for every right thinking person to decide that unless massive moral pressure is built up in the form of National Movement to eliminate this Evil, it is unlikely to disappear from our midst. The youth have special role to play in the Movement. We appeal to all, to associate with us in uprooting this Social Evil.

Mumbai : 1st May, 2022. **Asha Kulkarni**

Hon. General Secretary.

Dowry Prohibition Act 1961 completes 60 years

Sixty years ago, in order to eradicate Evil Custom of DOWRY from the society, to eliminate violence against married women for want of Dowry and Dowry Deaths " Dowry Prohibition Act " was passed. This Act received the assent of the President of India on 20th May 1961 and the Act came into force on1st July 1961. This date is important because giving or accepting of Dowry is prohibited after the commencement of this Act. The Act would be inapplicable if the Dowry has been given or accepted prior to 1st July 1961, even though the marriage takes place after 1st July 1961. In view of the above fact on 1st July 2021 this Act completes 60 years. However if we go back to history, about 250 years ago Punyashlok Ahilyaabai Holkar the ruler of Malvaa Prant passed Anti Dowry Act. Giving or receiving Dowry was prohibited in the state under her jurisdiction. In some cases she has given harsh punishment to the culprits related to Dowry offences. It proves that this evil custom of Dowry is centuries old. However today even in 21st century we are not successful in eradicating this evil. Many families are destroyed and parents of marriageable girls drowned in debts.

One of the causes of Social Instability is Dowry Custom prevalent in our society. Due to natural selfishness of educated and slavish adherence to age old customs & traditions of the uneducated, the sensitivity of the people has become so blunt that Dowry Custom persists unchecked in our society. In Maharashtra State more than 200 Dowry Deaths are recorded every year. According to the authentic figures obtained through RTI Act 2005, during 2016-17, 2017-18, & 2018-19 there

were 248, 234 & 214 Dowry Deaths were registered respectively.

It is a general presumption that educated working women in big cities like Mumbai who are economically independent do not face violence and atrocities due to Dowry Custom. But figures of Dowry Cases prove that it is a false notion. In Mumbai city 26 Dowry Deaths are recorded in first 10 months of year 2018, in which 2 homicides, 16 suicides, and 8 unnatural suspicious deaths are recorded. During the same period 421 complaints are registered about harassment for Dowry demand. H. E. Governor of Maharashtra has mentioned in his message addressed to Anti Dowry Movement that " It is a matter of great concern that the evil custom of dowry is prevailing in our society even in the 21st Century. There were 24771 cases of dowry deaths in India during 2012-14." This means 34 dowry deaths per day. This report is very alarming.

" Dowry " has been defined in this Law as " Any property or valuable security given or agreed to be given in connection with the marriage by one party to the other party before or any time after the marriage "

The principle in Indian Constitution of Equality is completely defeated when the custom of dowry is practiced. Though marriage is a need for both bride and groom, however only the bride is considered needy. Groom's side enjoys superior status in the marriage function, where as Bride's side is looked upon as low and inferior. It is customary that Bride's parents should shower the Groom and his family members with rich and costly gifts. This Act has a provision of

specific punishment for five years imprisonment and Rs.15,000/- fine to the offender who accepts dowry. If the amount of Dowry is more than Rs.15,000/- fine will be increased accordingly.

Moreover, it is prohibited by this law to demand share in the property and partnership in the business as a condition in the marriage. In case this rule is violated punishment of minimum six months is provided.

According to Section 4 of this Act only making oral demand of dowry is crime and if proved in the court of law, punishment of six months to two years of imprisonment with fine of Rs.10,000/- is provided. Section 4(a) says, giving advertisement for marriage in matrimonial column of news paper with such condition is crime and liable for punishment of six months to 5 years imprisonment with fine of Rs.15,000/- will be given to the offender.

According to one important provision in this Act if anybody other than the bride has accepted any dowry before, after or during her marriage the same should be given to her immediately or within three months from its acceptance, or else the person responsible will be liable for punishment of six months to two years of imprisonment & fine of Rs.10,000/- The court can give orders to the offender to transfer the dowry in the name of the bride. This provision explains the concept of " Stree-Dhan " Further the law says, if bride dies before getting back the dowry from the offender the same will be given or transferred to her legal heirs.

Dowry Prohibition Act 1961 is a criminal law. According to the section 7 offering and accepting dowry is a

Cognizable Offence. Cases can be filed on the basis of self information by the victim OR Police Report OR information from parents / relations OR complaint registered by any NGO.

The offence under this Act is Non-bailable (bail can not be sanctioned to the offender) and offence is Non-compoundable also. (The case once filed cannot be settled out of court.)

According to Section 8(a) the offender has to prove that he is not guilty and that he has not accepted any Dowry and has not committed any offence under this Act. This rule is called “Strict Liability.“ According to the principle of Criminal Jurisprudence an accused is presumed to be innocent until his guilt is proved, and it is for the prosecution to prove beyond reasonable doubt that the accused has committed the offence. This section makes an exception to this general rule and shifts the burden on the accused to prove his innocence.

Amendment of Indian Penal Code and Indian Evidence Act are the special features of this Act, which makes the law more stringent. In Indian Penal Code Section 204(b) was included which provides definition of “ Dowry Death “ In case a woman dies an unnatural death within seven years of her marriage and it is proved that before her death she was subjected to cruelty by her husband or in-laws it will be presumed by the court that the death is “Dowry Death”. In terms of Indian Evidence Act Section 114 provides minimum punishment of seven years of imprisonment and maximum of life imprisonment to the offender.

Secondly Indian Penal Code section 498(a) defines Cruelty. This section has been amended to make cruelty to a woman by her husband or in-laws and forcing her to meet their unlawful demands of Dowry will attract punishment with imprisonment up to three years with fine.

Thirdly according to Indian Evidence Act Section 113(a) & 114(b) if atrocities and harassment is proved and the victim dies an unnatural death within seven years of her marriage, the Court will presume that she has been driven towards suicide by her husband and his relatives. In this situation under IPC section 306 provision of 10 years imprisonment & fine is made.

After 1961 twice the Dowry Prohibition Act was amended. First amendment of 1984 came into force on 2nd October 1985. In the definition of Dowry the words " in consideration for the marriage of the said parties " have been substituted by the words "in connection with the marriage of the said parties" This change makes the definition of dowry more specific. Second amendment of 1985 came into force on 19th November 1986. This was made by substituting the words "dowry given or agreed to be given at or before or any time after the marriage" for the words "or after the marriage" Both the amendments have made the definition of Dowry very vide and drastic.

However as per the Recommendation Committee's opinion, it is highly impossible to prove the transaction of Dowry. It is obvious and for the simple reason that the parents, who are usually the victims, in the interest of the daughter would not say so, and would be reluctant and unwilling to set the law in motion, due to the fear that their daughter could be victimized.

Though the Dowry Prohibition Act 1961 is very stringent, it has been proved to be ineffective, due to overall negligence in it's implementation and lack of awareness. But the reasons also cannot be ignored.

(1) According to the Section 8(b) of this Act State Govt. has to appoint Dowry Prohibition Officer, who has to strictly implement all the provisions under this Act in the area under his jurisdiction, Stop Dowry Transactions, and collect enough evidence to make the case strong, necessary for the prosecution. However the fact is that appointments of such officers are only on the paper, and those who are appointed are either not aware of their duties or are so over worked that they don't find time to perform their duties and are not serious about this issue.

(2) Investigating officers are not sensitive enough to understand the seriousness of the situation. There are provisions to take action against the officers and staff who purposefully or intentionally cause delay in investigation of Dowry cases. However the fact is that, no information could be obtained in this regard under Right to Information Act.

(3) Though the Act is stringent, the fact is that nearly 86% of criminals are set free for want of evidence. Crime against the accused cannot be proved due to lack of evidence. This percentage proves that evidence is tampered and not protected properly which is necessary for the prosecution.

(4) On various occasions, time and again Supreme Court has issued directives to the Central and State governments but no action has been taken

by the administration. Hence we don't get expected results, and the act appears to be ineffective.

(5) After a long follow up of many years, Government of Maharashtra has responded to our request to observe 26th November as ANTI DOWRY DAY followed by a week, and has issued circular on 28th July 2006 to that effect. This was done to achieve effective implementation of this Act in the state as per Supreme Court directives. It was expected that various awareness campaigns are organized on all levels, in Govt. Departments. However the fact is that, unfortunately the circular was just filed in the folders and no action taken till date.

(6) The Department of Higher & Technical Education has issued circular to all Universities as well as National Service Scheme Officials and directed them to organize awareness campaigns during the Anti Dowry Week. Further it was expected to submit the report to the Govt. dept. accordingly every year. However the fact is that no report is submitted till date since 2006. Stalwarts from education field are so insensitive that they are just not bothered about the seriousness of the situation.

(7) Our experience is that many police officers and top officials in education and other important fields are not aware about the directives issued by the Supreme Court and the Government.

(8) Sensitivity of the Media has become so blunt that they are just interested in giving coverage to the figures and sensational news about Dowry

harassment and Deaths. They have nothing to do with the pangs and sufferings of the victims.

(9) An overworked or overloaded criminal justice system cannot deal with crimes expeditiously. The punishment imposed after undue delay loses its deterrent effect. An effective Police Force and efficient Criminal Justice System have to be in place for effective implementation of this Act.

In view of the above facts even after 60 years we are not able to eliminate this Evil Custom of Dowry which is eating up vitals of our society. Suicides of parents who cannot afford to pay Dowry and also of the girls who remain unmarried on this count are on the increase. Yet greed for money seems to have overpowered all constitutional values for which we fought our freedom struggle. Our beloved first Prime Minister Pandit Jawaharlal Nehru and his fellow parliamentarians passed this law with a great vision. To ensure safety and security of women folk and to establish peace and prosperity in the society was the main objective to frame this Act. Public awareness is always important and useful than the enforcement. People should come forward and report the criminal offence to the Police. Alert citizens should not hesitate to be a witness in the Court of Law in Dowry related cases. It is necessary to create legal awareness instead of relying upon law enforcement.

Asha Kulkarni.

General Secretary – Anti Dowry Movement.

Email : antidowry498a@gmail.com (9819373522)

प्रा. शैलजा सांगळे

अध्यक्षांचे मनोगत

नॅशनल क्राईम रेकॉर्डस् ब्युरो च्या २०२० च्या अहवालानुसार भारतात महिलांशी संबंधित ३,७१,५०३ गुन्हे दाखल झाले आहेत. यांत बलात्कार, लैंगिक शोषण, ॲसिड हल्ला, कौटुंबिक हिंसाचार इत्यादींचा समावेश आहे. २०२० मध्ये आपल्या देशात दररोज सरासरी ७७ बलात्काराची प्रकरणे दाखल झाल्याचे नमूद केले आहे. ही अत्यंत गंभीर बाब आहे.

महिनाभरात मुंबई, पुणे, वसई, कल्याण, उल्हासनगर इ. ठिकाणी महिलांवर सामूहिक बलात्काराच्या ज्या घटना घडल्या त्यामुळे प्रत्येक संवेदनशील व्यक्तीचे मन अस्वस्थ होते व गुन्हेगाराबद्दल मनांत चीड निर्माण होते. एका प्रकरणात तर अश्लील व्हिडीओ बनवून ब्लॅकमेल करून २९ जणांकडून एका अल्पवयीन मुलीवर अनेक महिने विविध ठिकाणी सामूहिक बलात्कार झाल्याचा प्रकार उघडकीस आला आहे. आधुनिक तंत्रज्ञानामुळे पोलीस गुन्हेगारांना पकडत आहेत. परंतु त्यांना शिक्षा होण्यास आपल्या न्यायपद्धतीमुळे विलंब होत आहे. त्यामुळे असे गुन्हे घडताच, गुन्हेगारांना ताबडतोब फाशी देणे, फास्ट ट्रॅक कोर्टात खटला चालवणे, जन्मठेपेची शिक्षा देणे वगैरे उपायांबाबत फक्त चर्चा होते.

परंतु हे सर्व वरवरचे उपाय आहेत, केवळ कायदे व शिक्षा करून या घटना कमी होणार नाहीत, छेडछाड, विनयभंग, बलात्कार, स्त्री भ्रूण हत्या करणासाठी दबाव टाकणे, कौटुंबिक हिंसाचार, हुंड्यासाठी छळ इ. गुन्ह्यामागची मानसिकता आहे पुरुष वर्चस्वाची, स्त्री ही अबला, असहाय्य. तिला आपण काहीही करू शकतो, ती दुय्यम दर्जाची असून, तिचा उपभोग घेणे हा कोणत्याही पुरुषाचा हक्क आहे, हा विचार महिलांवर होणाऱ्या अन्याय

अत्याचाराचे मूळ कारण आहे. आपल्या समाजात आपण स्त्री व पुरुष यांचे काही नॉर्मस् तयार केले आहेत. पुरुष हा बलवान, बुद्धिमान,सक्षम, समर्थ, इ. या नॉर्मस् नुसार पुरुषांचे वर्तन असते.

या संदर्भात मला नागालँड मधील एक वाचलेला प्रसंग आठवतो. नागालँड मध्ये पती पत्नी बाजारातून घरी जाताना टेकडी चढत असतात. पत्नीच्या डोक्यावर लाकडाची मोळी, दोन्ही हातात दोन सामानाच्या वजनदार पिशव्या असतात व पती मात्र रिकाम्या हाताने मजेत टेकडी चढत असतो. एक वृद्ध गृहस्थ त्याला विचारतात ‘‘पत्नीच्या हातातील दोन पिशव्या तू कां घेत नाहीस ?’’ त्यावर तो पती उत्तरतो ‘‘मी माझ्रा पत्नीचे रक्षण करण्यासाठी माझे दोन्ही हात मोकळे ठेवले आहेत.’’ तर अशी ही समाजाची मानसिकता प्रतीत होते.

मित्रहो, आपण २१ वा शतकात तंत्रज्ञानाचा वापर करून प्रगती करतोय, भारत महासत्ता बनण्याची स्वप्न बघतोय, पण स्त्री–पुरुष समानतेचे काय ? स्त्री पुरुष समानतेच्या बाबतीत जागतिक सर्वेक्षणाच्या क्रमवारीत भारताचा १०४ वा क्रमांक लागतो. देशाला स्वातंत्र्य मिळून ७४ वर्ष पूर्ण झाली पण पुरुषांमध्ये स्त्रियांबद्दल संवेदनशीलता निर्माण झाली नाही. स्वामी विवेकानंदांनी तेव्हा म्हटले होते, –" An idea of perfect womanhood is perfect independence, so India still lacks in independence." स्वातंत्र्य मिळून एवढी वर्षे होऊनही स्त्री–पुरुष समानता येऊ नये हि भारतासाठी दुर्दैवी आणि लांच्छनास्पद बाब आहे. कुटुंबात, नोकरीच्या ठिकाणी, समाजात आणि सर्व जगातच पुरुषी मानसिकता बदलणे हाच स्त्री पुरूष समानतेचा रामबाण उपाय आहे. लेखिका सुप्रिया सोनार यांनी त्यांचा लेखात म्हटल्याप्रमाणे आपला आग्रह असतो की ‘समान मानव माना तिला’ वास्तवात मात्र ‘किमान मानव माना तिला’ अशी विनवणी करावी लागते.

अनेक कुटुंबात लहान शेंबडी पोरे सुद्धा "आई तुला हे जमणार नाही, कळणार नाही, तेरे बस की बात नाही" असं किती सहजतेने म्हणतात, कारण कुटुंबातील पुरुष स्त्रियांचा पदोपदी पाणउतारा करतात. कार्यालयात सुद्धा स्त्रियांना प्रमोशन नाकारणे, मुलाखतीतून निवड करताना स्त्रियांना डावलणे, पुरुषापेक्षा कमी पगार देणे, महत्वाचे प्रोजेक्ट महिलांना न देणे अशी वागणूक दिली जाते. समाजात तर काय कोणत्याही ओळखीच्या नसणाऱ्या स्त्रीवर हक्क गाजवून उपभोग घेण्याची मानसिकता पदोपदी दिसते.

कुटुंबात, कार्यालयात, समाजात, स्त्रियांना सन्मानाची वागणूक मिळायला हवी, व त्यासाठी स्त्रियांनी सुद्धा आवाज उठवायला हवा. पगारवाढीसाठी आंदोलने करणाऱ्या महिला संघटनांनी यासाठी आंदोलने करावीत. समाज प्रबोधनाचे फार मोलाचे कार्य आमची हुंडाविरोधी चळवळ नेटाने करत आहे.

स्त्री पुरुष समानतेसाठी समाजात जागरूकता निर्माण करण्यासाठी निबंध लेखन, वक्तृत्व, पथनाट्य, घोषवाक्य, शॉर्ट फिल्म, लघुकथा लेखन इ. स्पर्धांचे आयोजन तसेच हुंडाविरोधी दिनानिमित्त महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांच्या रॅली चे आयोजन दर वर्षी केले जाते. तरुण विद्यार्थ्यांबरोबर खुल्या गटासाठी सुद्धा साहित्य स्पर्धांचे आयोजन मागील ४३ वर्षांपासून होत आहे. महिलांमध्ये अन्याय अत्याचारा विरोधात लढण्यास मानसिक बळ देणारी व्याख्याने, चर्चासत्रे, समुपदेशन इ. उपक्रम आमच्या चळवळीतर्फे वर्षभर सुरूच असतात. लॉकडाऊनच्या काळात हे उपक्रम ऑनलाईन सुरूच होते. महिलांवर होणाऱ्या अन्याय अत्याचारा विरुद्ध लढणाऱ्या सामाजिक संस्था सक्रिय झाल्यास महिलांना लढण्यास बळ मिळेल व न्यायही मिळेल.

प्रा. शैलजा सांगळे

अध्यक्ष, हुंडाविरोधी चळवळ, मुंबई

सुवर्ण महोत्सवी वर्षाच्या निमित्ताने ...

१ मे २०२२ रोजी हुंडाविरोधी चळवळीचे ५०वे म्हणजेच सुवर्णमहोत्सवी वर्ष सुरू होत आहे. अर्थात ही बाब काही आनंददायी किंवा उत्सव साजरा करावा अशी अजिबात नाही. परंतु ५० वर्षांच्या वाटचालीनंतर सकारात्मक बदलाचा आशेचा किरण दृष्टीपथात आहे. हेही नसे थोडके. अर्धशतकाच्या परिश्रमानंतर विश्रांती नाही तर जाणीव जागृतीचे कार्य अधिक जोमाने करण्याची गरज भासते. यासाठी सोशल मीडियाचा आधार घेऊन अधिकाधिक जनतेपर्यंत पोचण्यासाठी आपला सहभाग आणि सहकार्याची अपेक्षा आहे.

१ मे १९७३ रोजी माझ्या वडिलांनी, स्वातंत्र्य सैनिक मामासाहेब कुलकर्णी यांनी चळवळीची मुहूर्तमेढ रोवली. तेव्हा नव्हती इतकी चळवळीची गरज आज भासत आहे. हुंडा पद्धती ही स्त्री-पुरुष समानतेच्या तत्त्वांशी विसंगत आहे. आपल्या भारतीय संविधानातील समानतेच्या तत्त्वाला समाजात अजिबात मान्यता नाही, ही समानता केवळ संविधानाच्या पुस्तकात बंदिस्त न रहाता प्रत्यक्षात मानवी जीवनात ती अनुभवता यावी म्हणून कार्य करण्याचे उद्दिष्ट त्यावेळी समोर होते. दुर्दैवाने ५० वर्षांच्या अथक परिश्रमानंतरही हे उद्दिष्ट पूर्णपणे साध्य झालेले नाही. हे वास्तव नाकारता येत नाही.

आज एकविसाव्या शतकातही स्त्रीला समाज माणूस म्हणून किंमत देत नाही. ती एक उपभोग्य वस्तू म्हणून गणली जाते. राज्यघटनेच्या अस्तित्त्वात आल्यापासून मागील आठ वर्षे सोडली तर शासनाकडून बरेच प्रयत्न झाले, नाही असे नाही. महिला व बालकांच्या हितरक्षणाचे अनेक कायदे ही पारित झाले. कायद्याने प्रश्न-समस्या सुटत नाहीत हे जरी खरे असले तरी कायद्याचा योग्य उपयोग केला तर पीडितांना न्याय मिळू शकतो. परंतु त्यासाठी कायद्याची जाण असणे, माहिती असणे गरजेचे. म्हणून या सुवर्ण महोत्सवी वर्षात अधिकाधिक युवा, महिला तसेच आम जनतेपर्यंत पोहोचण्याचा मानस आहे. त्यासाठी कायदेविषयक आणि सामाजिक जाणीव जागृतीचे उपक्रम चळवळीतर्फे राबवण्यात येतील. आपणा सर्वांची साथ व सहकार्य अपेक्षित आहे.

आशा कुलकर्णी, महासचिव - हुंडाविरोधी चळवळ, मुंबई

समाजक्रांति व स्त्री उन्नतीस वाहिलेली
हुंडाविरोधी चळवळ, मुंबई
(रजिस्टर्ड - स्थापना १ मे १९७३)
एकोणपन्नासावा वार्षिक अहवाल (वर्ष - २०२१-२०२२)

प्रिय जनहो,

हुंडाविरोधी चवळवळ मुंबई या संस्थेचा एकोणपन्नासावा वार्षिक अहवाल (वर्ष २०२१-२०२२) सभासदांना व जनतेला सादर करताना आज फार समाधान लाभत आहे असे नाही. मागील दोन वर्षात आपण सर्वांनी अतिशय बिकट परिस्थितीचा सामना केलेला आहे. एप्रिल व मे २०२१ या दोन महिन्यात तर दिवसाला जवळपास एक हजार बळी या विषाणूने फक्त एकट्या महाराष्ट्रात घेतले आहेत. देशाच्या अर्थव्यवस्थेला ग्रहण लागले असून स्थिरस्थावर व्हायला बराच काळ जाणार आहे. कोविड-१९ या विषाणूची लागण जगभरात लाखो लोकांना झाली असून लाखो लोकांना प्राण गमवावे लागले आहेत. या संकटातून आपला भारत देश आणि आपले महाराष्ट्र राज्यही सुटलेले नाही. संपूर्ण देशात तर आपल्या महाराष्ट्राची परिस्थिती सर्वात वाईट आणि बिकट आहे. आरोग्य, आर्थिक, शैक्षणिक व सामाजिक घडी पूर्णपणे विस्कटली आहे. तरी याही परिस्थितीत आपण सर्वांनी धीर धरून आपापले कार्य सुरू ठेवणे हे आपले जागरूक नागरिक म्हणून आद्य कर्तव्य आहे. हे एका अदृश्य शत्रूशी लढा देत असलेले जागतिक युद्धच आहे. याही परिस्थितीत आभासी माध्यमांतून तसेच काही प्रमाणात प्रत्यक्षात चळवळीचे कार्य सुरूच होते. २०२१-२०२२ या वर्षाचा कार्यवृत्तांत सादर करत आहोत.

स्वातंत्र्य सैनिक कै. मामासाहेब कुलकर्णी यांच्या पुढाकाराने सुरू

केलेल्या हुंडाविरोधी चळवळीला ४९ वर्षे पूर्ण झाली असून पुढील वर्षी म्हणजेच १ मे २०२२ रोजी आपण सुवर्ण महोत्सवी वर्षात पदार्पण करणार आहोत.

ध्येयवादी थोर माणसे जरी शरीराने हे जग सोडून गेली तरी त्यांच्या विचारांनी आणि आदर्शांनी त्यांचे अस्तित्व आपल्याला ठायी ठायी जाणवते. चळवळीच्या स्थापनेपासून संस्थेसाठी तसेच हुंडा विरोधी जनजागृतीसाठी तन-मन-धनाने वाहून घेणारे मामासाहेब ही एक फार मोठी प्रेरक शक्ती चळवळीच्या पाठीशी होती. हुंडा विरोधी जनमानस तयार करण्यासाठी व जनजागृतीसाठी विविध सामाजिक व शैक्षणिक उपक्रम राबवून प्रबोधनाचे माध्यम अधिक रोचक, रंजक व प्रभावी करण्यात त्यांचा हातखंडा होता. आजही त्यांनी सुरु केलेले सर्व उपक्रम आम्ही राबवत आहोत.

हुंड्यासारखी ज्वलंत समस्या स्वातंत्र्यानंतर अधिक जटील बनून त्याची परिणती जरी हुंडा प्रतिबंधक कायदा करण्यात झाली तरी स्वातंत्र्याच्या सात दशकांनंतरही आपल्या देशात हुंडा बळीची संख्या कमी होत नाही तर वाढतेच आहे. यासाठी हुंडा पद्धती विरोधात जनमानस तयार करण्याची फार मोठी कठीण जबाबदारी चळवळीची आहे. हुंडा प्रथेसंदर्भात स्त्रीयांची मानसिकता बदलण्याची जितकी गरज आहे, तितकीच पुरुषांची पुरुषी मानसिकता बदलण्याचीही आहे. कारण आजही आपला समाज पुरुषप्रधान आहे. या वस्तूस्थितीचा मतितार्थ म्हणजे समाज परिवर्तनाची ही लढाई स्वातंत्र्यलढ्यापेक्षा कितीतरी पटींनी अवघड अशी लढाई आहे.

हुंडा व इतर तत्सम कारणास्तव स्त्रीयांचा छळ होऊन त्यांना जाळण्याचे व त्यांनी आत्महत्या केल्याचे प्रकार अधिकाधिक प्रमाणात उजेडात येत आहेत. समाज विघातक प्रथा व चालीरीती नष्ट करण्यासाठी कायदेशीर प्रयत्नांबरोबरच समाज व व्यक्ति बदलण्यासाठी संघटीत प्रयत्नांची जरुर

आहे. कौटुंबिक स्वास्थ व सामाजिक सुखशान्ति हे संस्थेचे एक महत्वाचे उद्दीष्ट आहे आणि सामाजिक जीवनातील गेल्या ४९ वर्षातील स्थित्यंतरे संस्थेच्या यशस्वी वाटचालीत प्रतिबिंबीत होतात. संस्थेचे सर्वाधिक कार्य तरुण पिढीच्या क्षेत्रात म्हणजे महाविद्यालये, विद्यापीठे आणि युवा संस्थांमधून होत असल्याने गेल्या ४९ वर्षात तरुण पिढीच्या मानसिकतेत झालेला बदल अनुभवायला मिळाला.

हुंडा पध्दती आणि चमत्कारीक मानसिकता

हुंडा पध्दती ही स्त्री पुरुष समानतेच्या तत्वाशी विसंगत आहे. अजूनही स्त्रीला समाज माणूस म्हणून किंमत देत नाही. ती केवळ एक उपयोग्य वस्तू म्हणून गणली जाते. तिला केवळ शरीर आहे मन नाहीच ही विचारसरणी सर्वसाधारणपणे आढळते. ही मानसिकता भयानकच म्हणावी लागेल. ही चमत्कारीक मानसिकता बदलण्याचे एक फार मोठे आव्हान आज तरुण पिढीसमोर आहे. एकविसाव्या शतकातही परिस्थिती बदलली नाही.

सद्यस्थिती

भारताच्या राज्य घटनेत जरी स्त्री पुरुष समानतेच्या तत्वाचा पुरस्कार केला असला तरी प्रत्यक्षात स्त्री पुरुषांच्या विवाह प्रसंगी मुलीकडची बाजू कनिष्ट आणि मुलाकडची बाजू श्रेष्ठ असेच मानले जाते. मुलाला आणि मुलीला दोघांनाही विवाहाची गरज असूनही मुलीलाच गरजवंत मानले जाते. आणि दोन्ही कडचा खर्च तसेच दागदागिने, भेट वस्तू, मालमत्ता या आणि अशा अनेक स्वरुपात हुंडा वराकडची मंडळी वधूपित्याकडून उकळतात. असा हुंडा दिला नाही किंवा पुरेसा हुंडा मिळाला नाही, मनासारखे मानपान झाले नाही इ. कारणांवरुन विवाहीत स्त्रीयांचा सासरी नवऱ्याकडून, सासूकडून व सासरकडच्या इतर मंडळींकडून छळ होतो. तिला मानसिक व शारीरिक

क्लेश दिले जातात, उपाशी कोंडून ठेवले जाते, मारहाण केली जाते, प्रसंगी जाळून खून केला जातो. अशी हुंडा बळींची संख्या दिवसे दिवस वाढतच आहे. नोंद न झालेल्या अशा हजारो घटना असतील. राज्यांची तुलना केल्यास महाराष्ट्रात परिस्थिती मध्ये थोडी सुधारणा दिसून येते. तरी महिलांविरुध्दच्या गुन्हयांपैकी सुमारे ८० टक्के गुन्हे पतीने किंवा अन्य नातेवाईकांनी तसेच परिचितांनी केलेल्या अत्याचाराचे असतात गेल्या ४९ वर्षात हुंडाबळींची संख्या कमी होण्याऐवजी वाढतच आहे या परिस्थितीत चळवळीची जबाबदारी अधिकच वाढते. काम अधिक जोमाने करावे लागणार आहे.

हुंडा प्रतिबंधक कायदा अगदी कडक आहे परंतु त्याची कडक अंमलबजावणी मात्र होतांना दिसत नाही. शासकीय यंत्रणेच्या दृष्टीने कायद्याची अंमलबजावणी करणे अत्यंत कठीण तर काही वेळा दुरापास्तच. नॅशनल क्राईम रेकॉर्डस ब्युरोच्या अहवालानुसार हुंडाबळी प्रकरणांत ८६ टक्के गुन्हेगार पुराव्या अभावी निर्दोष सुटतात. गुन्हा कितीही गंभीर वा क्रूरपणे केलेला असो पुराव्या अभावी करण्यात आलेले आरोप सिध्द होऊच शकत नाहीत. आरोपीला संशयाचा फायदा देऊन निर्दोष सोडावे लागते. विवाहीतेचा छळ पाहिल्याचा प्रत्यक्ष पुरावा न्यायालयासमोर येत नाही. कायदा पुरावा मागतो. तिचा छळ उघडपणे इतरांसमक्ष करण्याची शक्यता कमी असते. तसेच ती आत्महत्या कोणाच्या साक्षीने करण्याची शक्यताच नसते. बऱ्याच वेळा मृत्यू एखादया अपघाताने झाला किंवा आत्महत्या होती याचा पुरेसा पुरावा उपलब्ध होत नाही. एखादया स्त्रीने जाळून घेऊन आत्महत्या केली की तिची साडी अपघाताने पेटली वा तो घातपात होता याचा स्पष्ट पुरावा उपलब्ध होणे आवश्यक असते. उदा. एखादया महिलेने विहीरीत उडी मारुन आत्महत्या केली, की ती पाय घसरुन अपघाताने विहीरीत पडली, की तिला धक्का देऊन कोणी विहीरीमधे ढकलले, की हत्या करून मृतदेह विहीरीत टाकला याचा

स्पष्ट पुरावा उपलब्ध होत नाही अशा परिस्थितीत आरोपीला संशयाचा फायदा मिळतो आणि हुंड्यासाठी एका निरपराध महिलेचा जीव घेऊनही आरोपी स्वत: नामानिराळा असतो व निर्दोष सुटतोही! त्यानंतर लगेचच दुसरे लग्न करुन आणखी एका स्त्रीकडून हुंडा उकळायला मोकळा!

अनेकवेळा छळाच्या व्याख्येत बसण्याइतक्या पुराव्याअभावी न्यायालयही हतबल असते. परंतु आता नवीन कायदा झाल्यापासून कौटुंबिक छळाची नवी व व्यापक अशी व्याख्या करण्यात आली आहे. या नव्या कायद्याचा थोडा दिलासा पिडीत महिलांना आहे.

हा कौटुंबिक हिंसाचार रोखण्यासाठी असलेल्या कायद्यानुसार आता अत्याचार करणाऱ्या महिला व १८ वर्षाखालील मुलेसुद्धा कारवाईला पात्र असतील अशा आशयाचा निकाल नुकताच सर्वोच्च न्यायालयाने दिला असून कौटुंबिक हिंसाचार व छळवाद करणाऱ्या सर्वच व्यक्ती कायद्याच्या नजरेत दोषी असतील. या महत्त्वपूर्ण निकालामुळे कौटुंबिक हिंसाचार प्रतिबंध कायद्यातील पळवाटा बंद झाल्या आहेत. पूर्वी या कायद्याख्याली घरातील प्रौढपुरुषांवरच कारवाई होत असे आणि छळवाद करणाऱ्या दुष्ट महिला व मुली आरोपातून सुटत, आता त्यांच्यावर अंकुश असेल.

तसेच हुंडा प्रतिबंधक कायद्यानुसार हुंड्याची मागणी करणे सुद्धा शिक्षेस पात्र गुन्हा असून दोषी व्यक्तीला कारावास आणि दंडास सामोरे जावे लागते परंतु कायद्याविषयी अनास्था असल्याने त्याचा प्रभावी वापर होत नाही. परंतु हळूहळू जनजागृति होत असून, साखरपुडा झाल्यानंतर वधु पक्षाकडे हुंड्याची मागणी करुन अडवणूक करणाऱ्या व लग्न मोडणाऱ्या नवरदेवासह इतर कुटुंबीयांना कारावास व दंडाची शिक्षा भोगावी लागल्याची उदाहरणे सुद्धा समोर येत आहेत.

न्याय व्यवस्था अतिशय संवेदनशील असल्याचीही अनेक सकारात्मक उदाहरणे समोर येत आहेत. हुंडा प्रतिबंधक कायद्याअंतर्गत दाखल गुन्हा व हुंड्याची मागणी पूर्ण न झाल्याने अनन्वीत छळ करुन आत्महात्येस प्रवृत्त करणे हा अतिगंभीर गुन्हा असून दोन पक्षकारांमधे स्वार्थापोटी कोर्टाबाहेर तडजोड होऊन खटला अथवा गुन्हा रद्द कदापी होऊ शकत नाही या आषयाच्या कोर्टाच्या निर्णयाने न्यायासाठी धडपडणाऱ्यांना नक्कीच आशेचा किरण दिसेल.

आपल्याकडे सर्वत्र जागतिक महिला दिन मोठ्या उत्साहात गाजावाजा करुन साजरा केला जातो. विशेष दिवस एकतर साजरे केले जातात किंवा पाळले जातात. आपल्या संस्थेत महिला दिन साजरा केला जात नाही आणि पाळलाही जात नाही. कारण आपण जेव्हा समानतेचा आणि समानसंधीचा आग्रह धरतो तेव्हा विशेष सवलती मागायच्या नसतात.

आज महिला दिन समारंभपुर्वक साजरा करावा अशी परिस्थिती अजिबात नाही. अशा काही भयानक, विकृत आणि चीड निर्माण करणाऱ्या घटना घडत आहेत.

स्त्री भ्रूण हत्येच्या मोठ्या रॅकेटसारखा गंभीर गुन्ह्याचा विषय लोकशाहीच्या मंदीरात म्हणजेच महाराष्ट्राच्या विधान भवनात 'स्थगन प्रस्तावाच्या' निकषात बसत नाही, म्हणून चर्चिलाही जात नाही. याला काय म्हणावे ?

एखाद्या महिलेवर सामुहिक बलात्कार करून तिला जीवंत जाळण्याच्या घटनेचे केवळ ती महिला मागासवर्गीय होती म्हणून निलाजरे राजकारण केले जाते. हे कीती किळसवाणे आहे.

'तोंडी तलाक' घटनाबाह्य असूनही परदेशातून WatsApp वर तलाक

दिल्यावर सुनांना मुलांसह सासूनेच घराबाहेर हाकलून देण्याच्या कृत्याला माणुसकीला काळीमा फासणारे म्हणावे नाहीतर काय ?

आणि वरील तिन्ही घटना जर महिला दिनाच्या पुर्वसंध्येला घडत असतील तर महिला दिनाचा बेगडी समारंभ कशासाठी. दोन वर्षात २४७७१ हुंडाबळींची अधिकृत नोंद होत असेल, लहान बालीकांवर अत्याचार ही नित्याचीच बाब झाली असेल, ॲसिड हल्याच्या घटना दिवसें दिवस वाढत असतील तर महिला दिन समारंभपुर्वक साजरा करावा की दु:खद दिन म्हणून पाळावा हा यक्षप्रश्न अनुत्तरीतच राहणार आहे.

दोन वर्षापूर्वी मुंबई उच्च न्यायालयाने शासनाची उदासिनता बघून उद्वीग्न होऊन राज्य शासनाला प्रश्न विचारला होता की ''हुंडा निर्मुलनासाठी शासनाने आजवर केले तरी काय ? उत्तरादाखल प्रतिज्ञापत्र सादर करावे.'' आजही हा प्रश्न अनुत्तरीतच आहे.

कोरोनो विषाणूच्या संक्रमणामुळे झालेल्या लॉक डाऊन (पूर्ण बंदी) काळात कौटुंबिक हिंसाचाराच्या घटना वाढल्याचे निदर्शनास आले आहे. या काळात दारुची दुकानेही बंद होती. तसेच बाहेर जाण्यालाही बंदी असल्याने व्यसनी व्यक्ती अधिक हिंसक झाल्या असल्याची शक्यता दाट आहे. तसेच पुरुषप्रधान समाज असल्याने अनेक महिलांचे हिंसक शोषण झाल्याचेही निर्दशनास आले. एकूणच दारुचे व्यसन असलेल्या नवऱ्याचे मारहाणीचे प्रमाण व्यसन नसणाऱ्यांपेक्षा अधिक आहे आणि दारुचे व्यसन नसणाऱ्या पुरुषांचे प्रमाण कौंटुंबिक हिंसाचारात जरी त्या मानाने कमी असले तरी ते मात्र जुनाट व बुरसटलेल्या विचारांमुळे आपल्या पत्नीने कसे वागावे याची चौकट त्यांच्या पुरुषप्रधान विचारांनुसार मनात घट्ट पकडून असतात, त्यामुळे त्यांच्या धाकात न राहणाऱ्या पत्नीस ते लहान सहान कारणांवरून गंभीर स्वरूपाची दुखापत करणारी मारहाण करतात.

राष्ट्रीय कुटुंब आरोग्य सर्वेक्षणाच्या निरीक्षणातून समोर आलेला अहवाल अतिशय धक्कादायक आहे. कौटुंबिक हिंसाचाराच्या कारणांमध्ये सासूला मानदिला नाही, हुंड्याची मागणी पूर्ण केली नाही, घरातल्या कामाकडे दुर्लक्ष झाले, वाद घातला, स्वतःची मतं निर्भिडपणे मांडली. एकनिष्ठतेबद्दल शंका / संशय घेतला किंवा आला. अशा कारणांपासून तर भाजीत मीठ मसाला कमी जास्त झाला व चहा आणायला काही मिनीटे विलंब झाला अशा अत्यंत क्षुल्लक कारणांचाही समावेश असतो. आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे हिंसाचाराला बळी पडलेल्या ४९ टक्के महिलांना या हिंसाचाराचे फार वावगे वाटत नाही. सुशिक्षित आणि कमावत्या महिलांपेक्षा अशिक्षित, परावलंबी, अधिक मुलींना जन्म देणारी माता, तसेच विधवा व एकल महिलांना कौटुंबिक हिंसाचार सहन करावा लागतो. या सर्वेक्षणातील पिडीत महिलांच्या निवेदनानुसार कानाखाली मारणे, हात ओढणे, भिंतीवर ढकलून देणे, लैंगिक संबंध ठेवण्यास नकार दिल्यामुळे मारझोड करणे, वस्तू फेकून मारणे, तोंड दाबून ठेवणे, सिगारेटचे चटके देणे या प्रकारची हिंसा मुकाट्याने सहन करावी लागते. मात्र केवळ ३ टक्के पिडीत महिला तक्रार करून कायद्याचे संरक्षण घेतात. अशी विदारक स्थिती या सर्वेक्षणादरम्यान समोर आली आहे.

केवळ घरातच नाही तर घराबाहेरही महिला सुरक्षित नाहीत. मागील वर्षात मुंबईत बलात्कार आणि विनयभंगाच्या गुन्ह्यांमध्ये मोठ्या प्रमाणात वाढ झाली असून पिडीत महिलांमध्ये ६९ टक्के अल्पवयीन मुलींचा समावेश आहे हे धक्कादायक आहे. अत्याचार करणारे ९० टक्के पुरुष ओळखीचेच असतात आणि त्यातही आजोबा, वडील, काका, भाऊ यांचा समावेश बघून आपल्या भारतीय संस्कृतीचा ऱ्हास होत चालल्याचे जाणवते.

अशा प्रकारच्या गुन्ह्यांना अटकाव तर सोडाच परंतु पिडीत महिलेला न्याय मिळत नाही आणि तरी समाज पोलीस आणि सरकार याबाबत आजही

उदासिनच आहे असे दिसते. पुरोगामी विचारांचे राज्य म्हणवणाऱ्या महाराष्ट्रात दर दोन तासांनी एक बलात्काराचा गुन्हा नोंदवला जातो. इतकेच नव्हे तर एकतर्फी प्रेमाच्या प्रकरणांतून झालेल्या हत्यांच्या घटनाही वाढत आहेत. एकतर्फी प्रेमातून अलीकडेच वर्धा जिल्ह्यातील हिंगणघाट येथे एका तरुणीला जाळलं गेलं. जिद्दीने शिक्षण पूर्ण करून ही तरुण मुलगी नुकतीच कॉलेजमध्ये प्राध्यापिका म्हणून रुजू झाली होती. तिच्यावर एकतर्फी प्रेम करणाऱ्या प्रेमवीराने ती सकारात्मक प्रतिसाद देत नाही म्हटल्यावर तिच्या अंगावर पेट्रोल टाकून तिला जाळण्याचा प्रयत्न केला. तिला वाचवण्याचे सर्वतोपरी प्रयत्न केले गेले. परंतु ती निरपराध मुलगी मृत्युशी झुंज देत अखेर मरण पावली. काय अपराध होता तिचा. नकार देण्याचा हक्क मुलींनासुद्धा आहे. परंतु अहंकारी आणि सिरफिरे पुरुष हे मान्य करायलाच तयार नसतात. कारण कुटुंबात आणि समाजात त्यांच्यावर तसे संस्कारच होत नाहीत. यासाठी तरुण मुलांना आई वडीलांनी, कुटुंबियांनी नकार पचवण्याची ताकद द्यायला हवी. महिलांचा आदर करायला लहान वयातच शिकवायला हवे.

सर्वांचा असा समज असतो की सुशिक्षीतांमधे आणि मोठमोठ्या शहरात जेथे महिला घराबाहेर पडून पुरुषांच्या बरोबरीने अर्थार्जन करतात तेथे हुंडाबळींचे प्रमाण कमी असेल अथवा अशा घटना होतच नसतील. परंतु हा समज चुकीचा ठरवणारे अहवाल प्रसिद्धी माध्यमांमधून प्रकाशित झाले आहेत, होत आहेत. हिंसाचाराची, छळाची कारणेही हुंडा प्रितबंधक कायदा निष्प्रभ ठरवणारी आहेत. लग्नात मानपान झाला नाही, हुंडा कमी दिला, गाडी घेण्यासाठी माहेराहून पैसे आणले नाहीत, चारित्र्यावर संशय अशा असंख्य कारणांवरुन विवाहीतेचा मानसिक, शारीरिक छळ, मुंबई शहरात होत असल्याची अधिकृत नोंद आहे. २०१९ मधे प्रसिद्ध झालेल्या एका वृत्तानुसार मुंबई शहरात दिवसाला दोन विवाहीता हुंडा प्रथेच्या शिकार होत

आहेत. माहितीच्या अधिकाराअंतर्गत मागवलेल्या माहितीनुसार महाराष्ट्रात वर्ष २०१६, २०१७ आणि २०१८ दरम्यान अनुक्रमे २४८, २३४ आणि २१४ हुंडाबळींची नोंद झाली हे आकडे अधिकृत असून हुंडाबळीच्या व्याख्येत कायदेशीरित्या बसणारी ही प्रकरणे आहेत. हुंडा प्रतिबंधक कायदा १९६१ साली पारीत झाला, लागू झाला. परंतू या कडक कायद्याचा हवा तसा प्रचार प्रसार समाजात न झाल्याने वरील तीन वर्षात अनुक्रमे केवळ ३८,३३ आणि ३४ हुंड्याची प्रकरणे दाखल झाली आहेत असे शासनाचे म्हणणे आहे.

हुंड्याची व्याख्या

लग्न ठरत असतांना लग्नाची पूर्व अट म्हणून वरपक्षाने सोन्या चांदीचे दागदागिने, भांडी-कुंडी, रोख रक्कम, मानपान, पोशाख, व्याही भोजने, स्वागत समारंभ, प्रवासखर्च इ. प्रकारचे सर्व खर्च जे वधूपिता करतो म्हणजे ''हुंडा''. कायद्यामधे केलेली हुंड्याची व्याख्या सोप्या शब्दात लग्नाच्या संबंधात कोणत्याही प्रकारची देवाण घेवाण करणे म्हणजे ''हुंडा''. कारण हा केवळ वधुपक्षाच्या इच्छेचा प्रश्न नसून वरपक्षाच्या अवाजवी अपेक्षांचा प्रश्न आहे. आणि या अपेक्षा वधुपक्षाने पूर्ण कराव्या असे म्हणणारा वरपक्ष एक प्रकारे वधूपक्षाला धर्मसंकटातच टाकत असतो. मग वधूपित्याची ऐपत असो वा नसो, या परिस्थितीत वधूपिता स्वतःची ऐपत आणि वरपक्षाच्या अपेक्षा यांचा मेळ घालता घालता मेटाकूटीस येतो.

हुंडा : वसुलीचे दुष्टचक्र

लग्नसमारंभात हुंडा देणे घेणे प्रतिष्ठेचे मानून समाजामध्ये आपली प्रतिष्ठा वाढावी म्हणून मुलीच्या लग्नात ''हुंडा'' दिला जातो. आणि मुलाच्या लग्नात दामदुपटीने वसूल केला जातो. आणि असे वसुलीचे दुष्टचक्र अव्याहतपणे चालूच आहे. या प्रथेमुळे कित्येक संसार मोडले, कित्येक कुटुंबे उध्वस्त

झाली. अनेक अगणीत स्त्रीयांच्या जीवनाची राखरांगोळी झाली. परंतु तरीही पैशाची ही हाव काही कमी होत नाही. अव्दैतावर आधारीत भारतीय संस्कृतिला काळीमा फासणारी ही हुंड्याची प्रथा मोडून काढण्यासाठी व्यापक प्रमाणात जनजागृति करण्याची नितांत आवश्यकता आहे. सद्यस्थितीत कायद्याचा प्रचार, प्रसार आणि कठोर अंमलबजावणी यावर लक्ष केंद्रीत करायची नितांत गरज आहे. तरच समानतेचे स्वप्न पूरे होऊ शकते. यासाठी हुंडा प्रतिबंधक कायदा १९६१, कौटुंबिक हिंसाचार कायदा २००५ आणि कामाच्या ठिकाणी महिलांचे लैंगिक शोषण रोखण्यासाठीचा २०१३ मध्ये झालेला कायदा या तीनही कायद्यांवर जाणिव जागृतिचे कार्यक्रम महाविद्यालयांतून चळवळीतर्फे आयोजित करण्यात येतात.

हुंडाविरोधी जनजागृती

हुंडा पध्दतीविषयी जी चमत्कारीक मानसिकता समाजात आहे ती बदलण्याचे सर्वस्वी तरुणांच्या हाती आहे आणि युवाशक्ती एक अशी शक्ती आहे की ज्यास तोड नाही. तरुणांनी जर मनोमन निश्चय केला तर त्यांच्या निर्णयाला कोणीच आव्हान देऊ शकणार नाही. अन्याय्य प्रवृत्तीविरुध्द झगडणे हा तरुण मनाचा स्थायी भाव, म्हणून तरुण तरुणींनी हुंडा देण्याघेण्याला आपण बळी पडणार नाही अशी मनोमन प्रतिज्ञा करावी असे आवाहन तरुणाना संस्थेतर्फे सर्व कार्यक्रमातून करण्यात येते. समाजामध्येही हुंडाविरोधी चर्चासत्रे, वक्तृत्वस्पर्धा, व्यंगचित्र स्पर्धा, पथनाट्य स्पर्धा, भितिचित्र प्रदर्शने, आत्मकथन, सभासंमेलने, लघुपट, स्लाईड शो, प्रश्नमंजूषा इत्यादी कार्यक्रम आयोजित केले जातात.

> आयुष्यात प्रत्येक जण महान गोष्टींची निर्मिती करू शकेल असे नाही. मात्र छोट्या गोष्टी अत्यंत प्रेमाने साध्य करण्याची क्षमता मात्र प्रत्येकातच असते.
>
> **– मदर तेरेसा**

पोस्टर्स प्रदर्शनातून समाज प्रबोधन
हुंड्याचे दुष्परिणाम दाखविणारे भित्तिचित्र प्रदर्शन

संस्थेने अतिशय परिश्रमपूर्वक निर्माण केलेले व जतन केलेले हुंड्याचे दुष्परिणाम दाखविणारे भित्तीचित्रांचे, आकर्षक व प्रभावशाली प्रदर्शन आपल्या देशात सर्वत्र दाखविण्याची योजना असून आतापर्यंत महाराष्ट्र, गोवा, गुजरात, राजस्थान, दिल्ली, मध्यप्रदेश व कर्नाटक या प्रांतातून ठिकठिकाणी दाखविले गेले आहे. हे प्रदर्शन लाखो लोकांनी पाहिले. त्यात महिला वर्गाचा विशेष सहभाग दिसला. या उपक्रमाबद्दल जाणकारांनी व मान्यवर व्यक्तींनी उत्तम अभिप्राय दिले त्यात अनंत तरुण तरुणींनी हुंड्याच्या दुष्ट रुढीस बळी पडणार नाही अशा प्रतिज्ञा नमूद केल्या आहेत.

. आता संस्थेकडे ''हुंडा'' व ''स्त्री भ्रुण हत्या'' या दोन विषयावर जवळ जवळ १०० अतिशय आकर्षक कलाकृति उपलब्ध असून समाजात जाणिव जागृति साठी विविध सामाजिक संस्थांच्या सहकार्याने अधिकाअधिक प्रदर्शनाचे कार्यक्रम आयोजित करण्याचा प्रयत्न असेल.

हुंडाविरोधी चळवळीचे नाविन्यपूर्ण भेटकार्ड

संस्थेने कोणत्याही शुभ प्रसंगी वापरता येईल असे नाविन्यपूर्ण भेटकार्ड तयार केले आहे. सदरहू कार्डावर नववधूवरांचा बाहुल्यांच्या रुपात बहुरंगी फोटो छापलेला असून आतील बाजूस महात्मा गांधींचा हुंड्याबाबत तरुणांना संदेश प्रसिद्ध केला आहे. संस्थेच्या महासचिव आशा कुलकर्णी यांनी कलात्मक रीतीने नववधूवरांच्या बाहुल्या तयार करुन या भेटकार्डाची निर्मीती केली आहे. संस्थेस अल्पशी देणगी देऊन ही भेटकार्डे सर्वांस उपलब्ध आहेत.

समाजात विचार मंथनासाठी विविध विषयांवर साहित्य स्पर्धा

विविध सामाजिक विषयांवर अभ्यास करण्यास समाजातील सर्व घटकांना प्रवृत्त करुन समाजात एक विचारमंथन व्हावे या दृष्टीने आजपर्यंत अनेक विषयांवर साहित्य स्पर्धा / निबंधस्पर्धा / लघु कथा लेखन स्पर्धा संस्थेने आयोजित केल्या. तरूण वर्गाकडून तसेच प्रौढांकडूनही या स्पर्धांना नेहमीच उत्स्फूर्त असा प्रतिसाद मिळाला आहे. ४० वर्षांपासून खुल्या राज्यस्तरीय साहित्य स्पर्धा आयोजित करण्यात येत आहेत. अहवालाचे वर्षी सुध्दा या स्पर्धांना उत्कृष्ठ प्रतिसाद मिळाला.

राज्यस्तरीय खुली निबंध लेखन स्पर्धा २०२१-२०२२

राज्यस्तरीय खुल्या साहित्य लेखन स्पर्धेचे यंदा ४१वे वर्ष होते. अहवालाच्या वर्षी संस्थेच्या ४८व्या वर्धापन दिनानिमित्ताने खुल्या निबंध लेखन स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले होते. स्पर्धेचा उद्देश मराठी भाषेविषयी प्रेम व आदर जनमानसात वृद्धिंगत करणे आणि समाजातील सर्व स्तरातील भाषा प्रेमींना, विचारवंताना लिहिते करणे हाच असतो. मे २०२१च्या मध्यावर स्पर्धा जाहीर झाली आणि नंतर लगेचच कोरोना महामारीची दुसरी व थोडी गंभीर लाट आली आणि अंशतः लॉक डाऊन घोषित केला गेला. कोरोना महामारीमुळे उद्भवलेल्या परिस्थितीत निबंध स्विकारण्याची अंतिम तारीख ३० सप्टेंबर २०२१ पर्यंत वाढवण्यात आली आणि त्यामुळे प्रतिसाद चांगला मिळाला. विषय होते (१) लॉकडाऊन काळातील समाजाची मानसिकता आणि त्याचे स्त्री जीवनावरील परिणाम. (२) लॉकडाऊन काळातील अनुभवलेली माणुसकी : स्वानुभव. (३) लॉकडाऊन काळातील व्यापार व अर्थकारण यांची बदललेली समीकरणे. एकूण १७ जिल्ह्यांतून ७८ निबंध स्पर्धेत दाखल

झाले. तीन विषयांचे परीक्षण अनुक्रमे सुजाता नरसाळे, वासंती गोखले आणि उदय तारदाळकर यांनी केले. यावर्षीही बक्षीस समारंभ करणे शक्य नसल्याने पारितोषिके आणि प्रशस्तीपत्रे विजयी स्पर्धकांना पोस्टाने पाठवण्यात आली.

निकाल

विषय : (१) लॉकडाऊन काळातील समाजाची मानसिकता आणि त्याचे स्त्री जीवनावरील परिणाम. (२) लॉकडाऊन काळातील अनुभवलेली माणुसकी : स्वानुभव. (३) लॉकडाऊन काळातील व्यापार व अर्थकारण यांची बदललेली समीकरणे.

क्र.	**विजेत्याचे नांव**	**विषय**	**पारितोषिक**
प्रथम	डॉ. शुभदा गद्रे, कोथरूड, पुणे	(१)	जगन्नाथ परळकर ट्राफी रोख रु. २५००/- तसेच प्रशस्तिपत्र.
द्वितीय	(१) आशा भिरंगी, भांडुप, मुंबई	(१)	रोख रु. ७५०/- प्रशस्तिपत्र
विभागून	(२) डॉ. कृष्णकांत नाबर, माहीम, मुंबई	(३)	रोख रु. ७५०/- प्रशस्तिपत्र
तृतीय	(१) वीणा बाविस्कर - जळगाव	(१)	रोख रु. ५००/- प्रशस्तिपत्र
विभागून	(२) बकुल बोरकर, विलेपार्ले, मुंबई	(३)	रोख रु. ५००/- प्रशस्तिपत्र

सात उत्तेजनार्थ प्रशस्तिपत्रे

प्रणाली देशमुख, अमरावती.	(२)	प्रशस्तिपत्र
दीप्ती कोळंबकर, विक्रोळी, मुंबई.	(२)	प्रशस्तिपत्र
अपूर्वा सुनील फुलाडी, अमरावती.	(३)	प्रशस्तिपत्र
कल्पिता यल्लट्टी, सोलापूर.	(१)	प्रशस्तिपत्र
प्रदीप पंडित, अंधेरी, मुंबई.	(२)	प्रशस्तिपत्र
किशोर रामचंद्र बुरंगे, अमरावती.	(२)	प्रशस्तिपत्र
अंजनी हरी वानखेडे, दिग्रस.	(३)	प्रशस्तिपत्र

सर्व विजेत्यांचे तसेच सहभागी स्पर्धकांचे अभिनंदन व आभार!

हुंडाविरोधी दिवस व सप्ताह

हुंडा प्रथा ही स्त्री पुरुष समानतेला छेद देणारी आहे. समानतेच्या तत्वांशी विसंगत आहे. भारताच्या राज्यघटनेत ''स्त्री-पुरुष समानता'' मूलतत्व म्हणून मान्य करून स्वीकारण्यात आली आहे. भारताला स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर १९४९ साली २६ नोव्हेंबर रोजी आपली पवित्र राज्यघटना तयार होऊन या जगातील सर्वात मोठ्या लोकशाहीने त्या राज्यघटनेचा स्विकार केला. परंतु यातील समानतेचे मूलतत्त्व केवळ राज्यघटनेच्या पुस्तकातच बंदिस्त राहिले. या समानतेचा जीवनात अंमल कधीच झाला नाही. या पार्श्वभूमीवर २६ नोव्हेंबर हा दिवस ''हुंडाविरोधी दिवस'' पाळण्याचे ठरवले. विशेष महत्त्वाची बाब म्हणजे महाराष्ट्र शासनाने सुद्धा शासकीय पातळीवर ''हुंडाविरोधी दिवस आणि सप्ताह'' पाळण्यात यावा असा निर्णय घेतला असून त्यासंबंधीच्या सूचना एका परिपत्रकाद्वारे सर्व जिल्हाधिकारी कार्यालये, सर्व शासकीय

विभाग व संस्था, विद्यापीठे व इतर सर्व शासकीय कार्यालयांना जारी केल्या आहेत. संस्थेच्या कार्याला मिळालेला हा महाराष्ट्र सरकारचा पाठिंबाच म्हणावा लागेल. या निर्णयामागे चळवळीचे प्रेरणास्थान कै. मामासाहेब कुलकर्णी यांचे आठ ते दहा वर्षांचे परिश्रम आहेत. त्यांनी केलेल्या पाठपुराव्यामुळे तत्कालीन उप मुख्यमंत्री व गृहमंत्री यांनी आदेश दिले आणि महिला व बाल विकास विभागाच्या सचिवांनी २८ जुलै, २००६ रोजी परिपत्रक जारी केले.

हुंडाविरोधी चळवळ, हुंडा प्रथेविरोधात ४९ वर्षांपासून युवकांसाठी जाणीव जागृतीचे विविध उपक्रम राबवत आहे. संस्थेतर्फे २६ नोव्हेंबर रोजी ''हुंडाविरोधी दिन'' पाळला जातो व त्यानिमित्ताने युवापिढीसाठी विविध कार्यक्रमांचे आयोजन केले जाते. सध्याच्या परिस्थितीत प्रत्यक्ष कार्यक्रमांचे आयोजन होऊ शकत नाही म्हणून ऑनलाईन कार्यक्रम आयोजित करण्यात आले. ऑनलाईन व्याख्याने, सेमिनार बरोबरच राज्यस्तरीय आंतर महाविद्यालयीन निबंध स्पर्धा आयोजित केली. लॉकडाऊनमुळे अहवालाचे वर्षी महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांची हुंडाविरोधी रॅली आयोजित होऊ शकली नाही.

राज्यस्तरीय आंतर महाविद्यालयीन निबंध लेखन स्पर्धेचा निकाल

निबंध स्पर्धेचा निकाल आपल्याला सहर्ष सादर करीत आहोत. ऑनलाईन शिक्षणामुळे मुलांच्या लेखन क्षमतेवर, विचार शक्तीवर, आकलन क्षमतेवर झालेला परिणाम पाहून पालक आणि शिक्षकांची चिंता वाढली आहे, तसेच भाषा विषयात विद्यार्थी मागे पडत असल्याचे निरीक्षण नोंदवण्यात आलेले असताना आमच्या निबंध स्पर्धेला मिळालेल्या अभूतपूर्व प्रतिसादाला बघून वेगळाच निष्कर्ष निघत आहे. चळवळीतर्फे राज्यस्तरीय आंतर महाविद्यालयीन निबंध लेखन स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले. विशेष बाब ही की गेल्या ३३

वर्षांपासूनच्या या उपक्रमात लॉकडाऊनमुळे खंड पडला नाही. निबंधाचे विषय होते (१) कोविड-१९ महामारीने काय शिकवले ? (२) सोशल मिडीया शाप की वरदान (३) २१व्या शतकात धर्माचे स्थान. महाराष्ट्राच्या कानाकोपऱ्यातून मराठी, हिंदी आणि इंग्रजी या तिन्ही भाषांमध्ये ८४२ निबंध स्पर्धेत दाखल झाले. पहिल्या विषयावर ९२ महाविद्यालयांतून ४०३ निबंध, दुसऱ्या विषयावर ८७ महाविद्यालयांतून ३३९ आणि तिसऱ्या विषयावर ४९ महाविद्यालयांतून १०० असे एकूण ८४२ निबंध असा उत्स्फूर्त प्रतिसाद हेच दर्शवतो की युवा पिढीची लेखन क्षमता अबाधित असून युवकांची सकारात्मक विचारशक्ती समाजाला आणि पर्यायाने देशाला उज्वल भविष्य देण्यासाठी सक्षम आहे. स्पर्धेत ९० टक्के मुलींचा सहभाग होता, सहाजिकच जाहीर झालेल्या एकूण ४० पारितोषिकांपैकी ३६ पारितोषिके व १४ पैकी १२ रोख पारितोषिके मुलींनी पटकावली आहेत. सर्वोत्कृष्ट निबंधाला दिली जाणारी रोशनलाल तलवार ट्रॉफी शहादा, नंदुरबार येथील के. व्ही. पटेल कृषि महाविद्यालयाला जाहीर झाली आहे. वरील तीन विषयांवरील निबंधांचे परीक्षण अनुक्रमे (१) डॉ. कविता रेगे - माजी प्राचार्या साठ्ये महाविद्यालय, विलेपार्ले, मुंबई (२) श्री. देवेंद्र भुजबळ - निवृत्त संचालक, दुरदर्शन - माहिती व जनसंपर्क विभाग, मंत्रालय, मुंबई आणि (३) श्री. अनिल गोखले - लेखक अंधेरी, मुंबई यांनी केले. सर्वोत्कृष्ट निबंधाची निवड सुप्रसिद्ध साहित्यिका श्रीमती माधवी कुंटे यांनी केली. तिन्ही विषयांचा तपशीलवार निकाल आपल्या अवलोकनार्थ देत आहोत. तसेच महाविद्यालयाच्या बहुमूल्य सहकार्याबद्दल संस्था सदैव ऋणी राहील. विजेत्या स्पर्धकांचे फोटो आणि वैयक्तिक परिचय अहवालाच्या इंग्रजी विभागात पहायला मिळेल.

विषय (१) : कोविड-१९ महामारीने काय शिकवले?

क्र.	विजेत्यांची नांव	पारितोषिक
(१)	सई मोठाभाऊ जाधव के.के. वाघ कृषी अभियांत्रिकी महाविद्यालय, नाशिक	रोख रु. ७५०/- प्रशस्तिपत्र
(१)	वैष्णवी वामन गाभणे लेट पुंडलिकराव गवळी कॉलेज, माळेगाव, वाशीम	रोख रु. ७५०/- प्रशस्तिपत्र
(२)	रसिका रवींद्र येळवटकर सेठ गोविंदजी रावजी आयुर्वेद महाविद्यालय, सोलापूर	रोख रु. ५००/- प्रशस्तिपत्र
(२)	प्रतिजा राजेंद्र सुरवसे कर्मवीर भाऊसाहेब हिरे दन्त चिकित्सा महाविद्यालय, नाशिक	रोख रु. ५००/- प्रशस्तिपत्र
(३)	अंजली रवींद्र केवटे के.के. वाघ कृषी अभियांत्रिकी महाविद्यालय, नाशिक	रोख रु. ५००/- प्रशस्तिपत्र

या व्यतिरिक्त सात विद्यार्थी स्पर्धकांना उत्तेजनार्थ प्रशस्तिपत्रे देण्यात आली. त्यांची नावे व तपशील अहवालात अन्यत्र इंग्रजी भागात वाचता येईल.

> असं जगा की जणू उद्या तुमचा मृत्यु अटळ आहे आणि ज्ञान असं आत्मसात करा की तुम्ही खूप वर्षे जगणार आहात.
>
> **– महात्मा गांधी**

डॉ. कविता रेगे यांचे निबंध स्पर्धेविषयी मनोगत :

यावर्षी पन्नाशीत पदार्पण करणारी हुंडाविरोधी चळवळ सातत्याने विविध उपक्रमांच्या आयोजनातून तरुण वर्गाला विचार प्रवण करीत असते याबद्दल संस्थेचे हार्दिक अभिनंदन! पूज्य मामासाहेब कुलकर्णी यांनी नेमून दिलेली वाट मन:पूर्वक चोखाळताना त्यात तरुणाईला भावणारे अनेक उपक्रम जोडले जात आहेत. आताच्या निबंध स्पर्धेला मिळालेला अभूतपूर्व प्रतिसाद हे त्याचेच द्योतक आहे. स्पर्धेचे विषय वेगवेगळे होते आणि त्याला यथोचित मान देत आठशेच्यावर महाविद्यालयीन युवक-युवतींनी यात सहभाग घेतला. तीन विषयातील ''कोविड-१९ महामारीने काय शिकवले?'' हा विषय मला तपासणीसाठी होता.

सर्व प्रथम ४००च्या वर निबंध या विषयावर आले हे कौतुकास्पद आहे, तरुण मंडळी सोशल मिडीया सोडून व्यक्त होण्यासाठी या पारंपारिक साधनाला तितकेच महत्त्व देत आहेत हे उल्लेखनीय आहे. बऱ्याच जणांचे हस्ताक्षर ही उत्तम होते हेही नमूद करणे आवश्यक आहे. त्यात अर्थात ग्रामीण किंवा निमशहरी तरुणांचा वाटा मोठा. एकटाकी ७-८ पृष्ठ लेखन करणेही आज दुर्मिळ बाब आहे. याबद्दल तरुणाईचे अभिनंदन!

काही निरीक्षणे येथे नोंदविणे मला आवश्यक वाटते आहे. आंतरजालावरून माहिती सहज उपलब्ध होते व त्याचा पुरेपूर उपयोग निबंधकर्त्यांनी केलेला दिसतो आहे. अनेकांनी काही कविता उचलून त्या वापरल्या आहेत तर काहींनी माहितीचे उतारे जसेच्या तसे उतरवले आहेत. किती मुले ''पहाटे साडे पाच वाजता उठून मुलांची शाळेची तयारी मुलांचे डबे तयार करून मग स्वत:चा योग करून भाजी आणण्यासाठी जाणे.'' हे रुटीन बदलले असे लिहू शकतात? तसेच फिंगर फूड व गाडीवरचे चायनीज

खाणे बंद झाल्यामुळे डॉक्टरचे बिल वाचले हे सरसकट लिहिले आहे. काहींनी ''मारामारीची घटना माझ्या आयुष्यात पूर्वी कधीही घडली नव्हती आणि माझे आयुष्य काही कमी नाही. पंचावन्नच्या पुढे आहे मी आता.'' असेही काही मुलांनी बिनदिक्कत लिहिले आहे. झाडांची बेसुमार कत्तल व सिमेंटची जंगले हे एक आवडते उल्लेख दिसले. त्याचा कोविडशी काय संबंध आहे? काहींनी तर सरळ सरळ परदेशी शास्त्रज्ञ म्हणतात म्हणून Racial and Ethnic disparity, Hispanic population असे संदर्भ दिले आहेत. बऱ्याच जणांनी पंढरीच्या विठोबाला सर्वात मोठा मानसोपचार तज्ञ केले. अनेकांनी मुंबईत जगण्याचे कौशल्य या महामारीत आत्मसात केल्याचे लिहिले आहे, ते जरा कळले नाही.

तरी काही निबंधात सरकारच्या धोरणांचा उल्लेख घरगुती नोकरांच्या कामाची किंमत कळली असे लिहिले आहे. शेतकरी संकटात असल्याची जाणीव दाखवली आहे. ''पीककर्ज काढून घाईने लग्ने लावून देण्यात आली, त्यावरील अव्वाच्या सव्वा खर्च'' याचा उल्लेख त्यांची संवेदनशीलता दर्शवितो. आई-वडिलांच्या श्रमाचे महत्त्व कळल्याचेही लिहिले आहे. कुटुंब एकत्र वेळ घालवू शकले, बैठे खेळ खेळून मनोरंजन झाले असेही दिसले. काहींनी थोडे भावुकतेने अंत्यसंस्कारासाठी आलेल्या अडचणी लिहिल्या आहेत. थोडी अधिक प्रगल्भता हवी होती या तरुण मंडळींकडून. इंग्रजीत लिहिलेले निबंध भाषेत कच्चे वाटले.

ठोस काही शिकल्याचे कोणीही लिहिले नाही. शिक्षणाची परिस्थिती काय होती? त्यामुळे काही तोटा काही फायदा? आंतरजालावरून स्वत:हून शिकण्यासारख्या अनेक गोष्टी व कौशल्ये उपलब्ध होती. याबद्दल अनभिज्ञता की नवे शिकण्याचा उत्साह कमी होता हे कळले नाही.'' या महामारीचे समाजातील विविध घटकांवर झालेले आघात व एकूण सामाजिक जीवनावरील

परिणाम, त्यातून काय बोध? अशी भूमिका फारशी कोणी घेतलेली दिसली नाही. नुसत्या घडलेल्या घटना वर्णनात्मक स्वरूपात आल्या आहेत.

हे सर्व असले तरी इतका उत्साही प्रतिसाद अतिशय हृद्य होता. सध्या सोशल मीडियाची चलती असताना निबंध स्पर्धेला प्रतिसाद उत्साहवर्धक होता. विद्यार्थ्यांनी कथा, कादंबऱ्या, ग्रंथ वाचन वाढवणे आवश्यक आहे, त्याने भाषा समृद्ध होईल. विचारांना चालना मिळेल, त्यावर चिंतन, मनन करून स्वतःचे मत मांडणे जमेल, जे आवश्यक आहे. आजूबाजुच्या परिस्थितीचे निरीक्षण करावे व त्याचा लिखाणात अंतर्भाव करावा, एकूणच मुले लिहिती झाली याचा आनंद आहे.

डॉ. कविता रेगे,
सांताक्रूझ, मुंबई

विषय (२) : सोशल मीडिया : शाप की वरदान

क्र.	**विजेत्यांची नांव**	**पारितोषिक**
(१)	स्मितल सुरेश देवरे के. व्ही. पटेल कृषी महाविद्यालय, शहादा, नंदुरबार. सर्वोत्कृष्ट निबंधाची श्री रोशनलाल तलवार ट्रॉफी या महाविद्यालयाला जाहीर झाली.	रोख रु. १५००/- प्रशस्तिपत्र
(२)	किरण अनिल कडगंची कॉलेज ऑफ कॉम्प्युटर सायन्स, लातूर	रोख रु. ५००/- प्रशस्तिपत्र
(२)	सिद्धी राजेश शेजपुरे. स्वामी मुक्तानंद विज्ञान महाविद्यालय, येवला, नाशिक	रोख रु. ५००/- प्रशस्तिपत्र

(३)	भाग्यश्री नंदकिशोर पाटील कृषी महाविद्यालय, पारोळा रोड, धुळे	रोख रु. ५००/- प्रशस्तिपत्र

या व्यतिरिक्त बारा विद्यार्थी स्पर्धकांना उत्तेजनार्थ प्रशस्तिपत्रे देण्यात आली. त्यांची नावे व तपशील अहवालात अन्यत्र इंग्रजी भागात वाचता येईल.

श्री देवेंद्र भुजबळ यांचे निबंध स्पर्धेविषयी मनोगत

आपल्या संस्थेतर्फे आयोजित राज्यस्तरीय आंतर महाविद्यालयीन निबंध लेखन स्पर्धेतील ''समाज माध्यमे : शाप की वरदान'' या विषयावरील निबंध तपासण्याची संधी आपण मला दिल्याबद्दल मन:पूर्वक धन्यवाद! आपण सोपवलेल्या जबाबदारीमुळे माझ्या ज्ञानात नक्कीच भर पडली आहे. याबाबत मला असे सुचवावेसे वाटते की (१) एकाच भाषेत स्पर्धा असावी किंवा भाषा निहाय पारितोषिके देण्यात यावी. (२) सर्व सहभागी झालेल्यांना, भविष्यात प्रोत्साहन मिळावे म्हणून ''सहभाग प्रमाणपत्र'' द्यावे. पुनश्च एकदा आपले आभार व आपल्या भावी उपक्रमांना मन:पूर्वक शुभेच्छा!

देवेंद्र भुजबळ

सानपाडा, नवी मुंबई

विषय (३) : २१ व्या शतकात धर्माचे स्थान

क्र.	विजेत्यांची नांव	पारितोषिक
(१)	साक्षी संदीप पाटील कर्मवीर भाऊसाहेब हिरे दन्त चिकित्सा महाविद्यालय नाशिक	रोख रु. ७५०/- प्रशस्तिपत्र

(१)	रितिक अनिल बलवीर नागपूर इन्स्टिटट्यूट ऑफ टेकनॉलॉजी, नागपूर	रोख रु. ७५०/- प्रशस्तिपत्र
(२)	अपूर्वा गोकुळ वामन कृषी महाविद्यालय, शिवाजी नगर, पुणे	रोख रु. ५००/- प्रशस्तिपत्र
(२)	राधाकृष्ण बाळू व्हनमाने लोकमान्य होमिओपॅथिक मेडिकल कॉलेज, चिंचवड, पुणे	रोख रु. ५००/- प्रशस्तिपत्र
(३)	सायली राजेश देशमुख श्रीराम उद्यानविद्या महाविद्यालय, माळशिरस, सोलापूर.	रोख रु. ५००/- प्रशस्तिपत्र

या व्यतिरिक्त सात विद्यार्थी स्पर्धकांना उत्तेजनार्थ प्रशस्तिपत्रे देण्यात आली. त्यांची नावे व तपशील आणि परीक्षक श्री. अनिल गोखले यांचे स्पर्धेविषयी मनोगत अहवालात अन्यत्र इंग्रजी भागात वाचता येईल.

सर्वोत्कृष्ट निबंधाची अंतिम निवड करणाऱ्या परीक्षक ज्येष्ठ लेखिका श्रीमती माधवी कुंटे यांचे स्पर्धेविषयी मनोगत

पहिल्या पाच निबंधांमधून सर्वोत्कृष्ट निबंध निवडण्याचे काम माझ्याकडे होते. या निबंधांचे विषय वेगवेगळे, भाषा वेगवेगळ्या होत्या. वैचारिक निबंध असल्याने भाषेचा डौल किंवा सौंदर्य अपेक्षित नसलं तरी प्रत्येक भाषेचं, अभिव्यक्तीचं सामर्थ्य वेगळं असतं. एखाद्या विषयाचा आवाका मोठा - उदा. ''२१व्या शतकातील धर्माचे स्थान''. तर एखादा विषय अगदी अलिकडचा

असल्याने तो स्मृतीत ताजा व त्याची कालमर्यादा लहान! उदा. ''कोविड-१९ महामारीने आम्हाला काय शिकवले?'' अशा परिस्थितीत समान कसोट्या लावणे कठीण असल्याने मी प्रत्येक निबंधाच्या जमेच्या बाजू व उणिवा / मर्यादा लक्षात घेतल्या. जिथे जमेच्या बाजू अधिक आढळल्या तो अर्थातच पुरस्कारासाठी योग्य ठरला.

२१व्या शतकातील धर्माचे स्थान हा विषय मुलांना नीट कळला नाही असे वाटले. धर्म हा या काळात व्यक्तिगत पातळीवर निभावला जावा. धर्म म्हणजे कर्मकांडे नव्हेत. स्वातंत्र्य, समता, बंधुत्व, विज्ञानाधिष्ठता, नितीमूल्ये, मानवतावाद. ही मूल्ये सर्वधर्मीयांमध्ये आहेत. ती विसरून गेली आहेत. त्यात राजकारण शिरलं आहे. कट्टरता उग्रता आली आहे. आणि अध्यात्म हा मूळ गाभा तळाला गेला आहे, हा आशय यावा असे वाटले होते.

कोविड-१९ महामारीने काय शिकवले ? हा विषय चांगला मांडला गेला. त्यावर नीट विचार केलेला दिसला. परंतु त्या संदर्भातील दोन्ही निबंधांमध्ये लसीकरण, त्याविषयीचं अज्ञान, लसीकरण न झाल्याने ओढवलेले मृत्यू बरंच काही शिकवून गेले हा मुद्दा अजिबात मांडला गेला नाही.

''सोशल मीडिया : शाप की वरदान'' ह्या विषयावर एकच निबंध होता. त्याची मांडणी चांगली (थोडा गोंधळ वगळता) वैचारिक निबंधाची योग्य शैली व गुणदोषांची चर्चा खूप व्यवस्थित मांडली गेली. बरेच मुद्दे विचारात घेतलेले दिसले. लेखकाला विषयाचं स्पष्ट आकलन झाल्याचं प्रतिबिंब त्या निबंधात उमटलं.

एकंदरीत तरुण पिढी व्यवस्थित विचार करते आहे. आपले विचार नेटकेपणी मांडण्याची स्पष्टता त्यांच्या मनाशी आहे. विषयाचं आकलन

चांगल्यापैकी करून घेऊन तो थोडक्यात मुद्देसूदपणे मांडण्याचे कौशल्य आहे. प्रत्येकाचं हस्ताक्षर उल्लेखनीय आहे. हे सर्व फार आनंददायक व शुभलक्षणी वाटलं.

माधवी कुंटे
विलेपार्ले, मुंबई

जाणीव जागृतीचे कार्यक्रम

हुंडाविरोधी चळवळ समाजात जाणीव जागृती व्हावी यासाठी आणि पीडित महिलांना समुपदेशन व कायदेशीर सल्ला देण्यासाठी गेली ४९ वर्षांपासून प्रयत्न करत आहे. आमचे अधिकतर जाणीव जागृतीचे कार्यक्रम महाविद्यालयांतून आयोजित केले जातात. यंदाचे वर्षी लॉकडाऊनमुळे प्रत्यक्ष महाविद्यालये बंद असल्याने आभासी माध्यमांतून (ऑनलाईन) झालेल्या कार्यक्रमांचा तपशील खाली देत आहे. चळवळीच्या महासचिव आशा कुलकर्णी यांनी सर्व वेबिनार मध्ये ऑनलाईन व्याख्यानांतून मार्गदर्शन केले. तसेच चळवळीच्या सह खजिनदार डॉ. रश्मी फडणवीस यांनी सुद्धा लॉकडाऊन दरम्यान स्त्री-रोग तज्ञ आणि प्रसूतीशास्त्र तज्ञ या नात्याने काही लोकोपयोगी योजना अमलात आणल्या त्यांचा तपशील खाली देत आहे :

१ एप्रिल २०२१ ते ३० मार्च २०२२
महासचिव आशा कुलकर्णी

(१) मणिबेन नानावटी महिला महाविद्यालय, विलेपार्ले, मुंबई १/७/२०२१

विषय : हुंडा प्रतिबंध कायद्याची ६० वर्षे आणि अंमलबजावणी

(२) दि न्यू भारत संवाद या युट्युब आणि फेसबुक चॅनलवर हुंडा प्रतिबंध कायद्याची ६० वर्षे आणि वर्तमान स्थिती या विषयावर परिसंवाद १/७/२०२१

(३) निर्मला निकेतन समाजकार्य महाविद्यालय, मुंबई ७/७/२०२१

विषय : हुंडा प्रतिबंध कायद्याची ६० वर्षे आणि अंमलबजावणी

(४) पिंक अँड ब्लू, नवी दिल्ली येथील संस्थेच्या वेबिनार मध्ये सहभाग १०/७/२०२१

विषय : महिलांचा कामाच्या ठिकाणी लैंगिक छळ : कायदा २०१३

(५) मणिबेन नानावटी महिला महाविद्यालय, विलेपार्ले, मुंबई १३/७/२०२१

विषय : महिलांचा कामाच्या ठिकाणी लैंगिक छळ : कायदा २०१३.

(६) वन स्टॉप सेंटर व्यवस्थापन समितीची बैठक जिल्हाधिकाऱ्याच्या अध्यक्षतेखाली १४/७/२०२१

(७) जिल्हा विधी सेवा प्राधिकरण आयोजित वेबिनार मध्ये सहभाग ९/१०/२०२१

विषय : महिलांचा कामाच्या ठिकाणी लैंगिक छळ : कायदा २०१३.

(८) मातोश्री पुष्पाबेन वालिया वाणिज्य महाविद्यालय, बोरिवली, मुंबई २९/११/२०२१

विषय : महिलांचा कामाच्या ठिकाणी लैगिंक छळ : कायदा २०१३.

(९) विल्सन कॉलेज आणि भवन्स सोमाणी कॉलेज यांच्या संयुक्त विद्यमाने

विषय : आजच्या घडीला हुंडा प्रथेची समाजावरील पकड. ७/१२/२०२१

(१०) एल. जे. एन. जे. महिला महाविद्यालय, विलेपार्ले, मुंबई ८/१२/२०२१

विषय : हुंडा प्रतिबंध कायद्याची ६० वर्षे आणि अंमलबजावणी

(११) मुलुंड कॉलेज ऑफ कॉमर्स, मुलुंड, मुंबई ९/१२/२०२१

विषय : हुंडा प्रतिबंध कायद्याची ६० वर्षे आणि अंमलबजावणी

(१२) विवेकानंद कृषी व्यवस्थापन महाविद्यालय, हिवरे बुद्रुक, तालुका महेंकर, बुलडाणा

विषय : हुंडा प्रतिबंध कायद्याची ६० वर्षे आणि अमंलबजावणी २१/१२/२०२१

(१३) रणधीरसिंग भदोरिया महाविद्यालय, उमरेड, नागपूर ०३/०१/२०२२ क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले जयंती निमित्ताने.

(१४) मुक्ताईनगर तालुका एज्युकेशन सोसायटीचे गोदावरीबाई गणपतराव खडसे महाविद्यालय, मुक्ताईनगर, जळगांव, युवा दिना निमित्ताने १२/०१/२०२२.

विषय : सामाजिक आणि सांस्कृतिक बदलात युवकांची भूमिका.

(१५) साठ्ये महाविद्यालय, विलेपार्ले, मुंबई १८/०१/२०२२

विषय : हुंडा प्रतिबंध कायद्याची ६० वर्षे आणि अंमलबजावणी

(१६) श्रीमती कमलादेवी गौरीदत्त मित्तल महाविद्यालय, मालाड, मुंबई जिल्हा विधी सेवा प्राधिकरणाच्यातर्फे आयोजित वेबिनार २७/०१/२०२२

विषय : बाल लैंगिक शोषण अधिनियम २००५

(१७) मातोश्री पुष्पाबेन वालिया वाणिज्य महाविद्यालय, बोरीवली, मुंबई २१/०२/२०२२

विषय : महिलांचा कामाच्या ठिकाणी लैंगिक छळ : कायदा २०१३

(१८) जागतिक महिला दिनानिमित्ताने नालासोपारा मेडिकल असोसिएशन तर्फे सत्कार. नालासोपारा, जिल्हा पालघर ०८/०३/२०२१

(१९) साठ्ये महाविद्यालय, विलेपार्ले, मुंबई वेबिनारचे सूत्रसंचालन १२/०३/२०२२

विषय : महिलांचा कामाच्या ठिकाणी लैंगिक छळ : कायदा २०१३

(२०) पार्ले टिळक विद्यालय असोसिएशचे इन्स्टिटट्यूट ऑफ मॅनेजमेंट १९/०३/२०२२.

विषय : लिंग समभाव

१ एप्रिल २०२१ ते ३० मार्च २०२२

सह खजिनदार डॉ. रश्मी फडणवीस

(१) कोरोनामुळे प्रत्यक्ष न जाता ऑनलाईन म्हणजेच आभासी माध्यमातून काम करावे लागले. यावेळी कोल्हापूर व जळगाव परिसरातील २२० शाळा अंतर्गत मासिक पाळी आणि आरोग्य सतर्क राहणी तसेच कापडी सॅनिटरी पॅड वापर म्हणजेच पर्यावरणास हातभार यावर मार्गदर्शन केले.

(२) लोकमान्य सेवा संघ पारले येथे सुजीवन-कोविड पश्चात रुग्ण समुपदेशन आणि मार्गदर्शन केंद्र चालवले. मे २०२१ पासून कार्यरत या केंद्रात ११९ रुग्णांनी मानसोपचार तज्ञाकडून सल्ला घेतला आणि काही जणांना इतर सुविधा उपलब्ध करून दिल्या.

(३) स्त्री आरोग्याच्या संदर्भात ट्री फाऊंडेशन ने menstrual cup हा उपक्रम काही गावात राबविला जावा यासाठी त्यांना मार्गदर्शन दिले.

(४) अश्मी इंडिया या समूहाचे दिवाळी फराळ वाटप आणि मासिक पाळी समस्या लैंगिक अत्याचार याविषयी प्रबोधन खास एड्स ग्रस्त महिलांसाठी मार्गदर्शन केले.

(५) गृह सहाय्यक या अभ्यासक्रमासाठी परिचारिका वर्गास रुग्ण सेवे अंतर्गत आणि स्त्री-आरोग्य विषयक चिखलगांव परिसरातील महिलांना आणि तरुण परिचारिका वर्गास ऑनलाईन मार्गदर्शन केले.

(६) महिला दिनानिमित्त विलेपार्ले पश्चिम पोस्ट ऑफिस विभागातील महिलांना वयपरत्वे आहार व मार्गदर्शन आणि महिला कायदा याविषयी मार्गदर्शन केले.

(७) कोविड पश्चात मानसिक व शारीरिक त्रास महिला वर्गास झाला, यासाठी त्यांना शारीरिक समस्या कशा सुसह्य होतील आणि मानसिक क्षमता व मनोबल कसे वाढवावे हे शिकवले. जे अभ्यासक्रमा बाहेरील होते.

प्रसार माध्यमांचे सहकार्य

चळवळीच्या जाणीव जागृतीच्या विविध उपक्रमांना योग्य वेळी योग्य रीतीने प्रसिद्धी देण्याची नितांत गरज असते. प्रसार माध्यमांचा मागील ४९ वर्षांचा अनुभव संमिश्र होता. अहवालाचे वर्षी ज्या दोन स्पर्धा झाल्या अनुक्रमे राज्यस्तरीय खुली निबंध लेखन स्पर्धा २०२१-२२ आणि राज्यस्तरीय आंतर महाविद्यालयीन निबंध लेखन स्पर्धा २०२१-२२, या दोन्ही स्पर्धांना राज्यभरातील अनेक वर्तमानपत्रांतून तसेच सोशल मीडियामधून प्रसिद्धीसाठी अतिशय उत्तम प्रतिसाद लाभला. त्यामुळे दोन्ही स्पर्धांना उत्स्फूर्त प्रतिसाद मिळाला.

अहवालाचे वर्षी १ जुलै २०२१ रोजी हुंडा प्रतिबंध कायद्याला ६० वर्षे पूर्ण झाली. कायदा परिपूर्ण व कडक सुद्धा आहे परंतु तरी अंमलबजावणी आणि जनजागृती अभावी कायदा निष्प्रभ झाल्याचे भासत आहे व हुंडाबळी आजही होत आहेत. या पार्श्वभूमीवर चळवळीच्या महासचिव आशा कुलकर्णी यांनी कायद्याची पूर्वपीठिका, उद्देश, कायद्यातील महत्त्वाची कलमे, तरतुदी यांचा तपशील देऊन कायदा कडक असूनही त्याची अंमलबजावणी कां होत नाही, प्रशासनाची भूमिका तसेच जनतेचे कर्तव्य या सर्व मुद्दांचा परामर्श घेणारा एक प्रदीर्घ लेख मराठी, हिंदी व इंग्रजी अशा तिन्ही भाषांमध्ये लिहिला. विषयाचे गांभीर्य ओळखून पाच वृत्तपत्रातून या लेखाला प्रसिद्धी मिळाली. मराठीत अनुक्रमे महाराष्ट्र टाइम्स, दैनिक लोकमत, आणि दिव्य मराठी. हिंदीतील लेख लोकमत समाचार आणि इंग्रजीतील लेख नागपूर लोकमत टाइम्स मध्ये प्रकाशित झाला. या प्रसिद्धीसाठी नागपूरच्या खासदार श्री. विजय दर्डांनी मोलाचे सहकार्य केले. या सर्व वृत्तपत्र संपादकांचे आभार.

चळवळीतर्फे दिले जाणारे पुरस्कार

दरवर्षी चळवळीतर्फे पाच विविध पुरस्कार देण्यात येतात. त्यात संस्थेच्या फाऊंडर मेम्बर आणि आमचे प्रेरणास्थान मामासाहेब कुलकर्णी यांच्या दिवंगत पत्नीच्या स्मरणार्थ कुलकर्णी परिवारातर्फे पुरस्कृत कै. राधाबाई कुलकर्णी स्मृती पुरस्कार लोक कल्याणाचे ध्येय समोर ठेऊन अत्यंत सचोटीने तळागाळात विधायक कार्य करणाऱ्या एका महिलेला दिला जातो. दरवर्षी एका जिल्ह्यातील अशा योग्य महिलेची निवड केली जाते. हा पुरस्कार २००८-०९ या वर्षापासून सुरू केला आणि मागील वर्षापर्यंत बारा जिल्ह्यांतील विधायक कार्यकर्त्यांना बारा पुरस्कार देण्यात आले. अहवालाचे वर्षी लॉकडाऊनमुळे समारंभ होऊ शकणार नव्हता त्यामुळे कोल्हापूर जिल्ह्यासाठीचा पुरस्कार

देण्यात आला नाही. त्याचप्रमाणे संस्थेच्या सहखजिनदार डॉ. रश्मी फडणवीस यांच्या दिवंगत मातोश्रींच्या स्मरणार्थ कै. शकुंतला परळकर सेवावर्ती डॉक्टर पुरस्कार, चळवळीचे प्रणेते आणि प्रेरणास्थान दामोदर बळवंत तथा मामासाहेब कुलकर्णी यांचे स्मरणार्थ (१) साने गुरुजी युवा पुरस्कार (२) साने गुरुजी युवा वैज्ञानिक पुरस्कार आणि (३) साने गुरुजी आदर्श शिक्षक पुरस्कार असे तीन पुरस्कार दिले जातात. परंतु यावर्षी हे सर्व पुरस्कार देण्यात आले नाहीत. आशा करूया पुढील वर्षी या सर्व पुरस्कारांचे वितरण शक्य होईल.

चळवळीचा अठ्ठेचाळिसावा वर्धापन दिन

लॉकडाऊनमुळे अठ्ठेचाळीसावा वर्धापन दिन साजरा होऊ शकला नाही. त्यामुळे अठ्ठेचाळीसावा वार्षिक अहवाल समारंभपूर्वक प्रकाशित करता आला नाही. तसेच वार्षिक अहवालाची छपाई न करता ऑनलाईन प्रकाशन करून आपल्या संकेत स्थळावर हा ४८वा अहवाल अपलोड करून तो सर्वांना बघता वाचता येईल अशी व्यवस्था केली. तसेच ई-मेल वर सर्व देणगीदारांना पाठवण्यात आला.

ति. मामासाहेबांचा जनजागृतीचा वारसा

चळवळीच्या अध्यक्षा प्रा. शैलजा सांगळे आणि मामासाहेबांच्या कन्या व चळवळीच्या महासचिव आशा कुलकर्णी या दोघींनी मामासाहेबांचे हे व्रत त्यांच्या निधनानंतर खंडित होऊ न देता पुढे चालू ठेवण्याची शपथ घेतली असून मामासाहेबांच्या विचारांचा अनमोल वारसा व समाजक्रांतीची ही ज्योत समर्थपणे पुढे नेत आहेत. अहवालाचे वर्षी विविध ठिकाणी आयोजित जनजागृतीच्या कार्यक्रमांची सूची अहवालात इतरत्र दिली आहे.

संस्थेच्या महासचिव आशा कुलकर्णी यांनी हुंडा या विषयावर तसेच

महिला सबलीकरणासाठी प्रदीर्घ काळ सातत्याने जनजागृतीचे कार्य केल्याबद्दल महाराष्ट्र शासनाच्या तसेच विविध शैक्षणिक संस्थाच्या खालील समित्यांवर सन्माननीय सभासद म्हणून नेमणूक झाली आहे.

(१) जिल्हा सर्व समावेशक महिला सल्लागार समिती - मुंबई शहर जिल्हा.

(२) जिल्हा सर्व समावेशक महिला सल्लागार समिती - मुंबई उपनगर जिल्हा.

(३) माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मंत्रालय मुंबई येथील महिलांचे लैंगिक शोषण तक्रार निवारण समिती - अशासकीय संस्था सदस्य.

(४) ''वन स्टॉप सेंटर'' या केंद्र शासनाच्या योजनेची प्रभावी अंमलबजावणी व दैनंदिन कामकाजासाठी व्यवस्थापन समिती महाराष्ट्र शासन, मुंबई जिल्हा - समाजातील प्रतिष्ठित व्यक्ती अशासकीय सभासद.

(५) अंतर्गत तक्रार निवारण समिती - संस्था प्रतिनिधी - श्रीमती कमलादेवी गौरीदत्त मित्तल कला व वाणिज्य महाविद्यालय, मालाड, मुंबई.

(६) अंतर्गत तक्रार निवारण समिती - संस्था प्रतिनिधी - साठ्ये महाविद्यालय, विलेपार्ले, मुंबई

(७) अंतर्गत तक्रार निवारण समिती - संस्था प्रतिनिधी - म. ल. डहाणूकर महाविद्यालय, विलेपार्ले, मुंबई.

(८) अंतर्गत तक्रार निवारण समिती - संस्था प्रतिनिधी - पी. टि. व्ही. ए. इन्स्टिटयूट ऑफ मॅनेजमेंट, विलेपार्ले, मुंबई

(९) अंतर्गत तक्रार निवारण समिती - संस्था प्रतिनिधी - पाटकर महाविद्यालय, गोरेगांव, मुंबई

(१०) अंतर्गत तक्रार निवारण समिती - संस्था प्रतिनिधी - मणिबेन नानावटी महिला महाविद्यालय, विलेपार्ले, मुंबई

(११) अंतर्गत तक्रार निवारण समिती - संस्था प्रतिनिधी - वॉल्लेस फार्मासिटिकल कंपनी, एम.आय.डी.सी. रोड, अंधेरी, मुंबई

(१२) लोकल प्रशासन कमिटी मारवारी विद्यालय संचालित मित्तल महाविद्यालय, मालाड, मुंबई.

(१३) महाविद्यालय विकास कमिटी - गांधी शिक्षण भवनचे सुरजबा कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, जुहू, मुंबई.

(१४) ''मनोधैर्य योजना'' लैंगिक अत्याचार, बलात्कार व ऍसिड हल्ला पीडित महिलांना आर्थिक मदत मंजूर करणाऱ्या बोर्डावर सिव्हिल सोसायटी मेंबर म्हणून एक वर्षासाठी नेमणूक. (दिनांक १८ सप्टेंबर २०२० पासून)

(१५) अंतर्गत तक्रार निवारण समिती - संस्था प्रतिनिधी भारतीय डाक विभाग मुंबई तसेच नवी मुंबई प्रभाग.

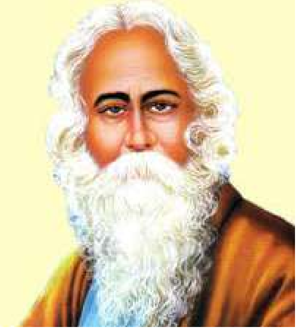

जिच्या कुशीत आपण जन्म घेतो ती आपली जन्मदात्री आई आणि जिच्या कुशीत आपण वाढतो ती आपली मातृभाषा व मातृभूमि या तीनही आपल्यासाठी अत्यावश्यक आहेत. आपले अस्तित्व तोलून धरणाऱ्या या माता आहेत.

- गुरुदेव रविन्द्रनाथ टागोर

जनतेचे सहकार्य

संस्था करीत असलेल्या कार्याचा जनतेकडून गौरव होत असून सर्वत्र सक्रिय सहकार्य लाभले आहे. जनतेची शक्ती संस्थेच्या पाठीशी असल्यामुळे अपेक्षित सामाजिक बदल घडवून आणता येईल असा विश्वास वाटतो. समाज परिवर्तन घडत असल्याचे खालील परिणामांवरुन दिसून येईल.

तरुणांना मार्गदर्शन करण्याच्या कार्यक्रमात आमच्या आवाहनाला तरुणांनी उत्स्फूर्त प्रतिसाद दिला असून विषेश करुन इंजिनियरिंग व मेडिकल कॉलेजमधील विद्यार्थ्यांनी हुंडा देणार नाही घेणार नाही अशी सामुदायिक प्रतिज्ञा उत्स्फूर्तपणे घेतली आहे.

विविध महाविद्यालयांच्या प्राचार्याचे सक्रिय सहकार्य लाभले असून त्यांच्या विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण प्रगतिसाठी त्यांची तळमळ अभिमानास्पद व उपकारक आहे. या सर्व प्राचार्यांचे आम्ही ऋणी आहोत. असेच सहकार्य आम्हांस सदैव लाभेल असा विश्वास आहे.

संस्थेच्या प्रचार कार्याचे परिणाम उशीरा, पण दिसू लागले असून ज्या समाजात हुंडा या अनिष्ट प्रथेस प्रतिष्ठा प्राप्त झाली होती, त्याच समाजात जाहीर सभा घेऊन हुंडाविरोधी विचार मांडले जाऊ लागले आहेत. तसेच तरुणांनी सामूहिक प्रतिज्ञा घेऊन या दृष्ट रुढीस ठाम विरोध दर्शविला आहे. आपण असेच कार्य सातत्याने करीत राहिल्यास हुंडा या दृष्ट रुढीपासून समाजाची सुटका करु शकू असा विश्वास आहे.

ऋणनिर्देश व आभार

कोरोना महामारीच्या कारणाने अहवालाचे वर्षी संपूर्ण लॉकडाऊन असल्यामुळे संस्थेचा ४८वा वार्षिक अहवाल छापून प्रकाशित होऊ शकला

नाही. तसेच सर्व जाणीव जागृतीचे कार्यक्रम ऑनलाईन झाले. हे कार्यक्रम! वेबिनार आयोजित करण्यासाठी ज्या महाविद्यालयांनी व शैक्षणिक संस्थांनी बहुमोल सहकार्य केले त्यांचे आम्ही सदैवी ऋणी राहू. निहार ग्राफिक्सचे पूर्णिमा नार्वेकर व चंद्रसेन साळवी यांनी वार्षिक अहवालाचे डी.टी.पी. तसेच पेज सेटिंग करण्याचे काम करून सहकार्य केले. तसेच अहवालाचे वर्षी ज्या देणगीदारांनी संस्थेला आर्थिक सहाय्य केले, त्यांचे सुद्धा आम्ही आभारी आहोत. गेली ४० वर्षे चळवळीचा सारस्वत बँकेशी ग्राहक म्हणून तसेच एका संवेदनशील विषयावर कार्यरत सामाजिक या नात्याने घनिष्ट संबंध निर्माण झाले आहेत. अहवालाचे वर्षी सारस्वत बँकेचे अनुदान स्वरूपात आर्थिक सहाय्य लाभले आहे. संस्था सदैव या सर्वांची ऋणी राहील.

आपले सहकार्य

कोरोना महामारीमुळे झालेल्या लॉकडाऊन काळात महिलांवरचे अत्याचार विशेषतः कौटुंबिक हिंसाचाराच्या घटना फार मोठ्या प्रमाणात वाढल्या. त्या काळात बालविवाहाचे प्रमाण तसेच मुलींच्या इच्छेविरुद्ध लग्न लावून देण्याचे प्रमाण वाढले. ग्रामीण भागातच नाही तर शहरी व निमशहरी भागातही अशी बेकायदेशीर कृत्ये व गुन्हेगारीचे प्रकार वाढले आहेत. शासनाने ५० लोकांच्या उपस्थितीत लग्न समारंभाला दिलेली परवानगी अशा प्रवृत्तींच्या पालकांच्या पथ्यावर पडली. मुलीचं ओझं कमी करायला त्यांना ही सुवर्ण संधीच ठरली. लग्नाचा खर्च अचानक कमी झाल्याने अक्षरशः तीन चार दिवसात ठरवून लग्नं पार पाडली गेली. ‘मुलगी शिकली प्रगती झाली’ या घोषवाक्याचा फज्जा उडाला आहे. सुशिक्षित तरुण मुलींच्या आत्महत्यांचा आलेख भयावह परिस्थिती दर्शवतो आहे. मागील फक्त सहा महिन्यांच्या लॉ कडाऊन काळामध्ये ४७ वर्षांच्या प्रयत्नांवर पाणी फिरल्याचे भासत आहे.

आता पुनश्च हरीओम म्हणत या दुष्ट प्रवृत्तींचा नायनाट करण्यासाठी पुन्हा एकदा दंड थोपटून सर्व शक्तीनिशी सुरुवात करण्याची नितांत गरज आहे.

मित्रांनो, विज्ञान तंत्रज्ञानाच्या या आधुनिक युगात समाजमनावरील धर्मप्रभाव आणि धर्मांधता काही कमी होतांना दिसत नाही. याचा परिणाम फार गंभीर आहे. समाज सुधारणेचे, हुंड्यासारख्या दुष्टरुढी परंपरांना नष्ट करण्याचे विचार अडगळीत जात आहेत. अशा परिस्थितीत या चळवळीचे यश आपल्या सहकार्यावर अवलंबून आहे. हुंडा विरोधी चळवळ ही घरघरातून व्हावयास हवी. समाजातील हे दुखणे दूर करण्यासाठी सर्वांनी पुढे सरसावले पाहिजे. समाजातील परिस्थितीकडे डोळसपणे पाहून ''मला काय त्याचे!'' ही वृत्ति न अंगीकारता निकोप वातावरण निर्मितीसाठी जाणीवपूर्वक प्रयत्न करावयास हवेत. आपण स्वतः अशा अपप्रवृत्तीपासून दूर राहिले पाहिजेच, परंतु आपल्या मित्रपरिवारांचेही मतपरिवर्तन करावयास हवे. संस्थेच्या उपक्रमांस यथाशक्ति सहाय्य करावे. अंधपणाने चालीरीतीचा पाठपुरावा न करता अथवा धर्माच्या नावाखाली चालणाऱ्या अघोरी कृत्याला पाठिंबा न देता पुरोगामी व शास्त्रीय विचारसरणीचा अवलंब करावा. लोभी व स्वार्थी वृत्तीला तिलांजली दिली आणि माणुसकीशी नाते जोडले तर अनेक मानवनिर्मित समस्या नष्ट होतील. मित्रांनो, आम्ही फक्त आपल्या सद्सद्विवेक बुध्दीला जागे करु इच्छितो. आपल्या हातून नक्कीच चांगले कार्य होईल.

धन्यवाद!

विलेपार्ले, मुंबई
कार्यकारी मंडळाकरिता

१ मे २०२२
आशा कुलकर्णी (महासचिव)

हुंडा प्रतिबंधक कायद्याची ६० वर्षे : एक दृष्टिक्षेप

हुंडा प्रथेसारख्या दुष्ट रुढीला आळा बसावा आणि निरपराध विवाहित स्त्रियांचा छळ व हुंडाबळी थांबावे यासाठी ६० वर्षांपूर्वी हा कायदा पारित झाला. या कायद्याला भारताच्या राष्ट्रपतींची अनुमती जरी २० मे १९६१ रोजी लाभली असली तरी हा कायदा १ जुलै १९६१ रोजी लागू झाला. ही तारीख महत्त्वाची अशासाठी कारण १ जुलै १९६१ पूर्वी जर हुंडा दिला व घेतला असेल तर हा कायदा लागू होत नाही, जरी लग्न १ जुलै १९६१ नंतर झाले असले तरीही. त्या दृष्टीकोनातून हुंडा प्रतिबंध कायद्याला १ जुलै २०२१ रोजी ६० वर्षे पूर्ण होत आहेत. हे जरी वास्तव असले तरी इतिहास सांगतो की २५० वर्षांपूर्वी लोकप्रिय राज्यकर्ती पुण्यश्लोक अहिल्याबाई होळकर यांनी त्यांच्या राज्यात हुंडाबंदीचा कायदा केला होता. त्यांनी हुंडा देणाऱ्याला आणि घेणाऱ्याला शिक्षा ठोठावल्याची नोंद इतिहासात आहे. याचा अर्थ हुंडा ही दुष्ट रुढी अनेक शतके जुनी परंपरा आहे. परंतु आजही एकविसाव्या शतकात हुंड्याची अनिष्ट प्रथा बंद झाली नाही, किंवा कमीही झाली नाही. कित्येक कुटुंबे या दुष्ट रुढीमुळे उध्वस्त झाली, होत आहेत आणि पुढेही होतील. आजही महाराष्ट्रात दरवर्षी सरासरी २०० पेक्षा अधिक हुंडाबळी अधिकृतपणे नोंदवले जातात.

माहितीच्या अधिकाराखाली प्राप्त आकड्यांवरून २०१६-१७ या वर्षी महाराष्ट्रात २४८ हुंडाबळींची नोंद झाली तर २०१७-१८ या वर्षी २३४ व २०१८-१९ या वर्षात २१४ हुंडाबळी झाले. समाजात असा समज आहे की शिक्षणाच्या प्रसाराबरोबर हुंडाप्रथा कमी झाली असून आज काल कोणी हुंडा घेत नाही. परंतु हे साफ चुकीचे असून भारत सरकारने दिलेल्या माहितीनुसार जवळ जवळ ३५ वर्षांपूर्वी म्हणजेच १९८५ ते १९८८ या चार वर्षांत हुंडाबळींचा आकडा अनुक्रमे ३७०, ४५१, ७९२ आणि ९२२

असा दरवर्षी वाढत राहिला आहे असे दिसते. सर्वांचा असा समज असतो की सुशिक्षितांमध्ये आणि मोठमोठ्या शहरांमध्ये जेथे महिला घराबाहेर पडून पुरुषांच्या बरोबरीने अर्थार्जन करतात तेथे हुंडाबळीच्या घटना होत नसतील. परंतु हा समज चुकीचा ठरवणारे अहवाल प्रसिद्धी माध्यमांतून प्रकाशित होत आहेत. २०१८ या वर्षाच्या सुरुवातीच्या १० महिन्यात मुंबई शहरात २६ हुंडाबळींची नोंद झाली. त्यात २ हत्या, १६ आत्महत्या आणि ८ संशयास्पद मृत्यु असे वर्गीकरण करण्यात आले असून याच १० महिन्यात हुंड्यासाठी छळ केल्याच्या ४२१ तक्रारींची नोंद झाली आहे. ३ मे २०१६ रोजी पाठवलेल्या संदेशात महाराष्ट्राचे राज्यपाल लिहीतात, भारतात २०२ ते २०१४ या दोन वर्षात २४७७१ (चोवीस हजार सातशे एक्काहत्तर) हुंडाबळींची नोंद झाली आहे. या धक्कादायक आकडेवारीवरून हे सिद्ध होते की कितीही कडक कायदा केला तरी स्त्रियांचे हुंडाबळी वाढतच आहेत. ही बाब खूपच गंभीर आहे.

या कायद्यात ‘हुंडा’ या शब्दाची व्याख्या फार व्यापक स्वरूपाची आहे. विवाहाच्यावेळी मागितलेला आर्थिक लाभ असा अर्थ कायद्यामध्ये घेतला जातो. परंतु या कायद्याने विवाहाचे वेळी आणि विवाहानंतर केव्हाही जी रक्कम किंवा मालमत्ता मागण्यात येते त्याला ‘हुंडा’ समजले जाते.

भारताच्या राज्यघटनेत जरी स्त्री पुरुष समानतेच्या तत्त्वांचा पुरस्कार केला असला तरी विवाह प्रसंगी मुलीकडची बाजू कनिष्ठ आणि मुलाकडची बाजू श्रेष्ठ असेच मानले जाते. दोघांना विवाहाची गरज असूनही मुलीलाच गरजवंत मानले जाते. विवाहाचा खर्च, दागदागिने, कपडेलत्ते, भेटवस्तू, मालमत्ता या आणि अशा अनेक स्वरूपात वराकडची मंडळी वधुपित्याकडून हुंडा घेतात. या कायद्यात हुंडा मागणाऱ्याला तसेच स्वीकारणाऱ्याला शिक्षेची तरतूद करण्यात आली आहे. पाच वर्षे कारावासाची शिक्षा आणि पंधरा हजार

रुपये दंड अथवा हुंड्याची रक्कम पंधरा हजारापेक्षा जास्त असल्यास त्या स्वरूपात जास्त दंड देण्याची तरतूद आहे.

या शिवाय विवाह होण्यासाठी मालमत्तेतील हिस्सा अथवा धंद्यातील भागीदारी देण्यास कबुली अशा प्रकारच्या शर्तीवरही या कायद्यानुसार बंदी आहे. या बंदीचा भंग केल्यास म्हणजेच अशा शर्तीवर विवाह करण्यास मान्यता दिली असे सिद्ध झाल्यास कमीत कमी सहा महिने कारावासाची शिक्षा देण्याचीही तरतूद आहे.

या शिवाय विवाह संबंधी जाहिरातीमध्ये अशा प्रकारच्या मागण्यांचा गर्भितार्थ असल्याचे सिद्ध झाल्यास जाहिरात देणाऱ्यास आणि जाहिरात प्रसिद्ध करणाऱ्यालासुद्धा कमीत कमी सहा महिने ते जास्तीत जास्त पाच वर्षे कारावास आणि पंधरा हजार रुपये दंडाची तरतूद कायद्यात करण्यात आली आहे.

जर विवाहप्रसंगी अथवा विवाहानंतर हुंडा घेण्यात आला तर ती संपूर्ण रक्कम अथवा मालमत्ता त्या विवाहित स्त्रीच्या मालकीची होईल जिच्या विवाहात हा हुंडा देण्याघेण्याचा व्यवहार झाला असेल. त्यावर कोणाही व्यक्तीचा हक्क नसेल. तसेच ज्याने हुंड्याची मागणी करून हुंडा स्वीकारला असेल त्याने हुंड्याची संपूर्ण रक्कम त्या स्त्रीच्या हवाली केली पाहिजे, तसे न केल्यास त्या व्यक्तीला कमीत कमी सहा महिने व जास्तीत जास्त दोन वर्षांची कारावासाची शिक्षा आणि दहा हजार रुपये दंड देण्याची तरतूद या कायद्यामध्ये करण्यात आली आहे. पुढे कायदा असेही सांगतो की ही हुंड्याची रक्कम परत मिळण्यापूर्वी जर त्या स्त्रीचे निधन झालं तर त्या रकमेवर तिच्या वारसांचा कायदेशीर हक्क असतो.

हा कायदा फौजदारी कायदा असल्याने दाव्यातील आरोप सिद्ध करण्यासाठी जे निकष आहेत ते दिवाणी कायद्यातील निकषापेक्षा अधिक कडक आहेत. हुंडा प्रतिबंधक कायद्याअंतर्गत घडलेला गुन्हा दखलपात्र गुन्हा असून तो अजामीनपात्र गुन्हा आहे. या कायद्यान्वये ज्यांनी गुन्हा केला असेल त्या व्यक्तीला किंवा आरोपीला पकडल्यानंतर जामिनावर सोडू नये अशी स्पष्ट तरतूद आहे. या कायद्यांतर्गत दावा दाखल झाल्यानंतर कोर्टाबाहेर संगनमताने समझोता करून दावा मागे घेता येत नाही.

आणि एक विशेष तरतूद म्हणजे ज्याच्यावर हुंडा घेतल्याचा आरोप आहे, त्यानेच पुराव्यांच्या आधारावर मी कोणताच गुन्हा केला नाही, मी हुंडा मागितला नाही व घेतलाच नाही हे सिद्ध करण्याची जबाबदारी घेण्याची तरतूद आहे. म्हणजेच फिर्यादीला आरोपीने हुंडा घेतला हे सिद्ध करावे लागणार नाही. या नियमाला "Strict Liability" असे म्हणतात.

एक अतिशय महत्त्वाची बाब अशी की या कायद्यामुळे भारतीय दंड विधान (Indian Penal Code) आणि भारतीय पुरावा कायदा (Indian Evidence Act) या दोन्हींमध्ये आवश्यक सुधारणा केल्या गेल्या. त्या सुधारणा हुंडा प्रतिबंधक कायदा अधिकच कडक करतात. त्यात प्रथम भारतीय दंड विधान ३०४ ब हे नवे कलम समाविष्ट करण्यात आले. या कलमात 'हुंडाबळी'ची व्याख्या करण्यात आली आहे. जेव्हा एखाद्या विवाहीत स्त्रीचा मृत्यु भाजल्यामुळे अथवा शारिरीक इजेमुळे व असाधारण परिस्थितीत विवाहाच्या दिवसापासून सात वर्षांचे आत झाला असेल तसेच मृत्युपूर्वी तिचा शारिरीक व मानसिक छळ हुंड्यासाठी तिच्या पतीने आणि सासरकडच्यांनी केल्याचे सिद्ध झाले तर तो मृत्यु 'हुंडाबळी' समजण्यात येईल, तसे कायदा गृहीत धरेल. या परिस्थितीत फिर्यादीला गुन्हा सिद्ध करावा लागणार नाही तर आरोपीला स्वतः निर्दोष असल्याचा पुरावा द्यावा लागेल. या गुन्ह्यासाठी कमीत

कमी सात वर्षे सश्रम कारावास व जास्तीत जास्त जन्मठेपेची शिक्षा देण्याची तरतूद आहे.

दुसरे असे की भारतीय दंड विधान मध्ये ४९८ अ या कलमात 'छळा'ची व्याख्या करण्यात आली. एखादी विवाहित महिला छळाला कंटाळून आत्महत्या करण्यास प्रवृत्त झाली असे सिद्ध झाल्यास छळ करणाऱ्याला तीन वर्ष कारावासाची शिक्षा व दंड देण्याची तरतूद या कलमात आहे.

तिसरी महत्त्वाची बाब, भारतीय पुरावा कायद्यातील कलम ११३ अ आणि ११४ ब नुसार 'जाच व छळ' सिद्ध झाल्यास आणि विवाहित महिला विवाहाच्या दिवसापासून सात वर्षांच्या आत आत्महत्या करून मरण पावली असे सिद्ध झाल्यास तिचा पती व त्याचे कुटुंबिय तिच्या मृत्युला जबाबदार आहेत असे कायदा गृहीत धरेल. अशा परिस्थितीत आरोपींना भारतीय दंड विधान कलम ३०६ नुसार दहा वर्षांचा कारावास आणि दंडाची तरतूद आहे.

१९६१ नंतर या कायद्यात दोन वेळा बदल अथवा सुधारणा करण्यात आल्या. जेणेकरून हुंड्याची व्याख्या अधिक व्यापक व्हावी आणि कायदा अधिक कडक. पहिला बदल १९८४ मध्ये केला गेला. त्यात कायद्यातील फक्त एका शब्दाचा बदल आहे. तो म्हणजे 'उद्देश अथवा प्रयोजन' (Consideration) या शब्दाऐवजी 'संबंध अथवा संलग्न' (Connection) हा शब्द व्याख्येत समाविष्ट करण्यात आला. थोडक्यात याचा अर्थ असा की 'लग्नाचा उद्देश ठेऊन केलेली भेटवस्तूंची देवाण घेवाण' या ऐवजी 'लग्नासंबंधी केली गेलेली देवाण घेवाण.'

त्याचबरोबर उद्देश अथवा प्रयोजन (Consideration) या शब्दाचे स्पष्टीकरण जे १९६१ च्या मूळ कायद्यात दिले होते ते या बदलात गाळण्यात आले आहे. करार कायद्यातील (Contract Act) व्याख्या येथे या बदलात लागू करण्यात आली.

१९८६ मध्ये केलेला दुसरा बदल सुद्धा महत्त्वाचा असून त्यात 'लग्नानंतर' (after the marriage) या शब्दाऐवजी 'लग्नानंतर कधीही' (any time after the marriage) अशी दुरुस्ती करण्यात आली. याचा अर्थ हुड्यासंबंधी गुन्हा दाखल करण्याला वेळेच बंधन नाही असे सुधारित कायदा सांगतो.

या महत्त्वाच्या दोन बदलांनंतरही कायदेतज्ज्ञाच्या मतानुसार गुन्हा सिद्ध करणे कठीणच कारण समाजाची मानसिकता! लाचार वधूपिता मुलीच्या सुखासाठी तसेच तिचा सासरी छळ होऊ नये म्हणून या कायद्याचा वापर करणार नाही. आपल्या समाजात मुलीचे लग्न झाले'च' पाहिजे हा दंडक! मुलीच्या जीवनातील एकमेव ध्येय म्हणजे 'लग्न'! मुलगी म्हणजे पित्याच्या डोक्यावरचं ओझं आणि म्हणून मुलगी नकोशी! नाही तरी मुलगी म्हणजे एक वस्तूच, कन्यादान करून पृथ्वीदानाचं पुण्य मिळवण्यासाठी तिचा वापर करायला आणि त्यावर दान पूर्ण व्हावं म्हणून वरदक्षिणा अर्थात हुंडा द्यायचा. हे दुष्टचक्र चालूच राहणार!

कायदा इतका कडक असूनही त्याची अंमलबजावणी अजिबात प्रभावी नसल्याने दुष्ट प्रवृत्तीला आळा बसत नाही आणि हुंडाबळी काही कमी होत नाहीत. इतका कडक असलेला कायदा निष्प्रभ होण्याला अनेक कारणे आहेत.

(१) हुंडा प्रतिबंधक अधिकारी नियुक्त करण्याची तरतूद या कायद्यात आहे. परंतु अनेक जिल्ह्यात हे अधिकारी नावापुरते कागदावरच आहेत. एक तर त्यांना त्यांच्या जबाबदाऱ्यांची जाणीव नाही आणि असली तरी त्या पूर्ण करायला संधी व वेळच मिळत नाही आणि कदाचित इच्छाही नाही.

(२) हुंडाबळीच्या दाखल झालेल्या गुन्ह्यांपैकी ज्या गुन्ह्यांमध्ये तपासात जाणीवपूर्वक दिरंगाई होत असेल अशा प्रकरणी संबंधित अधिकारी

व कर्मचाऱ्यांवर कारवाई करण्याचे आदेश असतांनाही, या बाबतची माहिती शासनाकडे उपलब्ध नसल्याचे माहितीच्या अधिकाराखाली विचारल्यावर समजले.

(३) हुंडाबळी प्रकरणात ८६ टक्के गुन्हेगार पुराव्याअभावी निर्दोष सुटतात. गुन्हा कितीही गंभीर आणि क्रूरपणे केलेला असो, कायदा पुरावा मागतो आणि पुराव्याअभावी करण्यात आलेले आरोप सिद्ध होत नाहीत. याचा अर्थच असा, की पुरावे नीट गोळा करणे व असलेले पुरावे नष्ट करायला आरोपीला संधी न देणे, या कर्तव्यात प्रशासन कुठेतरी कमी पडते.

(४) सर्वोच्च न्यायालयाने केंद्र व राज्य शासनाला वेळोवेळी दिलेल्या आदेशांचे पालन प्रशासनाकडून होत नसल्याने अपेक्षित परिणाम दिसत नाहीत.

(५) अनेक वर्षांच्या पाठपुराव्यानंतर शेवटी महाराष्ट्र शासनातर्फे माननीय राज्यपालांच्या आदेशानुसार हुंडा प्रतिबंध कायद्याच्या प्रभावी अंमलबजावणासाठी २८ जुलै २००६ रोजी एक परिपत्रक जारी करण्यात आले. सर्वोच्च न्यायालयाने वेळावेळी दिलेल्या आदेशांना केंद्रस्थानी ठेऊन विशेष अभियानांतून प्रयत्न करणे अपेक्षित होते. परंतु ती अंमलबजावणी प्रत्यक्षात न येता केवळ कागदावरच सीमित राहिली. या परिपत्रकानुसार २६ नोव्हेंबर हा दिवस ‘हुंडाबळी दिन’ म्हणून शासकीय पातळीवर मंत्रालयातील सर्व विभागांनी पाळावा आणि त्या अनुषंगाने २६ नोव्हेंबर नंतर पुढचे सात दिवस ‘हुंडाबंदी सप्ताह’मध्ये जाणीव जागृतीचे कार्यक्रम विविध स्तरांवर आयोजित करणे अपेक्षित होते. परंतु या विषयाकडे लक्ष द्यायला प्रशासनाला वेळच नाही आणि इच्छा तर नाहीच नाही. विषय महिलांसंबंधी आहे म्हणजे दुय्यम स्थान ठरलेले!

(६) उच्च आणि तंत्र शिक्षण विभागाने राज्यातील सर्व विद्यापीठाच्या कुलसचिवांना तसेच राष्ट्रीय सेवा योजना अधिकाऱ्यांना परिपत्रकाद्वारे हुंडाविरोधी सप्तांहात राज्यातील सर्व महाविद्यालयांतून जाणीव जागृतीचे कार्यक्रम आयोजित करण्याचे आदेश दिले. तसेच या उपक्रमाचा अहवाल शासनाला सादर करणे अपेक्षित होते. परंतु माहितीच्या अधिकारात मागितलेल्या तपशिलात असे समजले की उच्च व तंत्र शिक्षण विभागात अशी कोणतीही माहिती उपलब्ध नाही.

(७) असाही अनुभव आहे की कित्येक पोलीस अधिकारी, शिक्षण क्षेत्रातील उच्च पदस्थ अधिकारी यांना शासनाच्या आदेशाची कल्पनाच नसते. प्रसिद्धी माध्यमांना हुंडाबळीच्या फक्त सनसनाटी बातम्या करण्यात रस असतो. आकडेवारी प्रसिद्ध केली की त्यांची जबाबदारी संपली. विधी अधिकाऱ्याकडेही संवेदनशीलतेची उणीव.

या परिस्थितीत आज ६० वर्षांनंतरही हुंडा या दुष्ट रुढीचं उच्चाटन कायद्याच्या सहाय्याने होणे अशक्य आहे, हेच सिद्ध होते. कायद्याचा बडगा दाखवून समाजाची मानसिकता बदलता येणे कठीण. कायदा समस्येचं निवारण करण्यासाठी मार्ग दाखवतो, परंतु त्या मार्गावर जायचं किंवा नाही हे पीडितांच्या मनावर असतं. कोणताही कायदा जनतेतील जाणीव जागृती शिवाय प्रभावी होत नाही. यासाठी आम जनतेने कायद्यावर विश्वास ठेऊन सरकार आणि प्रशासनावर अवलंबनू न राहता स्वतः प्रयत्न करणे गरजेचे! हुंडा बळींच्या दाव्यात किंवा हुंड्यासाठी छळाचा मामला असो साक्ष देण्याची वेळ आली तर आपल्यातील प्रामाणिकपणा आणि माणुसकीची जाण ठेऊन पाऊल उचलणे गरजेचे. आपल्यावर अन्याय होऊ नये असे वाटत असेल तर आपण दुसऱ्यावर अन्याय करता कामा नये.

तसेच पालकांनी आपल्या विवाहित मुलीला ‘ती सासरी गेली, आपली जबाबदारी संपली, डोक्यावरचं ओझं उतरलं.’’ असे न मानता जीवनभर तिच्या पाठीशी उभे राहून तिचे मनोबल वाढवले पाहिजे. येथे मुलांच्या पालकांची भूमिका अतिशय महत्त्वची, हुंड्यासाठी पत्नीपुढे हात न पसरता, तिला कुटुंबात सर्वार्थाने समान वागणूक आणि आदर सन्मान देण्याचे संस्कार मुलांवर लहानपणापासून स्वतःच्या कृतींतून देणे गरजेचे. मुलगा असो किंवा मुलगी, त्यांच्या वैवाहिक जीवनात अवाजवी हस्तक्षेप करणे पालकांनी टाळावे.

पंडित जवाहरलाल नेहरुंच्या मंत्रीमंडळाने आणि तेव्हाच्या सर्व खासदारांनी फार दुरदृष्टीने हा कायदा पारित केला होता. उद्देश विवाहित महिलांचे जीवन सुरक्षित व सुखी करण्याचा, समाजात सुख शांती प्रस्थापित करण्याचा होता. अतिशय कडक असलेला हा कायदा ६० वर्षांनंतरही निष्प्रभ ठरतो कारण मुळातच जनतेचा पाठिंबा आणि राजकीय इच्छशक्तीचा अभाव.

आशा कुलकर्णी

महासचिव, हुंडा विरोधी चळवळ, मुंबई

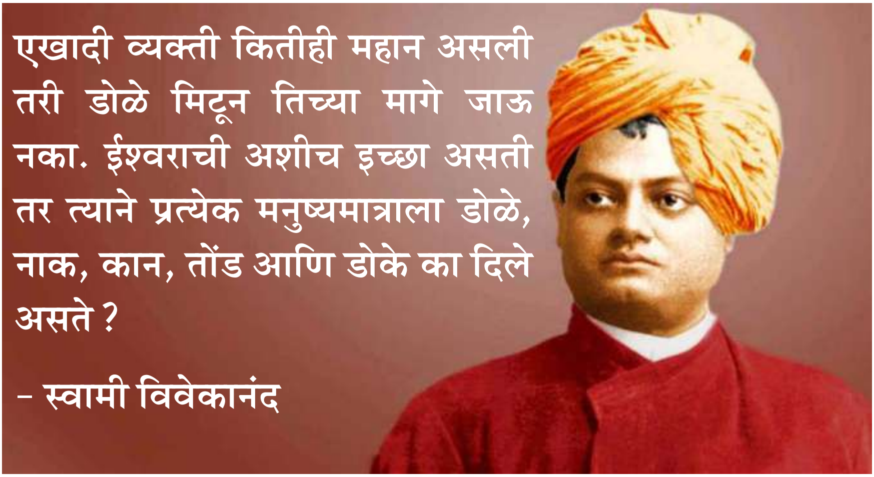

दहेज निषेध कानून के ६० साल : एक दृष्टिपात

दहेज जैसे रिवाजकी दुष्ट प्रथा को जड़से उखाडने के लिए और बेगुनाह शादीशुदा महिलाओंपर होते दुर्व्यवहार तथा दहेज मृत्यु रोकने के लिए ६० साल पहले ''दहेज निषेध कानून १९६१'' पारित किया गया था। इस कानूनको राष्ट्रपती द्वारा अनुमति मिली २० मार्च १९६१ इस दिन, लेकिन यह कानून १ जुलाई १९६१ को लागू किया गया। १ जुलाई १९६१ की तारीख इसलिए महत्त्वपूर्ण मानी जाती है, क्योंकि इस दिनके बादही दहेजके लेन देन को कानूनन अपराध या गुनाह माना जाएगा। १ जुलाई १९६१ से पहले यदि दहेज लिया तथा दिया गया हो तब यह कानून लागू नहीं होता, भले विवाह १ जुलाई १९६१ के बाद हुआ हो। इस साल १ जुलाई २०२१ को दहेज निषेध कानून के ६० साल पुरे हो रहे है। फिर भी ऐतिहासिक घटनाओंका गौर करे तो २५० साल पूर्व, लोकप्रिय तथा मशहूर राज्यकर्ता रानी अहिल्याबाई होळकर द्वारा उनके राज्यमें, मालवा प्रांतमे दहेज विरोधी कानून लागू किया गया था। उन्होंने दहेज लेने और देनेवालोंको सजा भी सुनाई थी। इसका मतलब दहेज प्रथा शतकों पुरानी परंपरा मानी जाती है।

लेकिन आज इक्कीसवी सदीमें भी दहेजकी कुप्रथा, गलत रिवाज पूरी तरहसे नष्ट नही हुआ है। इस रूढी के कारण अनेकों परिवार तबाह हुए, हजारो निरपराध महिलाओंने अपनी जाने गवायी। यह विनाश आज भी हो रहा है और भविष्यमें भी होता रहेगा क्योंकि यह कानून कितना भी कठोर क्यों न हो निष्प्रभ साबित होता है। वर्तमान स्थितीमें महाराष्ट्र में जिस राज्य को आधुनिक विचारधारावाला पथदर्शी राज्य समझा जाता है, हर साल औसतन दो सौ से अधिक दहेजके मृत्यु दर्ज किये जाते है। जानकारी अधिकार अधिनियम कानून के तहत प्राप्त आँकड़े बताते है की राज्यमें २०१६-१७ साल में २४८, २०१७-१८ सालमें २३४ तथा २०१८-१९ सालमें २१४ दहेजके कारण हुए

महिलाओं के मृत्यु दर्ज किये गए। समाज में ऐसी धारणा है की आधुनिक और उच्च शिक्षा के प्रसारके साथ दहेज प्रथा कम होती दिखाई देती है। आज-कल कोई दहेजकी माँग नहीं रखता। लेकिन यह सरासर गलत धारणा है। लगभल ३५ साल पहलेभी दहेज के लिए हुए मौतों के आँकड़े हरसाल बढ़ते दिखाई दिए थे। भारत सरकारने जारी किये जानकारी में १९८५ से १९८८ इन चार सालोंमें ३७०, ४५१, ७९२ तथा ९२२ इस तरह मौते बढ़ती रही।

एक और धारणा समाज में प्रचलित है की पढ़े लिखे परिवारों में तथा बड़े बड़े शहरोंमें जहाँ महिलाएँ पुरुषोंके समान घरसे बाहर निकलकर अर्थार्जन करती है, वहाँ इस तरह दहेजके लिए जान गवानेकी नौबत नहीं आती होगी। परंतु ऐसी धारणाएँ गलत साबित करनेवाले रिपोर्ट प्रकाशित हुए है। मुंबई जैसे महानगरमें जिसे देशकी आर्थिक राजधानी कहा जाता है, २०१८ साल के पहले दस महिनों में कुल २६ महिलाओं की मौते दहेजके कारण हुई। इसमें २ हत्याएँ, १६ आत्महत्याएँ और ८ संदेहजनक मृत्यु ऐसा वर्गीकरण किया गया है। इसके अलावा दहेज के लिए प्रताडित करना, दुर्व्यवहार करने की ४२१ शिकायत के मामले दर्ज हुए। ३ मई २०१६ को भेजे संदेश में महामहिम राज्यपाल ने कहा की भारत में २०१२ से २०१४ इन दो साल में २४७७१ (चोबीस हजार सांत सौ ईकत्तर) महिलाओं के मृत्यु दहजे के कारण हुए है। इन आकड़ों से यही साबित होता है की कानून कितनाही सख्त क्यों न हो, दहेज के लिए महिलाओं की मानहानी, दुर्व्यवहार और मृत्यु के मामले दिन-ब-दिन लगातार बढ़ रहे है।

इस कानून में ''दहेज'' शब्द की व्यापक परिभाषा की गई है। विवाह के समय माँगा गया आर्थिक लाभ ''दहेज'' समझा जाएगा। सिर्फ इतनाही नहीं विवाह के पश्चात किसी भी समय कभी भी धन तथा जायदाद की माँग करना मतलब दहेज की माँग समझा जाएगा।

भारत के संविधान में स्त्री-पुरुष समानता के मुलतत्त्वों का पुरस्कार किया गया है। फिर भी शादी के समय केवल लड़कीवालों को और लड़की को ही जरूरतमंद समझा जाता है। वैसे तो विवाहकी जरूरत लड़का और लड़की दोनों को होती है। मगर दुल्हेको ही श्रेष्ठ समजने का रिवाज है। विवाह का खर्चा, किमती जेवरात, कपड़े, तोहफे, संपत्ति, जायदाद में हिस्से की माँग, इस रूप में वधुपिता से दहेज वसूला जाता है। इस तरह दहेज की माँग करनेवालों को इस कानून में कड़ी सजा देने का आदेश है। पाँच साल कारावास तथा पंद्रह हजार रुपयों का जुर्माना और यदि दहेजका मूल्य पंद्रह हजार से ज्यादा हो तो उसके अनुसार बढ़ाकर यथोचित जुर्माना देने का भी आदेश है।

इसके अतिरिक्त शादि के लिए जायदाद का हिस्सा या कारोबार में भागीदारी की शर्त रखना मना है और इस मनाइके नियम का उल्लंघन करना अपराध है। इस अपराध के लिए कमसे कम छे महिनेकी कारावास की सजा का आदेश है।

इसके साथ शादी के किसी भी विज्ञापन से यदि दहेज की माँग का छुपा मतलब प्रतित होता हो तब उस विज्ञापन का प्रकाशित होना गुनाह माना जाएगा, साबित होने के बाद विज्ञापन देनेवाले को तथा प्रकाशित करनेवाले को पाँच साल के कारावास की सजा और पंद्रह हजार रुपयों का जुर्माना देने का आदेश है।

यदि विवाह के समय दहेज लिया गया हो तो दहेज की संपूर्ण राशि तथा संपत्ति, जायदाद उस विवाहित कन्या के कब्जे में या अधिकारमें होगी, जिसके शादी में दहेज प्राप्त हुआ हो। उस विवाहिता के अलावा किसी और का अधिकार दहेजपर नहीं होगा। जिस व्यक्तिने दहेज स्वीकार किया हो उसने दहेज की संपूर्ण राशि उस विवाहिता कें हवाले कर देना अनिवार्य है, ऐसा न

करनेपर उस व्यक्ति को दो साल का कारावास तथा दस हजार रुपयों का जुर्माना करने का आदेश है। आगे कानून कहता है की यदी दहेजकी राशि वापस मिलने से पहले उस विवाहित महिलाकी मृत्यु हो जाती है तो उसके कानूनी वारिस को दहेज की संपूर्ण राशी दी जाएगी।

यह कानून फौजदारी कानून होने की वजहसे दोषारोपण साबित करने हेतु सिद्धांत दीवानी (मुलकी) का उनसे अधिक सख्त होते है। इस कानून के तहत दर्ज किया गया गुनाह संज्ञेय अपराध (cognizable offence), अजमानती अपराध या जमानत के लिए अयोग्य (non-bailable offence) होता है। दोषीको किसी भी हालत में जमानत मंजूर नहीं की जाती। ऐसे स्पष्ट निर्देश कानून में प्रविष्ट है। इसके साथ, मुकदमा दर्ज करने के बाद अदालत के बाहर साँठ-गाँठ करके समझोता करने की इजाजत नही है (non-compoundable)। अदालतही फैसला सुनाएगी।

और एक विशेष आदेश इस कानून के तहत किया गया है। जिस व्यक्तिपर दहेज लेने का दोषारोपण किया गया है उसी दोषीपर स्पष्ट सबूत देकर यह साबित करने की जिम्मेदारी है की उसने दहेज नहीं लिया और उसने गुनाह नहीं किया। इस विशेष नियमोंको (Strict Liability) कहा जाता है।

एक अत्यंत महत्त्वपूर्ण घटक यह है कि इस कानून की वजह भारतीय दंड विधान (Indian Penal Code) तथा भारतीय प्रमाण कानून (Indian Evidence Act) इन दोनों में आवश्यक सुधार किये गए। इस संशोधन के कारण दहेज निषेध कानून १९६१ अधिक सख्त प्रतित होता है। सर्वप्रथम भारतीय दंड विधान के धारा ३०४ ब इस कानून में संम्मिलित की गयी। इस धारा में ''दहेज मृत्यु'' (Dowry Death) की परिभाषा है। जब किसी विवाहिता की मौत जलने से या शारीरिक क्षति की वजह से असाधारण परिस्थिति में, विवाह के पश्चात सात साल के अंदर होती है और पती या ससुरालवालों ने

उसका घोर उत्पीड़न किया हो तब इस मृत्यु को ''दहेज मृत्यु'' (Dowry Death) माना जाएगा। इस स्थिति में फिर्यादि को गुनाह साबित करने की जरुरत नही है। दोषीको ही खुद निर्दोष होने का सबूत प्रस्तुत करना होगा। गुनाह साबित होनेपर दोषीको कम से कम सात साल का कारावास और अधिकतम आजीवन कारावासकी सजा देने का आदेश है।

दूसरे घटक में भारतीय दंड विधान की धारा ४९८ अ में ''उत्पीड़न'' की परिभाषा बताई गई है। इसके तहत यदि कोई विवाहिता उत्पीड़न के कारण आत्महत्या करती है और उत्पीड़न साबित होता है तब उत्पीड़न करनेवालों को तीन साल का कारावास और जुर्माना करने का आदेश इस धारामें दिया गया है।

तीसरे घटक में भारतीय प्रमाण कानून की धारा ११३ अ और ११४ ब के अनुसार विवाहिता की मृत्यु विवाह के पश्चात सात साल के अंदर उत्पीड़न की वजहसे या आत्महत्या की वजहसे हुई है ऐसा प्रमाणित किया गया तो इस स्थितिमें दोषीको भारतीय दंड विधान की धारा ३०६ के अनुसार दस साल के कारावासकी सजा और साथ में जुर्माना देने का आदेश है।

१९६१ के बाद दो बार दहेज निषेध कानून में संशोधन किया गया। इस सुधार से दहेज की परिभाषा अधिक व्यापक और कानून अधिक सख्त किया गया। प्रथम सुधार १९८४ में हुआ। इसमें सिर्फ एक शब्द का सुधार था। ''उद्देश्य या प्रयोजन'' के जगह ''संबंध या संलग्न'' शब्द समाविष्ट किया गया। संक्षेप में इसका मतलब ''शादी का उद्देश्य या प्रयोजन रखकर की गयी दहेजकी लेन देन'' इसके जगह ''शादी के संबंध में की गयी दहेज की लेन देन'' ऐसा स्पष्टीकरण समाविष्ट किया गया।

१९८६ में किया गया दुसरा सुधार भी महत्त्वपूर्ण माना गया। इस सुधार के अनुसार ''विवाह पश्चात'' इस शब्द के बाद ''कभी भी'' यह शब्द जोड़ा

गया। संक्षेपमें विवाह पश्चात कभी भी दहेज का मामला दर्ज करने की अनुमति होगी। इसलिए समय की कोई पाबंदी नहीं होगी।

इन दो सुधार के बाद भी विशेषज्ञ की राय नुसार गुनाह साबित करना संभव नही। कारण समाज की मनोवृत्ति, समाज की विचारधारा। असहाय लाचार पिता बेटी के सुख के लिए, बेटीका ससुराल में उत्पीड़न न हो इसलिए इस कानून का इस्तेमाल कभी नहीं करेगा, भारतीय समाज में बेटी की शादी करा देना अनिवार्य है। लड़की के जीवन में सिर्फ और सिर्फ विवाह यही एक अंतिम लक्ष्य है, एकमेव उद्देश्य है। लड़की तो एक चीज वस्तु है जो कन्यादान में दामाद को दी जाती है। पिता पृथ्वी दान का पुण्य पाने की लालच से कन्यादान में अपनीही बेटिका इस्तेमाल करता है और उपर से दामाद को दहेज भी भेट चढ़ाता है। ये दुष्टचक्र दुनिया का दस्तुर है, जो आज इक्कीसवी सदी में भी नहीं बदला।

दहेज निषेध कानून इतना सख्त होते हुए भी कानून का कार्यान्वित प्रभावी न होने की वजह से दहेज की कुप्रथाका दमन नहीं हो पाता और दहेज की मौते कम नहीं होती। कानून इतना कठोर होते हुए भी निष्प्रभ साबीत होने के अनेक कारण है।

(१) दहेज प्रतिरोधी पदाधिकारी नियुक्त करने के प्रबंध आदेश कानून में दिए गए है। लेकिन अधिकतर जिलों में इन पदाधिकारीओं की नियुक्ति सिर्फ कागज़पर है और जो नियुक्त है उन्हें अपनी जिम्मेदारी और कर्तव्य का एहसास भी नहीं।

(२) दहेज के जितने भी मामले दर्ज हुए उनमें से जिन मामलों में तहकीकात, पुछताछ करने में जानबुझकर टाल-मटोल करनेवाले पदाधिकारी तथा कर्मचारियों पर कार्यवाही करने हेतु स्पष्ट आदेश दहेज़ विरोधी कानून में दिये गए है। सूचना अधिकार कानून के (under Right to

Information Act 2005) अंतर्गत प्राप्त जानकारी से प्रतित होता है की इस बारे में सरकार के दफ्तर में कोई जानकारी नहीं है।

(३) दहेज के कुल मामलों में ८६ प्रतिशत दोषी गुनहगार सबुतों के अभाव के कारण निर्दोष छूट जाते है। कानून को इन्साफ करने के लिए सबुतों की जरूरत होती है। सबुतों के अभाव में अपराध सिद्ध नहीं होता। सबुत और गवाह इकट्ठा करके, उन्हें नष्ट होने से बचाना प्रशासन का आद्य कर्तव्य है। लेकिन दुर्भाग्यवश प्रशासन इस जिम्मेदारी में कम पड़ता दिखाई देता है।

(४) सुप्रीम कोर्ट ने केंद्र तथा राज्य सरकारों को समय समयपर दिये गए आदेशों का अनुपालन प्रशासन से न होने के कारण अपेक्षित परिणाम नजर नहीं आते।

(५) अनेक सालों का प्रयास जारी रखने के बाद, अंतिमतः महाराष्ट्र सरकारकी तरफसे इस कानून के प्रभावी कार्यान्वयन हेतु एक परिपत्रक २८ जुलाई २००६ को जारी किया गया। इस विषय में सुप्रीम कोर्ट के आदेशों को मद्दे नजर रखते हुए प्रशासन के सारे विभाग, जिलाधीश तथा विश्वविद्यालयों को सूचित किया गया। इसमें २६ नवंबर का दिन ''दहेज विरोधी दिन'' मनाने और इसके उपलक्ष में सप्ताहभर विशेष अभियान चलाने के आदेश दिए गए। लेकिन दुर्भाग्यवश सारे आदेश सिर्फ फाईलों तर और कागज़पर सिमित रह गए। मुद्दा महिलाओं की सुरक्षा का होने के कारण उसे नजर अंदाज करना पुरुषप्रधान प्रशासन के लिए उचित होना ही था।

(६) उच्च तथा तंत्र शिक्षण विभाग द्वारा सारे विश्वविद्यालयों में कुलसचिव तथा राष्ट्रीय सेवा योजना पदाधिकारियों को कार्यान्वयन हेतु निर्देश देना अपेक्षित था, लेकिन ऐसा हुआ नहीं।

सूचना अधिकार कानून के (under Right to Information Act 2005) अंतर्गत मिली जानकारी से पता चला की दहेज़ निषेध कानून के प्रभावी कार्यान्वयन हेतू विश्वविद्यालय के पदाधिकारियों को सूचित करने की कोई जानकारी दफ्तर में नही है।

(७) यह अनुभव है की अधिकतर पुलिस अधिकारी, प्रशासकीय अधिकारी, और शिक्षा के क्षेत्र में कार्यरत दिग्गज व्यक्ति नहीं जानते की ऐसा भी कोई आदेश देनेवाला परिपत्रक जारी हुआ है। विधि क्षेत्र में कार्यरत पदाधिकारी भी नकारात्मक विचारधारा रखनेवाले और बेहद असंवेदनशील प्रतित होते है।

इस स्थिति में ६० साल बाद भी कानून की मदद से दहेज की कुप्रथा का उन्मूलन संभव नहीं। कानून का डंडा या कानून की लाठी समाज की मनोवृत्ति और विचारधारा में बदलाव लाना असंभव दिखाई देता है। भारत के प्रथम प्रधान मंत्री पंडित जवाहरलाल नेहरूजी के नेतृत्व में तत्कालीन निर्वाचित लोकप्रतिनिधिओं के सहयोगसे दहेज निषेध कानून १९६१ में पारित किया गया था। इसमें तत्कालीन नेताओं की दूरदृष्टी प्रतित होती है। समाज कल्याण का एकमेव लक्ष्य सामने रखते हुए भारतीय महिलाओंकी जीवन सुरक्षा के लिए, परिवारों में सुख शांति बनी रहे इस प्रयोजन से पारित किया गया यह कठोर कानून ६० साल पश्चात निष्फल होता दिखाई देता है, वजह है जनसहयोग की कमी और राजनीतिक इच्छाशक्ति का अभाव!

आशा कुलकर्णी

महासचिव, दहेज विरोधी आंदोलन

Email : antidowry498a@gmail.com

champion
FOODS

Dry Fruit | Confectionery | Sweets | Farsan

fssai
LIC No.: 11511004002577

Repacked By :
CHAMPION FOODS
"Kanchan Palace", M.G. Road, Vile Parle (E), Mumbai - 400057.
Customer Care : 2611 6044 / 2617 5063

Bag Manufactured by : JALARAM TRADERS K-1 1, Sonal Ind. Estate, Kanchpada, Malad (W), Mumbai - 64
MPCB/HSMD/PLASTIC REG/ 9-121 This Bag is Above 50 Micron & It is for primary & integral packing only.

WITH BEST COMPLIMENTS FROM

3A CONSULTANTS

1401, G, ETERNITY CHS LTD, KANAKIA SPACES, TEEN HATH NAKA,
THANE 400604

(CENTRAL EXCISE, CUSTOMS, SERVICE TAX, LEGAL METROLOGY, EXIM & GST)

(E-mail : jgabale1305@gmail.com Mob : 09819209043)

With Best

Compliments From :

JYONEET INTERNATIONAL

212 Tirupati Udyog, I. B. Patel Road,
Off Western Express Highway, Goregoan (E),
Mumbai - 400 063.
Tel. : 91-92-2686 2793
Fax : 91-92-2686 2785
E-mail : office@jyoneet.com

With Best Compliments From :

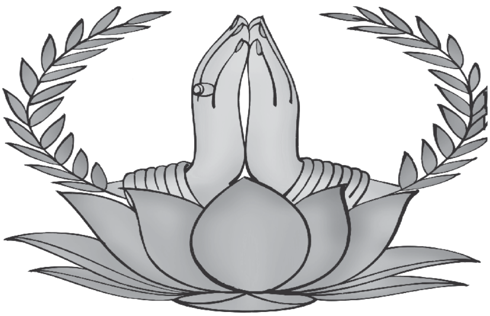

Mr. Praful J. Sheth
&
Mrs. Jyoti P. Sheth.

DHANVANTRI MEDICALS

13, SBNA Shyam Kamal - A CHS Ltd.,

Agarwal Market, Vile Parle (E),

Mumbai - 400 057.

Email : dhanvantrimedicalsparle@gmail.com

Greeting Card

जो नौजवान शादी के
लिए दहेजकी शर्त रखते है
वे अपनी शिक्षाको,
अपने देशको कलंकीत
करते है, नारीत्वका
अपमान करते है ।

जे युवक विवाह प्रसंगी
हुंड्याची मागणी करतात
ते आपल्या शिक्षणाला,
आपल्या राष्ट्राला,
कलंकित करतात,
स्त्रीत्वाचाही अपमान करतात.

- महात्मा गांधी

Baa & Bapu's 150th Birth Anniversary

ANY YOUNG MAN MAKES DOWRY

CONDITION OF MARRIAGE
DISCREDITS EDUCATION,
HIS COUNTRY & DISHONOURS
WOMANHOOD

MAHATMA GANDHI

Book Mark

Woman is the
companion of Man
gifted with equal
mental capacities
& she has
equal right of
freedom & liberty
with him.

- Mahatma Gandhi

Baa & Bapu's 150th Birth Anniversary

जो नौजवान शादी के
लिए दहेजकी शर्त
रखते है वे
अपनी शिक्षाको,
अपने देशको
कलंकीत करते है,
नारीत्वका अपमान
करते है ।

- महात्मा गांधी

If you ever
feel afraid
of anything
always
turn round
and face it.
Never think of
running away

ISSUED BY :
ANTI DOWRY MOVEMENT, BOMBAY
4/50, Vishnu Prasad 'B' CHS,
Shahaji Raaje Marg, Vile Parle (East),
Mumbai - 400 057. Tel. : 022-2683 6834/6132
Email : antidowry498a@gmail.com
www.antidowrymovement.com

With Best complements to Anti Dowry Movement, Bombay

From,

Premier Medical Corporation Private Limited

7 — WHO PQed Products In India

1 — WHO EUL Approved In India

8 — CE Marked Products

25 — 25 Years of Experience

Scan QR or visit www.premiermedcorp.com for more information

Premier Medical Corporation Private Limited
A1-302, GIDC, Sarigam 396155.
Dist. Valsad, Gujarat, INDIA

info@premiermedcorp.com Tel.: +91 260 2780112/113

With Best Compliments From :

ASMITA CONSULTANTS

JAYANT T. GODSE B.E. (CIVIL) M.I.E.F.I.V.

- ***GOVT. APPROVED VALUERS***
- ***CHARTERED ENGINEERS***
- ***FINANCIAL ADVISORS***
- ***MANAGEMENT CONSULTANTS***

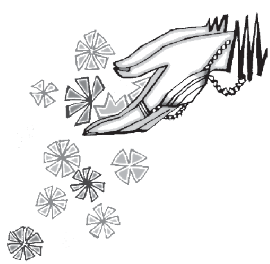

302, SHANTA DEEP CHS. LTD.
TEJPAL SCHEME ROAD NO.2,
VILE PARLE (EAST) MUMBAI 400057.
CONTACT : 9869065695.